

glasul

BUCOVINEI

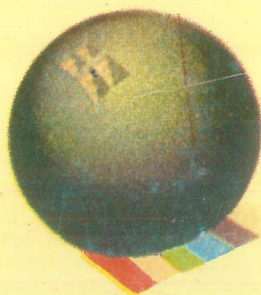
CERNAUȚI

BUCUREȘTI

2/1995

An II. Nr.6

FUNDAȚIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

Revistă digitalizată gratuit de Asociația Rădăuțiul Civic, pentru păstrarea memoriei Bucovinei și pentru ca tot efortul oamenilor de cultură din Bucovina să fie accesibil și generațiilor de astăzi.

www.radautiulcivic.ro

Mai 2020

Fundația Culturală Română

GLASUL BUCOVINEI

REVISTĂ TRIMESTRIALĂ DE ISTORIE ȘI CULTURĂ

CERNĂUȚI – BUCUREȘTI

1995, Nr. 2

Anul II, Nr. 6

Redactor-șef : ALEXANDRINA CERNOV

COLEGIUL DE REDACȚIE : prof. dr. Petru Ciobanu (Brașov),
prof. dr. Mihai Iordache (Suceava), prof. dr. Ștefan Munteanu (Timișoara),
prof. dr. Ion Popescu-Sireteanu (Iași), Z. Ornea (București),
acad. Vladimir Trebiș (București), prof. dr. D. Vatamaniuc (București).

REDACȚIA : prof. dr. Alexandrina Cernov, Ștefan Hostiuc, Ilie Luceac,
Vasile Tărățeanu (redactor-șef adjunct).

SUMAR

DIN ISTORIA NEAMULUI

1. Ștefan Ștefănescu, Români și conștiința europeană în secolul al XVI-lea. 3

BUCOVINA – PROCESE ISTORICE ȘI SOCIALE

2. Eugen Patraș, Minoritățile naționale din Ucraina și statutul lor juridic. 12
3. Ștefan Purici, Un moment din istoricul luptei românilor din orașul Siret pentru învățământul național. 23
4. Anghel Popa, Dimitrie Onciul și Societatea academică „Junimea” din Cernăuți. 27
5. Valentina Bordeian, Biserica Sf. Spiridon din Herța. 30

TEORIE, CRITICĂ ȘI ISTORIE LITERARĂ.

6. Mircea A. Diaconu, Poezia de la Gândirea. 35
7. Nicolae Havriliuc, Mircea Streinul și cotidianul „Suceava”. 48
8. Vasile Oltean, Coresi Diaconul – 425 ani de la tipărirea *Psaltirii* și a *Liturghierului*. 50
9. Adrian Dinu Rachieru, Profiluri poetice: Ion Beldeanu: Poezia provinciei; Constantin Hrehor și „vizuina cuvintelor”; Ion Cozmei și „florul călător”. 55

POEZIE

10. Ștefan Hostiuc, Poezii 63

LITERATURA ROMÂNĂ ÎN ȘCOALĂ

11. Nicolae I. Nicolae, Comentarii literare: Odă (în metru antic), Floare albastră, Glosă, de Mihai Eminescu 75

RESTITUIRI

12. Sextil Pușcariu, Un poet: Lucian Blaga, (gazeta *Glasul Bucovinei*, 3/16 ianuarie 1919, nr.49) 91
13. Lucian Blaga, Poezii (publicate în gazeta *Glasul Bucovinei* (1919) 94

TRADUCERI

14. Mihai Lermotov, Poezii, traducere din rusește de Mircea Lutic 113

ANIVERSĂRI CERNĂUȚENE

15. Mircea Grigoriu, Universitatea din Cernăuți în perioada interbelică. Preliminarii 120

ARHIVA BUCOVINEI

16. Din arhiva familiei Nandriș: Satul nostru Mahala din Bucovina. Însemnări pentru mai târziu de dr. Ionică Nandriș 131
17. Șematismul Societății academice „Junimea” din Cernăuți. Presentare de Rodica Șcraba 141
18. Dragoș Oлару Scrisori către Ion Nistor. George Enescu 152

Din istoria neamului

ROMÂNII ȘI CONȘTIINȚA EUROPEANĂ ÎN SECOLUL AL XVI-LEA*

Acad. Ștefan Ștefănescu

București

Identitatea unui popor – afirmată de istorie – nu poate fi apreciată în dimensiunile ei reale fără raportarea valorilor care o definesc la cele ale istoriei universale, aceasta fiind sinteză și, totodată, factor important de influențare a istoriilor naționale.

În discursul său de recepție la Academia Română (17 mai 1911), N. Iorga – care ocupă în umanismul modern un loc de excepție – arăta: „Viața unui popor e neconținut amestecată cu viețile celorlalte, fiind în funcțiune de dânsese și înrâurind neconținut viața acestora.

*Fiecare nație e o energie, având izvoarele și împrejurările ei deosebite, caracterul și misiunea ei specifică. Dar nici una din aceste energii nu se poate izola absolut pentru studiu, și nu trebuie să fie izolată pentru aceasta*¹.

Poziția geografică a determinat, în bună măsură, istoria popoarelor, le-a imprimat specificitatea.

Poporul român, situat în sud-estul Europei, și-a desfășurat viața istorică în strânsă legătură cu popoarele din această parte a lumii, de care a fost influențat și pe care le-a influențat la rândul-i.

Așezarea la Dunărea de Jos, cel mai important fluviu al continentului, a întărit poporului român legătura cu Europa și i-a deschis, totodată, prin Marea Neagră, legătura cu Asia Mică și lumea mediteraneană.

Unitatea geografică a teritoriului locuit de poporul român a fost un însemnat factor de coeziune etnică, care – împotriva arbitrariului evoluției istorice, ce i-a ținut pe români multă vreme în state diferite – avea să dea forță construcției statului național unitar român.

În încheierea conferinței cu tema „Noua Românie în noua Europă“, ținută în ziua de 6 iunie 1921 la Societatea Regală Română de Geografie, Emm. de Martonne, ilustru geograf francez, după o serie de observații referitoare la armonia spațiului etnic românesc și valorile istoriei românilor, scria: „Geografia politică trebuie să considere țara Dumneavoastră /România/ ca una din formațiunile noi cele mai minunate și mai solide din noua Europă”².

Spațiul românesc a fost un punct de întâlnire și de intermediere între Orient și Occident. Pe calea armelor sau printr-un abil joc diplomatic, poporul român și-a asigurat continuitatea statală și a apărât, în funcție de natura evoluțiilor istorice,

* Conferință prezentată la Academia Română în ziua de 23 martie 1995 în cadrul ciclului *Momente și figuri din istoria românilor*.

valorile de cultură și de civilizație, atât din Est, cât și din Vest, valori sintetizate în însăși ființa sa.

Apartenența la Occident prin *latinitate* și la Orient prin *ortodoxie*, a definit spiritualitatea românească și i-a fixat rolul de intermediere în dialogul cultural european.

Poziția geografică, ca și structura etnică și spirituală au integrat poporul român în spațiul de geneză și dezvoltare a ideii europene, i-au întărit conștiința apartenenței la lumea în care această idee se manifesta și solidaritatea cu celelalte popoare europene.

Europa, ca noțiune, a avut în decursul timpului, la gânditori și oameni politici, felurite sensuri. Cuvântul *Europa* își găsește originea în mitologia greco-romană, în istoria lui Cadmos și a Europei, sora sa (*Europa Cadmi soror*, la Ovidiu), răpită de Zeus și pe care el o caută și o regăsește în înfățișări schimbate.

Filologia, dovedind că rădăcina termenului *Cadmeo* provine din cuvântul fenician *gedem*, adică *Orient*, a dat mitului înțelesul căutării de către Orient a Europei.

Istoria a acceptat în sfera imaginarului acești termeni cu sensul căutărilor Orient – Europa, Europa – Orient și regăsirii lor în armonie.

Inventatorul adjectivului *european* este socotit Enea Silvio Piccolomini (1405-1464), (papa Pius al II-lea (1458-1464)), deși atestarea termenului *european* este, se pare, mai veche, încă din secolul al VIII-lea³.

Figură reprezentativă a curentului umanist, Enea Silvio Piccolomini a introdus, prin autoritatea numelui său, în circuitul științific un cuvânt savant din patrimoniul cultural al antichității. În 1458, el a dat titlul de *Europa* unui tratat de geografie politică. Termenul de Europa avea la Enea Silvio Piccolomini sensul de realitate geografică, dar, totodată, politică și culturală; aceasta din urmă – cea culturală – fiind marcată de heritaajul limbii latine.

Papa Pius al II-lea, nutrind planul și desfășurând o vie activitate în vederea organizării unei cruciade antiotomane, identifica *Europa* cu *Creștinătatea* și pleda pentru unitatea acesteia în fața tot mai amenințătoarei primejdii musulmane⁴.

În a doua jumătate a secolului al XV-lea, turcii – văzuți în epocă ca cea mai puternică și mai agresivă tiranie de tip oriental – au făcut să crească panica ce cuprindea sufletul popoarelor europene. Amenințarea unei invazii otomane era omniprezentă. „Vin turcii“ era mijlocul cu care mamele căutau să înfrângă rezistența copiilor recalcitrați. Clopoțele bisericilor sunau, chemând poporul să se roage lui Dumnezeu ca să-i păzească de o invazie otomană.

Papa Pius al II-lea acorda, în cadrul proiectatei cruciade antiotomane, o atenție specială popoarelor direct amenințate, în prima linie a apărării Creștinătății aflându-se și românii.

Este cunoscut faptul că dintre umaniști, Enea Silvio Piccolomini a avut, prin opera și autoritatea sa, rolul cel mai important în difuzarea în lumea apuseană a cunoștințelor despre ținuturile locuite de români, despre romanitatea lor și latinitatea limbii vorbite de ei. „Românii – arăta el – sunt un neam italic ... Acest popor are până acum un grai roman, deși schimbat în mare parte ...“ (*Valachi genus Italicum sunt ... Sermo adhuc genti Romenus est, quamvis magna ex parte mutatus ...*)⁵.

Se întâlnesc în scrierile lui Enea Silvio Piccolomini cuvinte de prețuire a vitejiei și caracterului războinic al românilor, date despre raporturile lor cu regatul Ungariei și Imperiul otoman, despre luptele din Țara Românească dintre Dănești și Drăculești, despre Vlad Țepeș și cruzimile lui, despre Iancu de Hunedoara, socotit de neam

român și că reputația lui „nu a sporit, atât gloria ungarilor, cât a românilor din mijlocul cărora se născuse“ (Joanes Huniades ... non tam Hungaris quam Valachis ex quibus natus erat, gloriam auxit)⁶.

Este de reținut ca primă observație că o dată cu redescoperirea termenului de *Europa*, căruia i s-a atribuit în secolul al XV-lea sensuri născute din realitățile istorice ale vremii, a crescut interesul pentru cunoașterea valorilor poporului român, care-l integrau celor europene și-l făceau solidar cu acestea. Constatările umaniștilor apăsători își aveau în mare măsură sorginea în felul în care românii ei înșiși își defineau identitatea europeană, afirmându-și – mai ales în situațiile limită ale existenței lor statale – romanitatea ca origine și apartenența la creștinătate ca civilizație, opusă „barbariei“ – civilizație diferită de cea reprezentată de creștinătate.

Epoca lui Ștefan cel Mare, prin măsurile întreprinse de domn pe planul vieții economice, organizării militare și dezvoltării culturale s-a impus ca una din marile epoci ale istoriei românilor, de largă afirmare a statalității lor și de forjare a unei tradiții politice românești cu valențe europene.

Deși, prin victoriile sale, Ștefan cel Mare a înfrânt prejudecata despre „nepuțința“ statelor mici de a se opune unor mari amenințări și a impus atenției lumii europene „gigantismul“ țării Moldovei, el a înțeles că biruința nu poate fi durabilă dacă Moldova nu va ști să lege interesele ei de interesele celorlalte state. Pregătirile lui de luptă împotriva turcilor, ca și crâncenele confruntări româno-otomane s-au făcut sub semnul apărării Moldovei, dar și al Creștinătății întregi, amenințată de turci. Subliniind importanța țării sale în sistemul de alianțe al statelor creștine împotriva turcilor, numind Moldova „Poartă a creștinătății“, Ștefan cel Mare atrăgea atenția Curților europene că „dacă această poartă (a Creștinătății), care e țara noastră, va fi pierdută ... atunci toată creștinătatea va fi în mare primejdie“⁷.

Cuvintele domnului român nu erau un exercițiu de retorică politică, ci redau o conștiință clară în privința însemnătății spațiului românesc în confruntarea Creștinătate – „Barbarie“.

Căpeteniile politice otomane apreciau, de altfel, lucid rolul de obstacol pe care-l prezentau românii pentru expansiunea stăpânirii lor în Europa. În anul 1502 sultanul Baiazid II, îndemnând pe hanul tătarilor să atace Moldova, ar fi declarat: „Dacă vei reține Moldova, noi vom avea câmp deschis să ieșim în toate părțile lumii“⁸.

În cererea de sprijin adresată principilor creștini și plângându-se de lipsa de loialitate a unora dintre ei, Ștefan cel Mare ținea să precizeze: „Dacă Dumnezeu va vrea ca eu să nu fiu ajutat, din două lucruri, unul se va întâmpla: ori această țară va pieri desigur, ori voi fi silit, de nevoie, să mă supun păgânilor. Lucrul acesta însă nu-l voi face niciodată, vrând mai bine de o sută de mii de ori moartea decât aceasta“⁹.

Desfășurarea evenimentelor, lipsa de sprijin și chiar ostilitatea manifestată în unele momente de cumpănă pentru Moldova de suverani creștini, l-au făcut pe Ștefan cel Mare să accepte, în interesul țării, soluția pașnică, nu de supunere ci de înțelegere cu turcii.

Imperiul otoman a găsit mai potrivit pentru interesele lui să respecte autonomia Țărilor Române în schimbul plății unei sume de bani. Era acesta un sistem practicat în evul mediu și care nu era privit ca înjositor pentru cel care-și răscumpăra cu bani libertatea.

Ori de câte ori Poarta otomană a încercat să încalce înțelegerea și să cucerească Țările Române, reacția acestora n-a întârziat, silind superputerea timpului să respecte înțelegerile convenite prin „vechile tratate“¹⁰.

Merită subliniat faptul că Ștefan cel Mare, care a definit lucid locul și rolul Moldovei în „Creștinătate“ este și primul conducător politic român care a afirmat unitatea etnică a românilor. Pentru el statul românesc de la sud de Carpați era „l'altra Valahia“ (cealaltă Țară Românească)¹¹ în raport cu Moldova, care era tot o Valahie, tot o Țară Românească.

Conștiința unității etnice a românilor, constatată și difuzată de unii dintre marii umaniști și-a găsit expresia în perioada domniei lui Ștefan cel Mare și într-un remarcabil izvor cartografic. Este vorba de Harta Europei Centrale, întocmită de cardinalul Nicolas de Cusa și tipărită în 1491 la Eichstätt (Bavaria). În această hartă, considerată prima hartă modernă a Europei Centrale, teritoriul Moldovei și Țării Românești este desemnat cu numele Valachia Magna și Magna Valachia¹².

Secolul al XVI-lea s-a deschis sub semnul diversificării sensului pe care-l exprima termenul Europa, păstrându-se în continuare ca valoare fundamentală echivalența *Europa – Creștinătate*. *Creștinătatea* rămânea numitorul comun al țărilor Europei în lupta pentru salvarea culturii și credinței. *Europa* exprima universalitatea unită contra turcilor. Uneori se atribuia termenului Europa un ses restrictiv, ca de pildă Creștinătatea catolică, sau alteori de realitate culturală, de tradiție romană și în care limba latină era instrument de instrucție și de comunicare. Erasmus din Rotterdam definea Europa ca spațiu în care erau dispersați erudiții, uniți prin lecturi comune ale anticilor și prin schimburi epistolare. Termenul *Europa* concentra cuceririle în domeniul științei, al cunoașterii, definea puterea, aspirația culturală.

Cu sens larg sau restrâns, conceptul de *Europa*, prin valorile afirmate, a cuprins și spațiul românesc, l-a antrenat în marile probleme politice și spirituale ale continentului.

Contactele, chiar și în condițiile cele mai vitrege cu centrele de cultură europene, au întărit în rândurile românilor conștiința descendenței lor romane, ca dimensiune a celei europene și a misiunii lor în contextul popoarelor europene.

Deși intrate, o dată cu secolul al XIV-lea în tot mai strânsă dependență față de Poarta otomană, statele românești au continuat să aibă inițiative politice, s-au manifestat ca importanți factori de putere în zonă – a căror alianță și sprijin erau căutate de statele europene – au slujit ideii de unitate a Creștinătății, s-au dovedit reazem de nădejde, moral și material, în aspirațiile popoarelor balcanice, supuse stăpânirii otomane, de a-și recuceri libertatea.

Afla în orizontul cultural-politic european, Țările Române au cunoscut în secolul al XVI-lea – deși nu atât de profund ca în alte țări europene – un amplu proces de transformări economice, sociale, politice și culturale.

Nu este locul să insist acum asupra mutațiilor intervenite în toate segmentele vieții istorice; mă limitez la câteva observații privind domeniul cultural-ideologic.

Secolul al XVI-lea a cunoscut – arătau într-un remarcabil studiu Gh. Mihăilă și D. Zamfirescu – „îmbinarea curentelor occidentale cu tradiția răsăriteană, a umanismului apusean cu cel bizantin, a Reformei cu aspirațiile și imperativele făuririi unui instrument de expresie național – limba română literară, în locul celei tradiționale, de împrumut – slavona. Trei nume strălucesc pe orizontul secolului al XVI-lea: Neagoe Basarab, în primul pătrar, Nicolaus Olahus, în al doilea și al treilea și diaconul Coresi¹³ în a doua jumătate a veacului.

Neagoe Basarab a reprezentat o conștiință creștină ortodoxă, deschisă față de ceea ce aducea Renașterea europeană, Nicolaus Olahus a întruchipat tot ceea ce era mai rafinat în spiritul european, iar diaconul Coresi și-a legat numele de afirmarea

limbii române ca limbă a culturii scrise, factor însemnat în ceea ce avea să fie construcția unității politico-statale românești.

Afirmând unitatea etnică și originea latină a românilor din întreg spațiul vechii Dacii, Nicolaus Olahus menținea trează în cercurile savante și politice europene ideea apartenenței poporului român la lumea europeană și definea rosturile lui istorice în configurarea ideii unității europene. El anticipa creația marilor cronicari români din secolele XVII-XVIII.

Cei mai însemnați dintre domnitorii români ai secolului al XVI-lea au întreprins măsuri de reformare a societății, de întărire a puterii monarhice și de creștere a potențialului economic și militar al țării, având vie conștiința misiunii lor de apărare a Creștinătății și a valorilor civilizației europene.

Neagoe Basarab, contemporan cu mari gânditori europeni, ca Erasmus din Rotterdam, Martin Luther, Niccolò Machiavelli, a știut să stimuleze inițiative de creație artistică și literară, care au dat domniei lui o aureolă de care puțini voievozi români sau alți monarhi ai lumii ortodoxe au avut parte. Scriitor și filosof al creștinătății ortodoxe, el a lăsat scrieri ce cuprind idei originale ce vădesc profunzime de gândire și un strălucit talent literar. „Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie reprezintă – arăta Dan Zamfirescu, exegetul operei înțeleptului voievod – una din marile cărți ale literaturii europene din secolul al XVI-lea”¹⁴.

Atenți la schimbările survenite pe plan internațional în sistemul alianțelor politice și al raportului de forțe, pentru a ști când și cum să intervină pentru salvarea țării și menținerii echilibrului european – principiu care s-a impus în secolul al XVI-lea – unii dintre domnii români au dovedit o remarcabilă luciditate privind realitățile politice, mersul evenimentelor. Unii dintre ei – cum a fost Ștefan cel Tânăr – în negocierile cu vecinii, în special cu Polonia, s-a dovedit un veritabil analist al conjuncturii internaționale a vremii, a făcut proba stăpânirii artei de a sesiza intențiile inamicului. El arăta pericolul pe care-l reprezentau dezbinările în sânul Creștinătății, încercările „Păgânului” de a le adânci și folosi pentru a pune mâna „pe toată Creștinătatea, pleda pentru ideea unității europene și își manifesta voința de a fi „cu toată credința și cu toată dreptatea”, cu toate „puterile” sale împreună „cu Creștinătatea”, împotriva „dușmanului”. Ca și bunicul său altădată – ca și Ștefan cel Mare –, subliniind importanța strategică a Moldovei în apărarea Creștinătății, el atrăgea atenția regelui polon că „dacă astăzi Dumnezeu va pedepsi țara noastră Moldova, să nu vă îndoiiți Măria Voastră că mâne o să vie rândul și pentru alte domnii creștine”¹⁵.

După prăbușirea regatului maghiar, în urma bătăliei de la Mohács (1526), Transilvania a devenit piesa centrală în care și pentru care s-au dat înverșunate lupte. Aici s-au întâlnit interese diferite, contradicții între habsburgi și turci, între Polonia și Austria, contradicții între habsburgi și voievozii români. Statele românești, continuând să fie antrenate în cruciada europeană antiotomană au devenit factori însemnați în realizarea proiectelor de înfăptuire, în forme noi, a „unității dacice”.

Petru Rareș a știut să se folosească de rivalitățile dintre Imperiul otoman, Imperiul habsburgic și Polonia, care căutau să se înstăpânească în spațiul românesc pentru a promova propria sa politică, atât în Transilvania, cât și în Țara Românească.

Dinamismul politicii lui Rareș i-a întărit autoritatea în Țările Române, stârnind temeri că el ar încerca să le unească. Anton Verancsics, erudit de seamă, relatează că sultanul Soliman Magnificul s-a temut „ca nu cumva, când ar încerca el să ocupe Transilvania sau Țara Românească sau Moldova, toate aceste țări să se unească

împreună și să se apere în parte prin curse, în parte – ceea ce de asemenea nu este greu de crezut – prin forță¹⁶.

Această temere a sultanului avea să se dovedească reală. Domnii români, angajați în lupta antiotomană, în „războiul sfânt“ dus de Creștinătate se vor dovedi tot mai preocupați să adauge idealului creștin, interesul de stat, al statului român, care în pas cu schimbările politico-ideologice ale vremii, trebuia să cuprindă întregul spațiu etnic românesc, granițele statale să se suprapună peste cele etnice.

Secolul al XVI-lea este marcat de repetate tendințe de unire politică în spațiul românesc.

Continuând opera lui Petru Rareș, Alexandru Lăpușeanu, care a avut vie și el conștiința responsabilității dinastice, manifestată pe diverse planuri ale vieții politico-diplomatice, economico-sociale și cultural-artistice a urmărit întărirea factorului politic românesc în Transilvania.

Despot vodă în manifestul către moldoveni, formula ideea eliberării Moldovei de „tiranie“ și unirea Țărilor Române, invocând, ca argument, descendența din „vitejii romani, care au făcut să tremure lumea“. Unirea celor trei țări, Moldova, Țara Românească și Transilvania într-un mare stat român, deschidea – în planurile voievodului de formație umanistă – perspectiva restaurării Imperiului roman de răsărit¹⁷, idee nutrită, de altfel, și de Petru Rareș.

Cel care avea să dea formă concretă „planului dacic“, ca primă etapă în realizarea celui „bizantin“ a fost Mihai Viteazul, personalitate de prim rang a vieții politice internaționale de la sfârșitul secolului al XVI-lea. Născut creștin ortodox și rămas credincios acestei confesiuni – în ciuda insistenței Papei de a trece la biserica romano-catolică și a unor zvonuri că ar fi gata să îmbrățișeze catolicismul – în schimbul recunoașterii lui de către Papă ca principe al Transilvaniei – Mihai Viteazul și-a creat prin acte de ordin religios (ctitor de lăcașuri religioase, reformator în timpul domniei a vieții religioase în direcția întăririi și creșterii prestigiului sacerdoțiului) imaginea de bun creștin, imagine receptată ca atare de contemporani. Această trăsătură a personalității lui Mihai Viteazul i-a dictat angajarea în cruciada europeană antiotomană și i-a înlesnit motivația religioasă a acțiunilor sale politice, diplomatice și militare. Mihai a fost „onoarea ortodocșilor“¹⁸, avea să spună vistiernicul Stavrinov, iar Gh. Palamed socotea că „Mihai a făptuit din zel dumnezeesc și de multă milă ce-i era de creștini și de întreaga Țară Românească“¹⁹.

A doua trăsătură definitorie a personalității lui Mihai Viteazul a fost asumarea responsabilă, în calitate de domn, a tradiției politice a țării, căreia el îi va da noi dimensiuni.

Conducător al unei țări, situată în prima linie a confruntării cu Imperiul otoman, Mihai Viteazul a înțeles că, față de schimbările ce se manifestau în viața internațională nu poate fi indiferent, nu poate fi neutru. Aceste schimbări trebuiau folosite pentru a da un nou curs statutului politic al Țării Românești care suporta tot mai greu povara dependenței de Poarta otomană.

Înzestrat cu un deosebit simț diplomatic, conturându-și lucid planurile de acțiune, Mihai Viteazul a căutat să întretină strânse relații cu voievozii Moldovei, cu principii Transilvaniei, cu conducătorii mișcării de eliberare a popoarelor din Balcani și cu organizatorii cruciadei antiotomane pentru a iniția și duce, cu sorți de izbândă, lupta împotriva turcilor.

În prima sa fază, planul politic al lui Mihai Viteazul a vizat eliberarea țării, înlăturarea dominației otomane. Domnul prezenta interesul statului român, ca o

cauză a lumii creștine, scopul urmărit de el fiind transformarea țării sale în „scut de apărare“ a întregii creștinătăți.

În vederea luptei împotriva turcilor a căutat, totodată, domnul român să ia măsuri pe plan intern, să consolideze instituția domniei, să-i sporească veniturile, să lovească în boierimea anarhică, considerând valabil și pentru Țara Românească principiul monarhismului de factură autoritară, teoretizat de Neagoe Basarab, care considera că e „vai de țara ceaia care o stăpânesc mulți“²⁰. A fost reorganizată oastea, făcând să crească efectivele unităților de mercenari, oșteni instruiți, înzestrați cu arme de luptă perfecționate. Pornind de la convingerea că informația înseamnă putere, a făcut din informație o constantă a activității lui. Mărturiile vremii subliniază faptul că Mihai Viteazul ținea să arate cu orice prilej că întreaga putere se află în mâinile lui și că oricărei împotriviri el îi va răspunde cu cele mai aspre măsuri.

Succesul luptelor declanșate împotriva turcilor în toamna anului 1594 și în iarna anului 1595 a impresionat atât de mult pe contemporani încât teatrul de război în care acționa Mihai Viteazul a început să concentreze atenția observatorilor politici. Rapoartele lor cuprindeau aprecieri elogioase cu privire la energia manifestată de români în încleștările cu turcii și tătarii, reliefând, totodată, calitățile războinice ale lui Mihai Viteazul.

Cu anul 1596 s-a trecut de la faza confruntărilor militare la cea politico-militară a războiului de eliberare a Țării Românești. Defecțiunile intervenite în sistemul de alianță creștină l-au făcut pe Mihai Viteazul să amplifice în activitatea sa dimensiunea politico-diplomatică, fără să renunțe la cea militară. El a căutat să îmbine, în interesul consolidării victoriilor obținute, a libertății țării și a restabilirii hotarului ei pe Dunăre, acțiunea militară ofensivă cu tratativele de pace.

Faptul că domnul român reușise să impună Țara Românească ca un important factor de echilibru între Imperiul otoman și Imperiul romano-german, fiecare din aceste puteri căuta să-l atragă de partea ei.

Conștient de rolul care i se acordă de forțele angajate în conflict, dorind să nu fie un instrument al vreuneia dintre ele, ci o putere în jocul de interese politice, care se manifesta în centrul și sud-estul Europei, Mihai Viteazul va urmări atent schimbările politice, care interveneau, și-și va clarifica în perioada 1596-1598 propriul său plan politic, pus în aplicare în anii 1599-1600.

Perioada 1596-1598, prin desfășurarea evenimentelor în care domnul român a fost implicat, s-a dovedit hotărâtoare pentru saltul în gândirea lui politică, de la medieval la modern. Din deziluzia realizării alianței creștine, care să conducă la înfăptuirea „Republicii Creștine“, idee devenită anacronică, s-a născut hotărârea constituirii unei monarhii puternice în spațiul locuit de poporul român.

Planul lui Mihai Viteazul, născut dintr-o necesitate strategică și politică, pregătit, însă, de o lungă evoluție istorică, avea să se înfăptuiască treptat, în conjuncturi politice complexe, de mare risc pentru domn, ca o reacție românească la planurile dominatoare străine.

Izvoare istorice variate probează că în realizarea planului său Mihai Viteazul a avut în vedere și s-a folosit de unitatea etnică a locuitorilor din Țara Românească, Transilvania și Moldova ca de un factor esențial în construcția politico-statală avută de el în vedere.²¹

Titlul, pe care și l-a atribuit, de „Domn al Țării Românești și al Ardealului și a toată țara Moldovei“, ca și crearea unei pecetei cu stemele reunite ale celor trei Țări Române făceau evidentă cristalizarea gândului nutrit de Mihai Viteazul de a transfor-

ma în realitate politică „Dacia“, imaginată de umaniști, de a realiza un mare stat românesc. Părțile componente ale acestuia aveau să-și continue formele tradiționale de organizare, dar erau subordonate autorității supreme a lui Mihai Viteazul.

Structurile social-economice existente în Țările Române, cu o țăranime împovărată de dări și o slabă dezvoltare a orașelor, ca și rapidele schimbări politice pe plan intern, cât și extern, nefavorabile domnului român, l-au lipsit pe acesta de mijloacele materiale de care dispuneau monarhiile absolute ai vremii și de răgazul necesar desăvârșirii operei politice înfăptuite.

Unirea temporară a Țărilor Române, realizată prin geniul militar și arta diplomatică a lui Mihai Viteazul avea să slujească însă ca situație de referință și model stimulator în strădaniile pentru construcția treptată a statului modern român independent și unitar.

„Între statul românesc medieval și statul modern al națiunii române – observa marele istoric, care a fost Mihai Berza – se așază, rupând zăgazarile timpului, izbânda de o clipă a lui Mihai. Mânat de rațiunile vremii sale, el a cutezat, atunci când cărturarii se pregăteau abia să se plece asupra chestiunii unității noastre etnice spre a-i depăna cu încetul inevitabilele-i concluzii, să încerce o construcție politică în stare de a cuprinde întregul nostru popor. Doborâtă în alcătuirea ei materială, <unitatea> avea să stăruie în cugete și, ca marile creațiuni ale artei, să-și dezvăluie sensuri noi în succesiunea generațiilor“.²²

Dacă amintirea lui Mihai și a faptei lui au dominat istoria modernă a poporului român, procesul de modernizare, desfășurat sub semnul îndemnelui său, s-a identificat cu cel de europenizare; societatea românească s-a desprins de o lume revolută și s-a încadrat în noul instituțional european, pe care progresul istoric îl reclama.

Astăzi când conceptul de Europa are sens de univers cultural, de stare de spirit, de efort creator în găsirea de structuri economice și politice, care să asigure dezvoltarea liberă a popoarelor și a identității lor statale, ca și a legăturilor dintre ele, de natură să ducă la sinteza europeană, România găsește în trecutul ei rațiunea și speranța, adică forța de a face față destinului ei, românesc și european.

NOTE

1. N. Iorga, *Generalități cu privire la studiile istorice*, ediția a III-a, București, 1944, p. 91.
2. Emm. de Martonne, *Lucrări geografice despre România*, sub îngrijirea V. Tufescu, Gh. Niculescu, S. Dragomirescu, București, 1985, p. 65.
3. Veniamin Ciobanu, *Evoluția conceptului de „Europa“ și „european“*. *Câteva considerații istoriografice*, în „Istoria ca lectură a lumii“, volum omagial închinat lui Al. Zub la împlinirea vârstei de 60 de ani, coordonat de Gabriel Bădărău, Leonid Boicu și Lucian Nastasă, Iași, 1994, p. 145.
4. Philippe Braunstein, *Confins italiens de l'Empire: nations, frontières et sensibilité européenne dans la seconde moitié du XVe siècle*, în *La conscience européenne au XVe et au XVIe siècle*. Actes du Colloque international organisé à l'Ecole Normale Supérieure de Jeunes Filles (30 septembre – 3 octobre 1980) avec l'aide du CNRS, Paris, 1982, p. 35-36.
5. *Călători străini despre Țările Române*, vol. I, îngrijit de Maria Holban, București, 1968, p. 473-474.
6. *Ibidem*, p. 474.
7. *România. Documente străine despre români*, ediția a II-a, București, 1992, p. 55.

8. Alexandru V. Boldur, *Ștefan cel Mare. Voievod al Moldovei (1457-1504)*, Madrid, 1970, p. 308.
9. *România. Documente străine despre români*, p. 58.
10. La aceste „vechi tratate“ aveau să facă referire în decursul timpului autoritățile române, dar și otomane. În 1603 marele vizir Yenusei Hasan pașa arăta: „Din vremuri vechi, voievozii Moldovei și ai Țării Românești sunt prieteni prietenilor și dușmani dușmanilor mărețului stat (Tahsin Gemil, *Relațiile Țărilor Române cu Poarta otomană în documente turcești (1601-1712)*, București, 1984, p. 91-92).
11. *România. Documente străine despre români*, p. 57.
12. Ivan Kupcik, *Cartes géographiques anciennes*, Paris, 1984, p. 84.
13. *Literatură română veche (1402-1647)*. Introducere, ediție îngrijită și note de G. Mihăilă și Dan Zamfirescu, vol. I, București, 1969, p. 9.
14. *Ibidem*, p. 113.
15. *Ibidem*, p. 237-243. N. Iorga, *Scrisori de boieri, Scrisori de Domni*, ediția a III-a, Vălenii de Munte, 1932, p. 182-184.
16. *Călători străini despre Țările Române*, vol. I, p. 418.
17. N. Iorga, *Scrisori de boieri. Scrisori de Domni*, p. 209-210.
18. *Literatură română veche (1402-1647)*, vol. II, p. 219.
19. *Doi cântăreți greci ai lui Mihai Viteazul: Stavrinos și Palamed*. Traduceri republicate și adnotate de N. I. Simache și Tr. Cristescu, f.l., 1943, p. 61.
20. *Învățăturile lui Neagoie Basarab către fiul său Theodosie*. Text ales și stabilit de Florica Moisil și Dan Zamfirescu. Traducerea originalului slavon G. Mihăilă. Repere istorico-literare alcătuite de Andrei Rusu, București, 1984, p. 169-170.
21. Ștefan Ștefănescu, *Mihai Viteazul. Între „Republica christiana“ și monarhia absolută*, în „Pagini transilvane“, coordonator acad. Dan Berindei, Cluj-Napoca, 1994, p. 91-93.
22. Mihai Berza, *Pentru o istorie a vechii culturi românești*, Culegere de studii editată, cu o introducere și note, de Andrei Pippidi, București, 1985, p. 52.

SUMMARY

The spirituality linked with the Western world through Latinity and with the Eastern world through orthodoxy, the geographical position and the ethnical structure have integrated the Romanian people in the space where the European idea has generated and developed. The existence of this people has facilitated an intermediation in the European cultural dialogue at all times.

Ștefan cel Mare's and Mihai Viteazul's epochs – illustrious figures in the destiny of the Principalities – contributed to a large affirmation of the statehood within the Romanian medievality, so that the process of modernization later identified itself with that of Europeanization.

Nowadays, the concept of Europe has the meaning of cultural universe in the context of which Romania shapes its destiny on the national and European level.

MINORITĂȚILE NAȚIONALE DIN UCRAINA ȘI STATUTUL LOR JURIDIC

Eugen Patraș

Cernăuți

În lumea contemporană statele polietnice, polirasiale sau polilingvistice sunt mai mult o regulă decât o excepție. Practic toate statele-națiuni din lume au minorități. Dar, natura fundamentală a problemei acestora nu este întotdeauna și pretutindeni aceeași. Efectele, factorii de ordin juridic, politic, social, cultural, economic diferă de la caz la caz.

După cel de-al doilea război mondial, o lungă perioadă de timp, Organizația Națiunilor Unite n-a considerat de actualitate problema minorităților naționale. Predomina punctul de vedere că protejarea efectivă a drepturilor individuale ale omului exclude necesitatea adoptării unor dispoziții speciale privind persoanele aparținând altor etnii decât cea majoritară. Astfel se explică lipsa vreunei mențiuni despre minorități în *Carta ONU*, precum și în *Declarația universală a drepturilor omului*.¹

În 1947 se creează, sub egida ONU, Subcomisia pentru combaterea măsurilor discriminatorii și protecția minorităților, dar problema rămâne în stare latentă până, cel puțin, în 1966, când Pactul internațional privind drepturile civile și politice, prin articolul 27, stipulează că „în statele în care există minorități etnice, religioase sau lingvistice, persoanele aparținând acestor minorități nu pot fi lipsite de dreptul de a avea, în comun cu ceilalți membri ai grupului lor, viața lor culturală proprie, de a practica propria lor religie sau de a folosi propria lor limbă.”²

Interesul pentru elaborarea unor acte internaționale cu caracter universal privind minoritățile naționale apare în urma evoluției relațiilor interetnice din fosta URSS și fosta Iugoslavie, cu începere din a doua jumătate a anilor '80. Minoritățile naționale devin o adevărată „dinamită umană”. Izbucnesc conflicte interetnice, unele continuând și astăzi.

Problema devine acută, de o reală complexitate și de o extremă gravitate pentru integritatea, stabilitatea și unitatea statelor.

Ultimii ani au demonstrat cu prisosință că neglijarea factorului minoritar poate afecta serios pacea în lume, precum și relațiile interstatale. Tot mai multe organisme internaționale și regionale acordă o importanță prioritară aspectelor legislative ce țin de protecția minorităților ca modalitate de asigurare a drepturilor omului, dar și de menținerea păcii și stabilității în lume. Menționăm aici doar Reuniunile de la Copenhaga (1990) și Helsinki (1992), Conferința asupra dimensiunii umane a CSCE și Carta de la Paris pentru o nouă Europă (1990) care prevăd recunoașterea drepturilor persoanelor aparținând minorităților naționale ca parte componentă a drepturilor universale ale omului.

Declarația ONU asupra drepturilor persoanelor aparținând minorităților naționale, etnice, religioase și lingvistice, adoptată de Adunarea Generală în decembrie 1992, rod al unor dezbateri de peste zece ani în Comisia ONU pentru Drepturile Omului, reprezintă primul act internațional cu caracter universal abordând în exclusivitate problema minorităților.³ La rândul său, Consiliul Europei, în data de 10 noiembrie 1994, a adoptat Convenția-cadru care precizează principiile pe care statele contractante se angajează să le respecte pentru asigurarea protecției minorităților naționale.⁴ Art. 27 al Convenției stipulează posibilitatea semnării ei și de către oricare alt stat nemembru al C.E., cum este deocamdată, și cazul Ucrainei.

„Întreaga activitate desfășurată în acest domeniu – arăta, într-un interviu, Daniel Tarshys, secretarul general al Consiliului Europei –, trebuie corelată cu recunoașterea faptului că drepturile minorităților sunt esențiale pentru stabilitatea în Europa. Aproape oriunde există un conflict între țări, există o problemă națională sau o problemă a minorităților la rădăcina acestui conflict. De aceea, credem că acordarea unor drepturi generoase pentru minorități este vitală pentru pacea europeană”⁵.

Toate acestea demonstrează un viu interes și o preocupare permanentă a Comunității Internaționale pentru soluționarea unei chestiuni atât de complexe, cum este cea a minorităților naționale. În acest sens, modalitățile de reglementare juridică a problematicii în cauză pentru spațiul fostei URSS, focar al mai multor conflicte interetnice, necesită un studiu serios și continuu. Ucraina, țară de care depinde în mare măsură stabilitatea în estul Europei, are o populație de 14 milioane de locuitori de origine neucraineană și era firesc să se preocupe, într-un interval scurt de timp, de elaborarea legislației privind regimul lor juridic. Relativă, stabilitatea interetnică, ca și cea politică din Ucraina se explică nu numai prin implicarea mai puțin activă din partea Moscovei, dar și prin adoptarea, la timpul potrivit, a legislației în cauză care, departe de a fi perfectă, a dezamorsat unele tensiuni periculoase. Astfel asigurată, pacea interetnică, poate fi însă, în unele circumstanțe, periclitată, mai ales sub influența factorului rusofon. Acel butoi de pulbere, care este astăzi Crimeea, nu poate fi neglijat.

Lipsa aproape totală a unor studii asupra aspectului juridic, privind statutul minorităților naționale în Ucraina, va influența, desigur, interpretarea doctrinară a unor reglementări „seci” pe care încercăm să o facem și care, în virtutea acestui fapt, riscă să aibă și goluri. Totodată, lipsa interpretărilor respective din partea legiuitorului pentru unele drepturi vizate în mod expres de legi duce la ambiguitate, aplicarea diferențiată a acelorași acte normative în diferite regiuni ale Ucrainei, fapt inadmisibil pentru o societate care și-a proclamat principiile democrației ca fiind esențiale în consolidarea statului de drept. Tocmai pentru că nu este încă bătătorit suficient, acest drum merită să fie parcurs.

Repere statistico-geografice

În urma aceluși „triumf al națiunilor”, despre care vorbea cercetătoarea franceză Helene Carrere d’Encause, în spațiul fostei URSS și-au proclamat independența, imediat după puciul din 19 august 1991, toate fostele republici naționale. Nu s-a ales

nimic nici din teoria lui Suslov despre „poporul sovietic unic“, nici din celelalte dogme oficiale referitoare la problema minorităților naționale.

Ucraina, ocupând – sub raport economic și uman – locul al doilea după Federația Rusă, a devenit suverană la 16 iulie 1990, iar la 24 august 1991 și-a anunțat independența. Într-o perioadă nu foarte îndepărtată, minoritățile naționale din Ucraina, ca și din întregul imperiu, nu puteau fi luate în discuție, existența lor nefiind recunoscută de oficialități. Ultimul recensământ (1989) atestă, în această țară, circa 100 etnii cu o populație totală de 51,5 mil. locuitori, dintre care 14 mil. locuitori -alogeni (27%). Vom menționa aici că așa-numita populație rusofonă reprezintă circa 1/3 din locuitorii țării.

Din recensămintele efectuate în perioada sovietică, deducem următoarea evoluție dinamică a structurii etnice a populației din Ucraina:

**Tabel comparativ
al dinamicii componenței naționale a populației Ucrainei**

	1926*	1959	1970	1974	1989
TOTAL	29019747	41869046	47126517	49609333	51452034
Ucraineni	23218860	32158493	35283857	36488951	37419053
Ruși	2677166	7090813	9126331	10471602	11355582
Evrei	1574391	840311	775993	632610	486326
Bieloruși	75842	290890	385847	406098	440045
Moldoveni	257794	241650	265902	293576	324525
Bulgari	92078	219409	234390	238217	233800
Polonezi	476435	363297	295107	258309	219179
Unguri	869	149229	157731	164373	163111
Români	1530	100863	112141	112795	134825
Greci	104666	104359	106909	104091	98594
Tătari	22281	61527	72658	83906	86875
Armeni	10631	28024	33439	38646	54200
Țigani	13578	22515	30091	34411	47917
Tătari din Crimeea	–	–	3554	6636	46807
Nemți	333924	–	29871	34139	37849
Azeri	–	6680	10769	17235	36961
Găgăuzi	–	23530	26464	29398	31967
Gruzini	1260	11574	14650	16301	23540
Ciuvași	905	8925	13610	16456	20395
Uzbeki	–	8472	10563	9862	20333

~~41 - 257794~~

241650 324525
100863 134825

Mordvini	1171	11397	14692	16545	19332
Lituanieni	6789	8906	10715	9858	11278
Cazahi	–	4694	7555	7171	10505
Cehi	15905	14539	12073	10589	9122
Coreeni	104	–	4480	6061	8669
Udmurți	–	2828	4910	6562	8583
Slovaci	186	13991	10204	8744	7943
Başchiri	114	3345	3672	5367	7402
Letoni	9129	6919	7421	7167	7142

* Cu excepția Crimeei, reg. Transcarpatice, Ucrainei de Vest, nordului Bucovinei, fostelor județe Hotin, Cetatea Albă și Izmail ale Basarabiei.

Sub aspect numeric, rușii reprezintă minoritatea majoritară din Ucraina – 11,4 mil. persoane care locuiesc în toate regiunile, dar cu preponderență în cele sudice și estice. Recensământul din 1989 atestă pentru Ucraina prezența a 459.350 de minoritari români, dintre care 324.525 sunt trecuți la rubrica „moldoveni“. Nu vom insista prea mult asupra acestui paradox, deoarece el are o explicație pur politică: *Divide et impera*. În cazul în care ar apare, fireșc, sub o singură denumire, românii ar figura în tabelul de mai sus la poziția a patra, după ruși și evrei. Deși nu avem date statistice oficiale privind exodul de evrei între 1989-1994 (după unele estimări cca 200.000) ne putem da seama, totuși, că românii au devenit numeric a doua minoritate națională din Ucraina după ruși. Aria geografică de răspândire a populației românești cuprinde, în majoritate, nordul Maramureșului, nordul Bucovinei, ținutul Herța, nordul și sudul Basarabiei. Dintre celelalte etnii, cu o anumită pondere în Ucraina, îi menționăm pe bieloruși, polonezi, unguri, bulgari, greci. Unele minorități au o amplasare geografică compactă. De exemplu, majoritatea bielorușilor locuiesc în regiunile limitrofe cu țara de origine – în nord-vestul Ucrainei; bulgarii sunt stabiliți în regiunea Odessa; polonezii – în partea de vest, care, până în 1939, a fost parte componentă din Polonia; ungurii – în regiunea Transcarpatică, iar grecii – la nord de Marea Azov. Alte etnii, mai puțin numeroase, sunt constituite, în majoritatea lor, din imigranții din fostele republici sovietice.

Circumstanțele adoptării și esența cadrului legislativ și instituțional privind minoritățile naționale

Interpretarea conceptului de minoritate națională în Ucraina.

Perestroika gorbaciovistă din anii '80, care a dus la prăbușirea monstrului roșu și a „închisorii popoarelor“, a grăbit deșteptarea sentimentelor de renaștere națională în sânul popoarelor supuse practicii de deznaționalizare forțată pe tot parcursul existenței statului sovietic totalitar. În urma promovării teoriei internaționalismului socialist, în spațiul fostei URSS au dispărut aproape 100 de etnii. Unele minorități naționale din Ucraina, parte componentă a imperiului sovietic, au avut de suportat

consecințele asimilării dirijate. Astfel, la recensământul din 1989 din toți polonezii care locuiau aici, numai 12,5% au recunoscut ca limbă maternă poloneza⁶. Indicii respectivi pentru evrei și bieloruși sunt de 3,5% și, respectiv, 7,1%.

Relațiile interetnice capătă un nou aspect sub incidența tendințelor de degradare economică și de reducere substanțială a nivelului de trai. Procesele de consolidare etnică și interetnică conservate artificial în perioada totalitaristă au dus, către sfârșitul anilor '80, la o adevărată explozie. S-a ajuns la o contradicție cu instituțiile statale și noile orientări politice inițiate „de sus“.

În această situație, Ucraina, ca și alte state din CSI, a pus bazele reglementării juridice a vieții minorităților naționale. Primul pas a fost *Legea privind limbile din RSS Ucraineană* adoptată de Rada Supremă la 28 octombrie 1989.⁷ Iar cel mai valoros act normativ care a pus temelia noii orientări în problema respectivă a fost *Legea Ucrainei privind minoritățile naționale* adoptată la 25 iunie 1992.⁸ Unele constatări importante, în acest sens, le regăsim în *Declarația privind drepturile naționalităților din Ucraina* din 1 noiembrie 1991.⁹ Într-un cadru mai larg, care privește drepturile și libertățile fundamentale ale omului, aceleași probleme atrag după sine, în ultimii ani, anumite modificări și completări ale Constituției Ucrainei. O serie de prevederi asupra persoanelor care aparțin minorităților naționale sunt cuprinse și în alte legi, hotărâri, declarații, regulamente, atât de ordin general, cât și local, adoptate la diferite niveluri ale puterii legislative și executive.

Toate acestea urmăreau dublul scop al creării de posibilități și drepturi egale pentru toate etniile conlocuitoare și de garanții pentru formarea unei societăți civile și implementarea modelului occidental de stat-națiune. Procesul dificil de codificare a drepturilor minorităților naționale din Ucraina se explică și prin lipsa unei experiențe anterioare în acest domeniu.

Doctrina sovietică din anii '20 a pus în circulație noțiunea de „popoare mici“ care, fiind interpretată arbitrar, a mascat, în practică, politica de deznaționalizare și asimilare totală. Pe la mijlocul anilor '70 termenul de „minoritate națională“ apare cu sensul de entitate națională fără statalitate proprie în URSS. El semna, deci, așa-numita populație „neautohtonă“: nemții, românii, bulgarii, coreenii, ungurii, polonezii, slovacii, grecii etc., care constituiau doar 0,5% din populația țării.

Pentru prima dată în legislația ucraineană definiția de minoritate națională o constatăm în art. 3 din *Legea privind minoritățile naționale din Ucraina*, înțelegându-se prin aceasta „grupuri de cetățeni ai Ucrainei, care nu sunt de naționalitate ucraineană, care manifestă sentimente de conștiință națională proprie și de comunitate între ei.“ Poate unica interpretare doctrinară a acestui termen atât de controversat o găsim în lucrarea lui V. Arhipov, *Etnonaționalinîi rozvitoc Ucrainî* (Dezvoltarea etnonațională a Ucrainei): „o formă concret-istorică de comunitate etnică, care s-a format prin desprinderea unei părți dintr-o comunitate, ca urmare a schimbării frontierelor, precum și a migrării unei părți a naționalității în afara limitelor entității național-statale, într-un mediu eterogen unde locuiește. Ca minoritate națională este recunoscut grupul de persoane cu însușiri etnice de religie și de limbă comune, care constituie mai puțin din jumătate din populația țării, ocupă o poziție nedeterminată, în mijlocul lui dominând simțul solidarității, dorința comună de autoconservare sau supraviețuire, are cetățenia acestui stat, se bucură de egalitate juridică sau practică vizavi de majoritate“.¹⁰

Oricum, definirea noțiunii de minoritate națională în Ucraina n-a provocat discuții în literatura de specialitate și nici în cadrul minorităților, ea fiind pusă

permanent în circuitul legislativ și administrativ. Sintagma „persoane aparținând minorităților naționale“ o regăsim foarte rar. Aceeași situație o putem remarca și în legătură cu conceptul de drept colectiv. Textele de legi nu definesc expres dreptul colectiv dar îl presupun în mod implicit.

Drepturi politice și civile

Atât Constituția, cât și celelalte legi ale Ucrainei garantează tuturor cetățenilor, indiferent de apartenența națională, drepturi politice, sociale, economice, culturale, libertăți civile egale. Toți cetățenii se bucură de ocrotirea statului pe principii egale. Prevederile constituționale (art. 34) resping acordarea directă sau indirectă a privilegiilor pe criterii naționale, la fel ca și incitarea la ură națională.

Conform *Legii despre alegerile deputaților poporului din Ucraina* (art. 11, p. 2), intrată în vigoare la 27.11.1993, circumscripțiile electorale se formează „... ținându-se seama de divizarea teritorial-administrativă a Ucrainei și locuirea compactă a minorităților naționale.“¹¹ În același timp, asociațiile obștești naționale au dreptul să-și înainteze candidaturile la alegerile de deputați în organele puterii de stat.

Ideea entităților național-administrative, existente într-un număr mare în anii 1920-30, și-a regăsit locul în art. 2 al *Declarației privind drepturile naționalităților din Ucraina*. Revenirea la această idee constituie o condiție primordială pentru păstrarea specificității mediului de trai în locurile stabilirii istorice. Dar sub influența unei dificile conjuncturi social-politice a unor forțe centrifuge în permanentă creștere, ea n-a fost încă transpusă într-un act normativ. Este de remarcat că nici *Proiectul de lege privind crearea unui district autonom ungar în regiunea Transcarpatica*, înaintat Radei Supreme la începutul anului 1993, n-a fost examinat deocamdată. Unica autonomie teritorială din Ucraina – Crimeea – a fost înființată în 1991 din considerente politice și nu naționale. Ținându-se totuși cont de situația specifică existentă în Crimeea, parlamentul acestei republici autonome, prin *Legea privind alegerile în Rada Supremă a Crimeei*, adoptată în octombrie 1993, a stipulat o reprezentare etnică proporțională în forul legislativ suprem. Astfel, dintre cele 98 de mandate, tătarilor din Crimeea li s-au stabilit 14, iar comunităților armeană, bulgară, greacă și germană – 4, în baza sistemului majoritar. Modificările aduse recent legii restrâng termenul de exercitare a acestor clauze la numai o legislatură.¹²

O autonomie mai largă se preconizează a fi acordată consiliilor locale prin *Proiectul de lege cu privire la puterea de stat și autoadministrarea locală în Ucraina*¹³ aflat în dezbatere la Rada Supremă din Kiev. Pentru localitățile compact locuite de minorități se preconizează măsuri suplimentare de păstrare și dezvoltare a specificului național. Atât Constituția cât și alte legi permit minorităților crearea de organizații obștești și partide, garantându-le condiții pentru buna desfășurare a activității.

După o îndelungată perioadă de asimilare continuă a etniilor „nerecunoscute“, problema revenirii la propria naționalitate constituie un element important al păstrării identității naționale. În acest sens, *Decretul președintelui ucrainean din 31.12.1991 privind libera alegere a naționalității*,¹⁴ oferă copiilor din căsătorii mixte posibilitatea de a-și schimba naționalitatea în funcție de opțiunea lor pentru oricare dintre

părinți. Acționând retroactiv, Decretul constituie un act reparatoriu pentru cei care au fost constrânși să-și ia naționalitatea la „modă”. Ceva mai târziu, prin Legea privind minoritățile naționale (art. 11), se stipulează în mod expres dreptul persoanelor provenite din căsătorii mixte la libera alegere a naționalității. Persoanele care din diferite motive și-au pierdut (li s-a furat) naționalitatea pot să și-o restabilească în baza aceluiași articol de lege. Acest fapt este deosebit de important pentru mai multe minorități, cărora în perioada totalitarismului sovietic li s-a schimbat în mod abuziv naționalitatea. Ne referim aici și la zecile de mii de români din actuala regiune Cernăuți, care, din considerente imperiale, au fost botezați moldoveni.

Regulamentul privind Certificatul de Naștere, adoptat la 26 iunie 1992 de către Rada Supremă, include în prevederile sale atât cetățenia cât și naționalitatea părinților. Totuși, cum va fi posibilă stabilirea naționalității părinților dacă aceasta, conform *Regulamentului privind pașaportul cetățenilor Ucrainei*, adoptat chiar în aceeași zi, nu se va fixa în noul model de pașapoarte?¹⁵ În prezent, pașapoartele conțin un paragraf (5) care include această mențiune. În conformitate cu *Legea privind minoritățile naționale* (art. 12), cetățenii aparținând minorităților naționale au dreptul la nume, prenume și patronimic național. Ei pot să și le restabilească în cazul în care au fost pierdute. Legea permite să se scrie în pașaport numai numele și prenumele, omițându-se formula „după tată”, iar în certificatul de naștere – numai prenumele tatălui și al mamei.

În cazul unor înțelegeri interstatale, *Legea Ucrainei privind cetățenia* (art. 1), admite dubla cetățenie.¹⁶ În perspectivă, aceasta poate să servească drept imbold pentru o mai bună soluționare a problemelor de ordin național-cultural ale minorităților și să constituie un temelie pentru semnarea unor acorduri cu țările vecine.

Drepturi economice, sociale și culturale

Atât *Declarația drepturilor naționalităților* (art. 1) cât și *Legea privind minoritățile naționale* (art. 11) (art. 9) asigură cetățenilor Ucrainei, aparținând acestor minorități, dreptul de a fi aleși sau numiți pe principii egale în orice funcție în organele legislative, executive, juridice, armată, întreprinderi, instituții și organizații. Un larg spectru de reglementări, privind regimul juridic al minorităților naționale, se referă la problemele dezvoltării culturale. Cea mai amplă determinare o regăsim în formula autonomiei național-culturale care preconizează: a) folosirea limbii materne sau studierea limbii materne în așezămintele de învățământ de stat sau prin intermediul societăților culturale naționale; b) dezvoltarea tradițiilor culturale naționale; c) folosirea simbolicii naționale; d) marcarea sărbătorilor naționale; e) împărtășirea convingerilor religioase proprii; f) satisfacerea necesităților de literatură, artă, mijloacelor de informare publică; g) crearea așezămintelor culturale și de învățământ naționale; h) orice altă activitate care nu contravine legislației în vigoare!¹⁷

Parțial aceste prevederi sunt incluse, într-un fel sau altul, și în alte acte normative. Cele mai importante dintre ele sunt *Legea privind limbile în RSS Ucraineană* din 28 octombrie 1989 și *Legea învățământului*, adoptată în 1991.¹⁸

În localitățile unde majoritatea populației constituie o anumită minoritate națională, în activitatea organelor de stat, a asociațiilor obștești precum și a întreprin-

derilor, instituțiilor și organizațiilor, paralel cu limba de stat ucraineană poate fi folosită limba acestei minorități. Aceleași prevederi sunt stabilite pentru procedura juridică și examinarea abaterilor administrative. Ele au, însă, un caracter ineficient deoarece nu stabilesc mecanismul lor de aplicare, astfel încât dispoziția fixată este foarte rar transpusă în viață.

Pentru organele procuraturii și de arbitraj limba de lucru este cea ucraineană, iar limba de corespondență cu alte republici din CSI – rusa. Statul garantează minorităților naționale posibilitatea studierii în limba maternă/ limbi materne la toate nivelurile prin deschiderea de grădinițe și școli generale, iar în școlile tehnico-profesionale, medii de specialitate și superioare – de grupe naționale. Totodată, organele de stat, pe baza acordurilor interstatale, sunt obligate să asigure minorităților naționale pregătirea specialiștilor în alte țări.

În scopul înlăturării situației, deja cunoscute, de asimilare forțată a altor etnii pe întreg parcursul perioadei sovietice și în vederea urgentării revenirii la limba maternă pentru diferite naționalități, Ministerul Învățământului din Ucraina, prin Ordinul nr. 123 din 7.09.1992, a obligat inspectoratele școlare regionale să aducă permanent rețeaua claselor întâi din cadrul școlilor generale și grupele preșcolare în concordanță cu componența națională a fiecărei localități. Totodată, în cazurile când efectivele de elevi nu sunt suficiente pentru deschiderea de școli obișnuite, în baza Regulamentului, aprobat la 04.11.1992, de către Ministerul Învățământului și Consiliul Societăților Național-Culturale din Ucraina, pot funcționa școli duminicale.¹⁹

Statul ia măsuri pentru pregătirea cadrelor pedagogice, cultural- educative și altor cadre naționale, folosind rețeaua așezămintelor de învățământ.

Cetățenii care fac parte din minoritățile naționale, asociațiile obștești naționale au dreptul să stabilească și să întrețină liber relații cu persoane fizice sau juridice din Patria istorică și din alte țări, să primească din partea lor ajutor pentru desfășurarea activității statutare precum și să participe la activitățile organizațiilor nonguvernamentale. Concomitent, în Bugetul de Stat sunt prevăzute alocări speciale pentru dezvoltarea minorităților naționale.

Cadrul instituțional competent în coordonarea activității privind minoritățile naționale a fost, inițial, Ministerul în Problemele Naționalităților și ale Migrației, creat prin *Decretul Președintelui Ucrainei* la data de 26 aprilie 1993.²⁰ Recent el a fost reorganizat în Ministerul în Problemele Naționalităților, Migrațiilor și Cultelor, iar în cadrul lui își continuă activitatea Direcția pentru Minorități Naționale.

În cadrul Radei Supreme, iar în caz de necesitate și în componența radelor locale de deputați ai poporului, activează comisii permanente în problemele relațiilor interetnice. În cadrul organelor locale ale puterii executive de stat pot fi organizate subdiviziuni structurale respective.

La nivel republican, în cadrul Ministerului amintit funcționează, în calitate de organ consultativ, Consiliul reprezentanților societăților obștești ale minorităților naționale din Ucraina. Totodată, pe lângă societetele locale de deputați ai poporului pot fi create și funcționa pe principii obștești organe consultative din reprezentanți ai minorităților.

În procesul asigurării drepturilor persoanelor care fac parte din minoritățile naționale, statul pornește de la premisa că ele sunt parte componentă a drepturilor general-acceptabile ale omului. Sub acest aspect, prevederile art. 19 despre prioritatea tratatelor internaționale, la care Ucraina a aderat, al Legii privind minoritățile naționale, reprezintă un pas important, comparativ cu legislația internă, în direcția

cunoașterii valorilor general-umane. Faptul acesta este confirmat de *Legea cu privire la aplicarea tratatelor pe teritoriul Ucrainei*.²¹

Concluzii. Sugestii

Teoretic, în reglementarea statutului juridic al minorităților naționale din Ucraina, s-a realizat o cotitură radicală față de perioada precedentă. Practic, aplicarea sistemului legislativ vădește o serie de inconsecvențe și abuzuri. Aceasta se explică prin lipsa unei concepții ample și clare din partea legislativului, dar și prin promovarea unei politici inconsecvente în practica aplicării prevederilor existente. Problema nedefinitivării cadrului juridic al chestiunilor în cauză a fost menționată recent și de către dl Nicolai Șulga, ministru în problemele Naționalităților, Migrației și Cultelor din Ucraina.²² După o scurtă perioadă, care cuprinde anii 1989-1992, în care autoritățile ucrainene păreau a fi dispuse să sprijine efectiv minoritățile naționale, se observă o lentă revenire la vechile procedee, adaptându-le noilor condiții istorice. Nodul gordian își recapătă aproape în întregime vechile caracteristici. Nerespectarea legilor devine sinonimă cu neaplicarea lor, iar întârzierea rezolvării, în actualitatea vieții curente, a problemelor minorităților naționale poate duce la crearea surselor de tensiune interetnică în perioada următoare.

Lipsește măsurile de protecție a minorităților naționale care trebuie să includă forme speciale și efective de verificare a aplicării drepturilor acordate, precum și procedurile care le-ar permite celor interesați să-și apere drepturile violate. Vom menționa doar unele probleme care se cer a fi reglementate, vizavi de statutul juridic al minorităților naționale în Ucraina:

1. Unele minorități au fost supuse în perioada stalinistă represiunilor în masă. Reabilitarea lor colectivă a devenit un imperativ al vremii. Ne gândim, înainte de toate, la tătarii din Crimeea, la români, polonezi, unguri, germani, greci, bulgari etc.

2. Este necesară legiferarea autonomiei național-teritoriale proclamată prin *Declarația drepturilor naționalităților din Ucraina* (art. 3) la 1 noiembrie 1991 și cerută de reprezentanții a peste o sută de societăți național-culturale la primul Congres al naționalităților din Ucraina din 16 noiembrie 1991.²³

3. Prevederile constituționale (Ucraina însă, deocamdată, rămâne unicul stat din spațiul fostei U.R.S.S. care n-a adoptat o nouă Constituție) ar trebui să includă garanții clare prin care statul să asigure păstrarea identității naționale și ocrotirea mediului istoric de trai al etniilor, să contribuie la dezvoltarea lor economică și culturală.

4. Este necesară adoptarea unei legi despre reîntoarcerea organizată în Ucraina a etniilor deportate în mod forțat de către regimul totalitar și asigurarea lor cu condiții de trai.

5. Se impune retrocedarea completă a întregului patrimoniu care a aparținut cândva minorităților naționale.

6. Ar trebui luate decizii administrative pentru restabilirea colectivă a naționalității pierdute.

Modul actual de reglementare, dar mai cu seamă acela de aplicare a drepturilor minorităților naționale din Ucraina vădește starea generală de implementare a valo-

rilor democratice într-o societate posttotalitară aflată în căutare, cu toate contradicțiile acestei perioade de tranziție.

Este foarte posibil ca legislația care vizează regimul juridic al minorităților naționale din Ucraina să cunoască anumite transformări care să aducă un mai mare câștig de cauză populației neucrainene. Procesele social-politice care se desfășoară în prezent sunt edificatoare. Există suficiente motive pentru o eventuală modificare a legislației în cauză chiar pe parcursul anului 1995.

NOTE BIBLIOGRAFICE

1. *Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice*, în *Drepturile omului*. Studiu introductiv, culegere de documente internaționale și acte normative de drept intern, Coord. Victor Lunčan și Victor Duculescu, Ed. Lumina Lex, București, 1993, p. 79.
2. Cf. Capotorti Francesco, *Études des droits des personnes appartenant aux minorités ethniques, religieuses et linguistiques*. Nations Unies, New York, 1991; Isee Omanga Bocatola, *L'organisation des Nations Unies et la protections des minorités*, Bruxelles, 1992.
3. Cf. *Declarația ONU asupra drepturilor persoanelor aparținând minorităților naționale sau etnice, religioase și lingvistice*, în *Cadrul legislativ și instituțional pentru minoritățile naționale din România*, Coord. Irina Moroianu-Zlătescu, Ioan Oancea, Institutul Român pentru drepturile omului, Buc., 1994, p. 137.
4. *Convenția-cadru pentru protecția minorităților naționale*, Prof. univ. dr. Victor Duculescu, în *Protecția juridică a drepturilor omului*, Buc., Ed. Lumina Lex, 1994, p. 339.
5. Cf. *Cartea de vizită pentru Europa – întărirea instituțiilor democratice*. Interviu cu dl Daniel Tarshys, Secretarul general al Consiliului Europei, în „Adevărul”, nr. 1396, luni, 24 octombrie 1994.
6. Cf. *Naționalini vidnosinî na Ukraini v XX stolitti*, în *Zbirnik dokumentiv I materialiv*, Coord. Mai Panciuk, Vidavnițtvo „Nuakova Dumka”, Kîiv, 1994, p. 503.
7. *Zakon Ukrainiskoi Radianskoi Soțialisticinói Respubliki pro movî v Ukrainiskoi RSR. 28 joutnia 1989 r.*, în *Vidomosti Verhovnoi Radî Ukrainiskoi Radianskoi Soțialisticinói Respubliki*, nr. 45/1989, Kîiv, 1989.
8. *Legea privind minoritățile naționale în Ucraina*, Kîiv, Golovna spețializovana redakția literaturî movami naționalinîh menșin Ukrainî, 1993.
(În continuare citatele din această lege vor fi reproduse în traducerea oficială care, din păcate, conține o serie de inexactități).
9. *Deklarația prav naționalinostei Ukrainî. 1 listopada 1991 r.*, în *Golos Ukrainî*, 29.11.1991, Kîiv.
10. *Etnonaționalinîi rozvitok Ukrainî. Terminî, vâznacennia, personalii*. Vidpov. redaktorî I. Râmarenko, I. Kuras, Kîiv, 1993, p. 469.
11. *Zakon Ukrainî pro vîborî narodnîh deputativ Ukrainî*, în *Uriadovîi kurier*, Kîiv, 07.11.1993.
12. Igor Mingazutdinov, Serghii Tolstov. *Teoretîcini diskusii z problem naționalinîh menșin v Ukraini. Șleabi I metodî polagodjennia etnicinîh konfliktiv*, în *Dosvid Ukrainî v galuzi prav naționalinîh menșin*, Analitîcina dopovidi, Kîiv, Nr. 2/1994, p. 104.
13. *Proiectul Legii constituționale a Ucrainei „Cu privire la puterea de stat și autoadministrarea locală în Ucraina”*, în ziarul *Zorile Bucovinei*, Cernăuți, 21.11.1994.
14. *Ukaz Prezidenta Ukrainî vid 31.11.1991 pro vilinîi vîbir naționalinosti*, în *Pravo Ukrainî*, nr. 7-8/1994.
15. *Polojennia pro pasport gromadian Ukraniî ta svidotțvo pro narodjennia*, în *Vidomosti Verhovnoi Radî Ukrainî*, 7, nr. 37/1992.

16. *Zakon Ukraini pro gromadianstvo 8 joutnia 1991 r.*, în *Vidomosti Verhovnoi Radi Ukraini*, nr. 50/1991.
17. *Legea privind minoritățile naționale în Ucraina*, p. 10.
18. *Zakon pro osvitu. 23 travnia 1991*, în *Nove zakonodavstvo, Vîpusk 2, Vîdavnițtvo politicinoi literaturî, Kîiv*, 1992.
19. Cf. *Revista Vidrodjennia*, nr. 7/1993, p. 62.
20. *Ucaz Prezidenta Ukraini pro utvorennia Ministerstva u spravah naționalinostei ta migrații*, în *Golos Ukraini*, 28 kvitnea 1993.
21. *Zakon Ukraini „O deistvii mejdunarodnih dogovorov na teritorii Ukraini“*, în *Vedomosti Verhovnogo Soveta Ukraini*, nr. 10/1992, p. 259.
22. *Problema nr. 1 în activitatea Ministerului Ucrainei în chestiunile naționalităților, migrației și cultelor*, în ziarul *Zorile Bucovinei*, Cernăuți, din 28.01.1995.
23. *Rezoliuția perșogo Vseukrainskogo mijnaționalinogo Kongresu. vid 16 listopada 1991 r.*, în *Literaturna Ukraina*, 28 noiembrie 1991.

SUMMARY

The author brings forward the circumstances of the adoption and the essence of the institutional and legislative framework of the national minorities in Ukraina. Also he underlines the efforts made by the Ukrainian authorities bet. 1989 – 1992 to find an efficient solution to solve these problems, which nevertheless didn't end off with a practical application of the respective legislative framework.

UN MOMENT DIN ISTORICUL LUPTEI ROMÂNILOR DIN ORAȘUL SIRET PENTRU ÎNVĂȚĂMÂNTUL NAȚIONAL

Ștefan Purici

Cernăuți

Instaurarea dominației austriece în partea de nord-vest a Moldovei s-a răsfrânt asupra evoluției învățământului din acest teritoriu. Nivelul învățământului popular din Bucovina, la momentul anexării acesteia, corespundea, în linii generale, celui atins în alte țări europene. La sfârșitul secolului al XIX-lea, cercetătorul austriac S. Grünberg, într-un studiu consacrat problemelor învățământului bucovinean, menționa că „pe vremea aceea (1776) nici în celelalte părți ale Austriei, starea învățământului nu era relativ cu mult mai bună”¹.

O dată cu înglobarea Bucovinei în componența Imperiului Habsburgic, școala a fost transformată într-un instrument de implantare a limbii și culturii germane. În perioada administrației militare a Bucovinei (1775 – 1786), autoritățile austriece au fost nevoite să nu forțeze realizarea procesului de germanizare a învățământului popular, ciocnindu-se de rezistența autohtonilor. Astfel, generalul Gabriel von Spleeny, primul guvernator militar al provinciei anexate, recomanda ca introducerea limbii și culturii germane în școli să se facă treptat, pe nesimțite, într-o etapă îndelungată, deoarece, scria el, „simțul național în Bucovina trebuie cruțat și dezvoltat. Locuitorii trebuie să vadă că naționalitatea lor nu este periclitată în Austria. Numai în chipul acesta se poate câștiga iubirea lor pentru imperiu”².

Dar, după alipirea Bucovinei la Galiția, „șleahta poloneză a pornit un adevărat război contra învățământului popular”³. Limba română este îndepărtată treptat din instituțiile administrative și de învățământ. Astfel, de pildă, în 1799, Oficiul cercual al Bucovinei a emis o circulară către magistrații, mandatarii și dominiurile din provincie în care se specifica: „Fiindcă de la o vreme încoace în multe părți jalbele lor pentru acest Kreisamt (Oficiul cercual – n.n.) sunt în limba moldovenească care trebuie să se tălmăcească în limba nemțească” și, pentru a putea, chipurile, „îndepărta întârzierea hotărârii”, se ordona ca „toate arătările, jalbele în limba nemțească către Kreisamtul acesta să se facă”. În caz contrar, menționa circulara, jalbele scrise în continuare în limba română vor fi respinse fără a fi cercetate.⁴

În timp ce din școlile bucovinene este îndepărtată limba română, Consistoriul catolic din Lemberg introduce, după 1815, paralel cu instrucția în limba germană, învățământul în limba poloneză, scoate din învățământ pe învățătorii localnici care, bineînțeles, nu cunoșteau noua limbă de instrucție⁵, aducând în locul lor cadre catolice și greco-catolice⁶. Prin ordinul Consistoriului catolic din Lemberg din 27 iulie

1820 s-a poruncit categoric învățătorilor din Bucovina să le dea copiilor o educație morală religioasă, să-i învețe adevărurile religioase nu numai cu cuvântul ci și cu exemplul unei vieți cu adevărat religioase, să efectueze ceremoniile bisericești în stil catolic⁷. În plus, în anul 1824, printr-o dispoziție curentă, li s-a cerut învățătorilor să utilizeze limba maternă a elevilor numai în măsura „cât e de lipsă pentru explicarea lecției propuse, spre a fi înțeleasă de școlari“. În rest să folosească numai limba germană⁸.

Ca urmare a acestor ordine a fost scăderea frecvenței școlii. Astfel, de pildă, în anul 1832, din 41689 copii de rit ortodox de vârstă școlară (6-14 ani) nu frecventau școala 40989 copii⁹, sau 98,32%. Alexandru Hurmuzachi, în anul 1849, avea să constate că, „sub împrejurările de mai înainte, era indigenilor numai în mod excepțional cu puțință a se cultiva în limba națională, fiindcă aceasta era proscrisă“¹⁰.

La 15 mai 1837 Consistoriul ortodox din Cernăuți sub conducerea episcopului E. Hacman (1835 – 1873) a întocmit o petiție adresată organelor centrale din Viena. Printre doleanțele românilor bucovineni se număra și revendicarea cu privire la înființarea unei școli principale cu patru clase în orașul Siret¹¹. Rezoluția imperială din martie 1844 permitea înființarea unor școli triviale în care limba maternă a școlarilor era decretată drept limbă de instruire. În școlile principale limbii materne a elevilor i se adăuga și limba germană¹².

Rezoluția lui Ferdinand I oferea un suport legal pentru revendicările românilor bucovineni de a institui un învățământ național. Locuitorii orașului Siret, bazându-se pe decizia imperială, au adresat autorităților habsburgice câteva petiții de a înființa o școală națională în localitatea lor (13 noiembrie 1844, 1 martie 1846). Deoarece aceste petiții n-au schimbat cu nimic în bine situația, siretenii alcătuiesc la 1/13 februarie 1849, o nouă petiție pe care o adresează Consistoriului ortodox din Cernăuți¹³. Semnatarii se numesc pe dânșii cu mândrie: „noi, patrioții moldo-români din Bucovina“¹⁴ și constată cruda realitate că, în ciuda faptului că a fost permisă întemeierea școlilor naționale încă din anul 1844, ei n-au primit nici un răspuns la cererile lor anterioare și nici nu observă vreo pregătire cât de mică în privința înființării unei școli naționale. În continuare autorii petiției dezvăluie consecințele nefaste ale îndepărtării din procesul de instruire a limbii române și ale dominației exclusive a celei germane: „învățăturile străine pentru străini cu folos au strălucit, iar învățătura a limbii patriei moldo-române au rămas înapoi zăcând în uitare și în rușine“¹⁵. Totodată, siretenii învinuiesc autoritățile habsburgice de faptul că acestea „au lucrat într-acolo ca să nu fie sus numita naționala de căpitanie școlară, ci ca să se facă numai nemțască școală de căpitanie precum în Suceava, care ar fi cu totul împotriva dorinței noastre, de vreme că de acest fel de școli prin care s-au înstrăinat și s-au păgubit fiii patriei de limba Maicii, și mulți și de dreapta Lege (religia – n.n.) sa, suntem sătui, și nu avem mai mult nici o nevoie de dânsele“¹⁶.

Românii din Siret nu numai că și-au exprimat dorința de a-și instrui copiii lor în limba maternă ci au considerat drept justă și obligatorie prevederea ca și coloniștii și funcționarii străini, stabiliți în Bucovina, să cunoască limba autohtonilor: „Nemții și leșii, care voiesc a fi în patria noastră, a învăța la școlile naționale limba moldoromânească cu tălmăcire cuviincioasă pre limba lor, de la învățătorii vrednicii moldoromânești“¹⁷.

Grație perseverențelor demersuri ale locuitorilor orașului Siret, datorită avântului mișcării naționale românești din Bucovina, sub presiunea evenimentelor revoluționare, Curtea din Viena s-a văzut nevoită să soluționeze în mod pozitiv revendi-

cările siretenilor. Astfel, la 16 iunie 1849, a fost adoptată o decizie comună a Ministerului Învățământului și a Ministerului de Interne cu privire la înființarea unei școli normale capitale și a unei școli pentru fete care să fie puse sub supravegherea Consistoriului ortodox din Cernăuți. „Limba, – în care se vor propune învățăturile în școala normală din capitală și în cea pentru fete din Siret, – va fi cea moldovenească, totuși să se ia în amăsurată considerație și propunerea învățături în limba germanică și rutenică, pentru aceea de la învățători se va cere să știe și limbile acestea”¹⁸.

Desfășurarea ulterioară a evenimentelor a dovedit că, paralel cu recunoașterea autonomiei Bucovinei și separarea *de jure* de Galiția, acceptarea Curții din Viena de a întemeia un șir de școli cu limba română de predare a fost un succes de importanță vitală pentru emanciparea națională și pentru creșterea nivelului de cultură al băștinașilor din provincia anexată, a pus o bază solidă pentru educarea în școlile bucovinene a spiritului românesc.

NOTE

1. Apud Greciuc V., *Cultura românească în Bucovina*, în *Junimea Literară*, nr. 6/1913, p. 97.
2. Apud Iacobescu M., *Din istoria Bucovinei*, Vol. I (1774 – 1862), *De la administrația militară la autonomia provincială*, București, Editura Academiei Române. 1993, pp. 278-279.
3. Semaka E., *Illustrovana istoria „Ruskoj Besidî”*, f.l., f.a., p. 6.
4. Arhiva de stat a regiunii Cernăuți (în continuare – A.S.R.C.), fond 1, inv. 1, d. 1014, f. 1.
5. Morariu A. *Bucovina 1774–1914*, București, Tipografia Lupta Nicolae Stroila, f.a., p. 52.
6. A.S.R.C., fond 320, inv. 1, d. 1827, ff. 223, 244.
7. Reli S., *Din Bucovina vremurilor grele. Schițe istorice*, Cernăuți, Marca Țării, 1926, p. 33.
8. *Ibidem*, p. 35.
9. A.S.R.C., *loc. cit.*, f. 29.
10. Apud Cenușă M., *Aron Pumnul – cel dintîi profesor de limba română în Bucovina*, în *Anuarul Muzeului Bucovinei*, XVII – XVIII – XIX, 1990 – 1991 – 1992, p. 272.
11. Iacobescu M., *op. cit.*, p. 335-336; Nistor I., *Istoria Bucovinei*. Ediție și studiu bio-bibliografic de Stelian Neagoe, București, Humanitas, 1991, p. 75.
12. Iacobescu M., *op. cit.*, p. 336.
13. A.S.R.C., fond 1, inv. 1, d. 10192, f. 3-6v.
14. *Ibidem*, f. 3v.
15. *Ibidem*, f. 4.
16. *Ibidem*, f. 3v.
17. *Ibidem*, f. 4v.
18. *Bucovina*, 1849, nr. 33, Supliment, p. 186.

SUMMARY

The author presents an important moment in the history of the struggle of the Romanians from the town of Siret for a national education in Bukovina at the middle of the XIXth century: the claim for a teacher's training school and an all girls' school (both established in 1849). The subsequent development of the events proved that,

parallel to the acknowledgment of the autonomy of Bukovina and the separation *de jure* from Galicia, the acceptance by the Court in Vienna to establish schools with Romanian as medium of instruction was a success of vital importance for the national emancipation and for the rise of the cultural level of the native population in the region.

DIMITRIE ONCIUL ȘI SOCIETATEA ACADEMICĂ „JUNIMEA“ DIN CERNĂUȚI

Anghel Popa
Câmpulung Moldovenesc

Între societățile studentești ce s-au impus în climatul luptei pentru unitate națională a poporului român, din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, Societatea academică „Junimea“ din Cernăuți ocupă un loc distinct. Fondată la 7 decembrie 1878, Societatea a fost inaugurată festiv, la 12 ianuarie 1879, în Hotelul „Zum Kronprinzen von Österreich“ din Cernăuți.

Adevărată Școală a patriotismului, „Junimea“ a fost continuatoarea Societății academice „Arboroasa“, prin structură organizatorică și obiective programatice¹, constituindu-se într-un factor activ al luptei pentru renașterea conștiinței naționale a românilor din Bucovina ocupată, amenințați cu slavizarea și germanizarea de elemente alogene și pentru Unirea cu Țara². În anul 1914, ca urmare a izbucnirii primului război mondial, Societatea și-a încetat activitatea la Cernăuți. Din acest moment, membrii Societății vor împărtăși tragedia neamului românesc, urmând drumul aceleiași Golgote, la capătul căreia avea să se înfăptuiască, prin jertfă și sânge, Marea Unire. Din 1919, reorganizată pe baze noi, Societatea va cunoaște o nouă etapă din existența sa, care s-a încheiat în 1938, când, prin Decret regal, a fost dizolvată sub acuzația de solidaritate cu mișcarea naționalistă de dreapta³.

Arhiva Societății a avut o situație specială, ca, de altfel, a tuturor societăților bucovinene, fiind sustrasă cercetării, timp de aproape jumătate de veac, din motive explicabile, ce nu mai trebuiesc amintite. Deși în timpul celor două refugii, din 1940 și 1944, unele materiale s-au pierdut, arhiva a fost păstrată cu grijă de frații Arcadie și Ilie Dugan⁴, foști membri ai „Junimei“, până în 1951, când au depus-o la Arhivele Statului Iași. După 1989, Fondul „Frații Dugan“, conținând o mare diversitate de piese arhivistice, cu date și informații extrem de importante pentru cercetarea istorică, a fost pus în circuitul cercetării⁵.

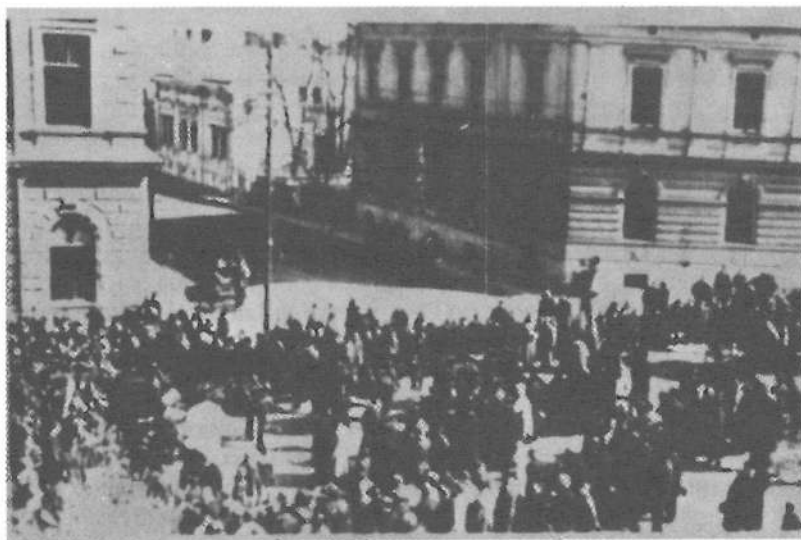
Între membrii marcanti ai Societății se înscrie și numele învățatului bucovinean, Dimitrie Onciul, primul președinte al acesteia⁶. Din fișa sa, aflată în arhiva Societății sub numărul 61, rezultă că a frecventat cursurile Facultății de Filozofie din cadrul Universității din Cernăuți⁷. În această calitate, devine membru activ al Societății academice „Arboroasa“, în anul universitar 1876/1877. S-a remarcat, în cadrul Societății, ca un susținător fervent al luptei pentru unitate națională. În acest sens, a prezentat conferința „Mihai Viteazul“. Nu a fost implicat în procesul intentat Societății în anul 1877. Contribuie, alături de ceilalți studenți români din Cernăuți, la fondarea noii Societăți „Junimea“, în anul 1878, având onoarea de a fi ales primul președinte al acesteia. S-a remarcat, în continuare, prin conferințele organizate în cadrul Socie-

tății. Menționăm conferința din 2 mai 1879, „Înființarea Imperiului româno-bulgar prin asanizi”, urmată, la 9 august același an, de prelegerea „Primul amor al unui ministru”. Continuându-și studiile la Viena, își întrerupe activitatea în cadrul Societății din Cernăuți. În capitala Imperiului habsburgic, devine membru al Societății academice „România Jună”.

Cu prilejul organizării jubileului de 25 de ani al Universității din Cernăuți, la 2 decembrie 1900, Dimitrie Onciul a participat în calitate de reprezentant al Universității din București. A prezentat, cu această ocazie, conferința „Despre școlile românești, existente în Bucovina, la 1500”. În anul 1903, Societatea academică „Junimea” i-a oferit titlul de membru de onoare. Un an mai târziu, când Societatea și-a sărbătorit 25 de ani de existență, i-a oferit, în semn de omagiu, o panglică tricoloră cu inscripția: „Junimea, primului său președinte”. S-a stins din viață, la 20 martie 1923, la București⁸.

Documentele Societății ne oferă posibilitatea de a relata modul în care s-a desfășurat, la Cernăuți, ceremonia mortuară a istoricului, exemplificată și prin două imagini fotografice, având un caracter inedit.

La vestea morții lui Dimitrie Onciul, Societatea academică „Junimea”, avându-l ca președinte pe Romeo Reuț, într-o ședință extraordinară, a luat decizia de a-i aduce rămășițele pământești la Cernăuți, unde să i se organizeze funeralii naționale. În acest

Aspect de la înmormântarea lui Dimitrie Onciul –
Cernăuți, 1923.

sens, a fost alocată suma de 4000 lei. O delegație a Societății – formată din Romeo Reuț, Aurelian Cușniriuc, Traian Dolinschi și Iulian Gaina – a îndeplinit trista misiune. Corpul neînsuflețit al savantului, adus la Cernăuți, a fost depus în Capela Seminarului, unde membrii Societății au făcut, permanent, gardă de onoare. La 25 martie 1923, cortegiul mortuar, în sunetul marșului funebru al fanfarei militare din garnizoana Cernăuți, s-a îndreptat spre cimitir. Cortegiul era precedat de membrii Societății, având steagul și eșarfa președințială în doliu. Erau prezente autoritățile locale, personalități politice și culturale din București, precum și un numeros public. La

cimitir i s-a adus ultimul omagiu. Din partea Societății academice „Junimea” au ținut panegirice dr. C. Nastasi, președintele de onoare, și Romeo Reuț, președintele activ. În acordurile tricolorului, sicriul, corpul neînsuflețit al celui care a fost Dimitrie Onciul, a fost depus în pământul scump al Bucovinei, în care istoricul s-a născut și pe care l-a iubit atât de mult⁹.

NOTE

1. Ilie Dugan, *Istoricul Societății academice române „Junimea” din Cernăuți*, partea întâia, *Arboroasa (1875-1877)*, București, 1930, p. 10-19.
2. Cf. Anghel Popa, *Societatea academică „Junimea” din Cernăuți și contribuția sa la făurirea României Mari*, în „Revista Istorică”, serie nouă, t. V, nr. 1-2, din ianuarie-februarie, București, 1994, p. 117-128.
3. Arh. St. Iași, fond „Frații Dugan”, dosar 28, f. 371, 371 verso.
4. Despre activitatea lui Arcadie Dugan în cadrul Societății, vezi Rodica Scraba, *Arcadie Dugan: o viață consacrată „Junimei”*(1), în *Glasul Bucovinei*, nr. 2, Cernăuți- București, 1994, p. 131-135.
5. O prezentare detaliată a Fondului, la Ștefan Hostiuc, *Societatea academică „Junimea” din Cernăuți (Fondul Dugan, Arhivele Statului-Iași)*, în *Glasul Bucovinei*, Cernăuți-București, nr.2/1994, p.126-130. Semnalăm aici și câteva inexactități: 1878 (corect: 1877) – p. 126; Al. I. Cuza (corect: Al. C. Cuza) – p. 127; Spiru Nastea (corect: Spiru Nasta) – p. 128. Vezi și *Erata din Glasul Bucovinei*, nr. 4/1994, p. 142.
6. Despre președinții Societății, am elaborat studiul *Societatea academică „Junimea” din Cernăuți și președinții ei (1878-1938)*, care va fi publicat în „Anuarul Institutului de istorie „A. D. Xenopol” din Iași.
7. Numărul fiecărui membru reprezintă poziția sa „cronologică” în cadrul Societății.
8. Arh. St. Iași, fond „Frații Dugan”, „Cronicarul” – Albumul Mare, vol. I, p. 89-91. Societatea a elaborat albumele, conținând fișa fiecărui membru, în perioada 1929-1930, bazându-se pe documentația ce o deținea în acel moment. Ca urmare, unele fișe sunt succinte, lacunare, sau lipsite total de informații. Mai menționăm, fapt deosebit de grav, că unele pagini sunt deteriorate, cum este cazul, în special, al volumului II.
9. Arh. St. Iași, fond „Frații Dugan”, *Cronica „Arboroasa-Junimea”*, vol.4 , p. 306-307.

SUMMARY

Among the outstanding members of the „Junimea” academic Society, the name of the historian Dimitrie Onciul is also mentioned. After the Austrian authorities interdicted the „Arboroasa” society of which he was an active member beginning with the academic year 1876/1877, Dimitrie Onciul took part at the founding of „Junimea” and was elected as its first chairman. Later, D. Onciul distinguished himself as one of the greatest historians of Romania and became the President of the Romanian Academy.

BISERICA SF. SPIRIDON DIN HERȚA

Valentina Bordeian

Cernăuți

Biserica Sf. Spiridon din Herța a fost zidită în unul din cele mai pitorești colțisoare ale acestei străvechi așezări românești. Lăcașul aproape că nu se vede de după teii înalți, care freamătă de-a lungul zidului de piatră semidistrus. Poarta de intrare pe teritoriul bisericii a fost construită după tradițiile clasicismului în partea de vest, în anul 1808, dată indicată și pe fronton.

Însăși biserica a fost înălțată în anii 1798 – 1807. Exteriorul ei este sobru. Ea reprezintă o construcție unitară specifică pentru arhitectura din Moldova și Valahia de la sfârșitul secolului al XVII-lea, o continuare a tipului de lăcașe de cult format în principate spre sfârșitul secolului al XV-lea.

Arhitecții moldoveni aproape că nu și-au schimbat, pe parcursul veacurilor, modul de a lucra bisericile, păstrând, în felul acesta, originalitatea națională în condițiile luptei seculare pentru neatârnamare. Și biserica Sf. Spiridon este o vie confirmare a acestui fapt. În arhitectura ei elementele clasicismului se îmbină organic cu tradițiile constructorilor autohtoni.

O particularitate caracteristică a acestui monument o constituie semicupola a patra, construită în zidul dinspre asfințit al nefului, ceea ce imprimă planului o formă de rozetă de-a lungul axei est-vest. Biserica are o clopotniță monolitică cu corpul ei. Deasupra acoperișului se înalță vârful nefului, care trece treptat în tamburul cu opt colțuri al cupolei.

Conform datelor Direcției Regionale de Arhitectură bazate pe cercetări din natură, partea centrală a lăcașului, în prima fază a construcției (1798 – 1807), era acoperită de un sistem „moldovenesc” de bolți, adică avea o cupolă sferică pe un tambur înalt, care se îngusta treptat cu ajutorul a două caturi arcuite și velor combinate.

Faza a doua a construcției s-a desfășurat în anii 1807 – 1840. În această perioadă au fost înălțate cel de-al treilea cat al clopotniței și tamburul, care se termină cu un acoperiș piramidal.

Interiorul este dominat de principiul deschiderii spațiale, în înălțime, caracteristic pentru bisericile moldave. Accentul se pune nu pe adâncime ci pe dimensiunile verticale, amplificându-se importanța și expresivitatea lor și, totodată, îmbinându-se interiorul plăcut ca atmosfera fastuoasă și monumentală. Încă din secolul al XV-lea această soluție originală a contribuit atât la modificarea substanțială a normelor bizantine, cât și la crearea unor tradiții artistice proprii.

Picturile murale practic nu s-au păstrat. În procesul cercetărilor în natură și al examinării pereților (înainte de ultima restaurare a edificiului), în interior au fost

descoperite fragmente de pictură, dar ele sunt atât de neînsemnate, încât e pur și simplu imposibil de stabilit caracterul și perioada în care au fost realizate.

Până nu demult biserica Sf. Spiridon din Herța, care a împărțit soarta majorității lăcașelor de cult, era lăsată în paragină. Astăzi în ea se fac slujbe. Cu unele modificări neînsemnate, a fost restabilit aspectul arhitectonic al lăcașului, însă interiorul și-a pierdut aproape cu desăvârșire înfățișarea inițială. Și totuși s-a reușit salvarea multor fragmente de sculpturi în lemn, pe jumătate deteriorate, precum și a două medalioane pictate ale iconostasului de la sfârșitul secolului al XVIII-lea – începutul secolului al XIX-lea. Tot la groapa cu gunoi au fost găsite rămășițele unei cruci ceremoniale și câteva frânturi de jilțuri cu elemente sculptate. Aceste obiecte, pierdute pentru biserică, pot fi păstrate și folosite ca piese de muzeu, unele din ele fiind deja expuse.

Spre regret, astăzi este imposibil de reconstituit în întregime compoziția structurală a iconostasului, deoarece cea mai mare parte a lui nu s-a păstrat, iar ceea ce s-a păstrat a avut foarte mult de suferit. Dar nici pierderea straturilor suflate cu aur, care au lăsat goală textura lemnului, nici numeroasele frânturi, fisuri și alte deteriorări nu pot să ascundă de ochii noștri splendoarea decorului. Gradul înalt de realizare artistică al încrustărilor nu numai că este indiscutabil, ci ne și permite să ne creăm o imagine despre exigențele artistice din Moldova de la finele secolului al XIX-lea.

Fragment de coloană
(sculptură în lemn).

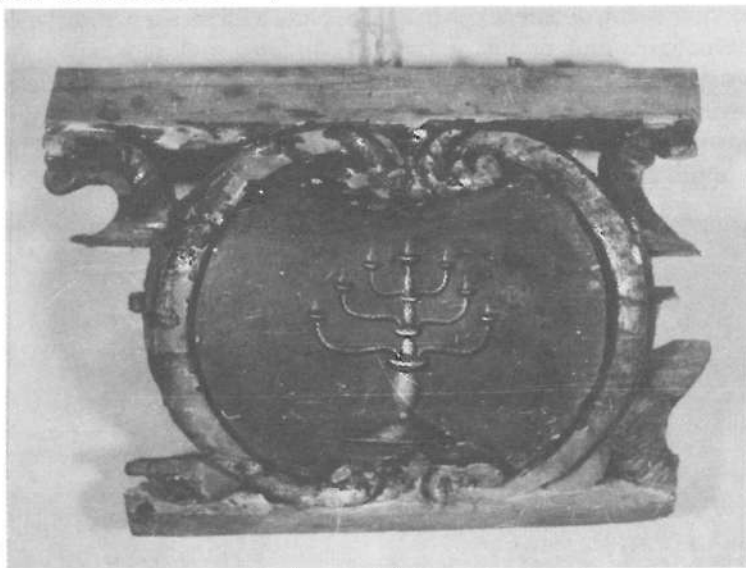

Fragment de iconostas
(sculptură în lemn).

În pofida unei ușoare nuanțe de eclecticism, predomină expresia barocă, dinamismul formelor. Suprafețele sunt grațios arcuite, iar colțurile, rotunjite.

Chiar și cele mai mici fragmente de sculptură în lemn, care s-au păstrat, reprezintă o valoare. Fiecare element al decorului a fost atât de bine scrupulos executat, încât poate să existe de sine stătător, ca model de sculptură de cult din Moldova sfârșitului de secol al XVIII-lea – începutului de secol al XIX-lea. Un interes deosebit îl prezintă fragmentele mai mari, pentru că anume ele ne permit să reconstituim, fie și parțial, structura iconostasului.

Autorul nu ne-a lăsat numele său, de aceea putem conta doar pe analiza stilistică a operei. Ea ne permite să conchidem că întregul complex sculptural a fost realizat de un meșter talentat din partea locului. Simțind subtilitățile stilistice ale barocului, înzestratul sculptor a îmbinat organic procedeele consacrate ale acestui stil cu tradițiile locale ale artei aplicate, ceea ce se observă în interpretarea originală a elementelor ornamentului floral, ce stau la baza decorului.

Un fragment de iconostas
(Pictură și sculptură în lemn).

Drept exemplu poate servi „ciorchinele de strugure“ păstrat pe ușile împărătești. El a fost executat în stil realist și amintește de imaginile de pe pânzele moldovenești brodate sau țesute. Sub raport artistic, imaginea se deosebește de compoziția de frunze ramificate, care o înconjoară. Însă ornamentul își păstrează caracterul unitar și armonia.

În coloana iconostasului „ciorchinele de strugure“ lipsește, ceea ce atestă o particularitate distinctivă a iconostasului. Fiecare plan are un ornament propriu, executat la un înalt nivel artistic. Predomină forme de o deosebită plasticitate și, totodată, dinamism. Ornamentele florale parcă se avântă în sus pe spirală, separate unul de altul printr-un desen în formă de panglică. Fiecare detaliu este expresiv, iar în ansamblul său forma coloanei este desăvârșită. Privită de sus, compoziția parcă e acoperită de patru mari volute.

Variații pe tema florală sunt puține: câteva rozete din patru-cinci petale și struguri.

Impresionează prin expresivitatea și frumusețea lor și alte fragmente, un loc deosebit revenindu-le frunzelor: frunze de talpaursului, înguste sau mai late, mlădițe în formă de spirală, tulpini volubile, cu floricele – element răspândit pe larg în arta populară moldovenească.

Anume aceste motive ornamentale ne oferă cea mai complexă imagine despre felul de a crea al meșterului-artist. Supunându-se rigorilor stilului, autorul anonim și-a păstrat originalitatea și individualitatea. Folosind tipul de iconostas caracteristic pentru Moldova de la finele secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea, el găsește o modalitate originală de realizare, dând dovadă de spirit creator, de bună cunoaștere a tradițiilor populare și de gust estetic.

Din păcate, nu știm nimic despre pictura iconostasului. Cele două fragmente care s-au păstrat, reprezentând o cădelniță și un sfeșnic pentru șapte lumânări, nu ne pot oferi o imagine de ansamblu despre pictura icoanelor. Influența stilului baroc, pe care o găsim în picturile florale și în forma ovală reliefată a medalioanelor, încadrate în gravuri aurite, dau posibilitatea să presupunem că icoanele și gravurile au fost executate în aceeași perioadă de timp.

Impunătorul complex ornamental era un cadru splendid pentru picturi. Să ne imaginăm un iconostas etajat, acoperit cu ornamente gravate, care ocupa tot peretele dinspre răsărit al nefului... El reprezenta elementul dominant al lăcașului, crea o atmosferă de măreție și solemnitate, compensând parțial caracterul ascetic și rezervat al normelor esteticii arhitecturale.

Măiestria artistului anonim, întruchipată în acest iconostas, reprezintă un viu exemplu al marilor realizări ale artei medievale moldovenești în contextul culturii universale.

Fragment de cruce funerară
(sf. sec. al XIX-lea – înc. sec. al XX-lea)
(Pictură pe lemn).

SUMMARY

The St. Spiridon church in Hertza is a dwelling built at the end of the XVIIth century and the first half of the XIXth in the style of the XVIIth century Moldavian and Wallachian architectural traditions, a style that was developed in the Principalities towards the end of the XVth century.

The architectural pile combines the elements of classicism with the tradition of the local anonymous Moldavian masons, resulting in an edifice of remarkable originality and national specificity. The conception applied while building the inside of the church contributed to certain modifications of the Byzantine norms, thus obtaining a new spatial opening in height, characteristic for the Moldavian medieval churches.

The mural paintings haven't been preserved. Only a few painted fragments of the iconoclast stand proof for the anonymous artist's mastership and represent a true achievement of the Moldavian medieval art.

POEZIA DE LA „GÂNDIREA“

Mircea A. Diaconu

1. Locul privilegiat al poeziei

În paginile revistei *Gândirea* locul poeziei este unul privilegiat. Cu certitudine că prin intermediul ei se produce o schimbare de sensibilitate în lirica românească și în viziunea asupra liricii.

De la debutanți la nume prestigioase, cu un text sau cu o întreagă operă, la *Gândirea* colaborează un număr imens de poeți, creând o anumită atmosferă sau întreținând un climat poetic specific. Așa cum reiese din *Antologia literară „Gândirea“*, publicată în 1992 de Emil Pinteș, au publicat, de-a lungul celor două decenii de apariție a revistei, aproape două sute, mai exact o sută optzeci și nouă de poeți. *Gândirea* a fost o adevărată instituție a poeziei în literatura română interbelică și faptul acesta obligă la o minuțioasă fixare a nuanțelor în prezentarea profilului ei.

Un loc la fel de important în paginile revistei l-a avut, cu siguranță, eseistica, publicând aici Lucian Blaga, Nichifor Crainic, Vasile Băncilă, Dan Botta, Radu Dragnea, și nu mai folosim alte nume pentru că este deja evident un lucru. Există o eseistică de direcție, explicit de direcție – cum este aceea a lui Crainic, Dragnea, Băncilă –, urmărind să impună o ideologie și un program literar și care nu poate fi azi considerată – din punctul de vedere al efectelor ideologice – decât la fel de falimentară cum o considera D. Micu în monografia din 1975, și există o eseistică „autonomă“, integrată într-un sistem estetic – aceea scrisă de Blaga, Vianu, Dan Botta, Mircea Eliade ș. a. – care, ca și poezia, întreține un anumit climat poetic, pregătește o anumită sensibilitate și folosește chiar un limbaj metaforic. Chiar și eseistica ideologică, cu intenții... imperialiste, face, la urma urmei, același lucru. În concluzie, eseistica de la *Gândirea* stimulează, pregătește, propune un anumit sau anumite moduri poetice.

Celelalte specii cultivate – chiar epica, neconstrânsă de un program, reprezentată însă de nume celebre, Mateiu Caragiale, Cezar Petrescu, Gib Mihăescu, Victor Papilian, Pavel Dan – s-au situat într-un plan secundar, nu atât axiologic, cât ca impact asupra sensibilității și ca formulare globală a unor constante stilistice, tematice, imaginare. Memorialistica, impresiile de călătorie, cugetările și parabolele nu puteau impune o revistă, iar dramaturgia nu o dată folosește o expresie foarte apropiată celei caracteristice poeziei. Așadar, eseistica și dramaturgia susțin *un mod poetic* de raportare a lumii obiective la eu, iar critica literară, reversul necesar, a rămas pentru totdeauna, și pentru *Gândirea*, și pentru Nichifor Crainic, cum mărturisește undeva el însuși, un deziderat.

Considerăm că poezia ocupă un loc privilegiat la *Gândirea* și pentru un alt motiv. Împotriva unei ideologii foarte rigide, revista i-a „tolerat” în paginile ei pe marii scriitori care uneori mărturiseau puncte de vedere diferite, și cazul lui Blaga, deși cel mai răsunător, nu este unicul. L-am aminti chiar și numai pe Ștefan Baciu, poet din ultima generație de la *Gândirea*, care este departe de respectarea programului gândirist. Și cu siguranță că, dacă ar fi vrut-o, dacă nu s-ar fi temut că modelul dogmatic va apăsa asupra receptării lor, și nu asupra creației în sine, Argezi sau Maniu ar fi putut continua să publice aici. Această „toleranță” mărturisește că, în cele din urmă, nu respectarea unui program gira colaborarea la *Gândirea*, chiar dacă uneori conta probabil și acest lucru, ci și altceva, eventual valoarea artistică a operei.

2. Despre revoluționarea sensibilității

„Mutația de sensibilitate” (Crohmălniceanu, 1974, 6) din domeniul poetic, generată de noile împrejurări istorice, politice, sociale, de un nou context cultural, este o adevărată revoluție, chiar etimologic vorbind, receptată nu numai prin orizonturi tematice, prin noi structuri interne și funcționalități, – fapte asupra cărora vom reveni –, ci chiar prin modul în care reacționează critica literară. Nicolae Manolescu observa că, spre deosebire de secolul al XIX-lea, când prin Măiorescu, la niveluri foarte generale, și prin Macedonski, la nivelul detaliului, critica precedea creația, anunțând-o și „intemeind”-o, în secolul nostru, cel puțin critica poeziei a rămas, și ca idee, și ca sensibilitate, în urma creației propriu-zise. Iar convertirea criticii la noi moduri poetice a devenit primul pas în schimbarea mentalității generale asupra poeziei. Nu întâmplător critica, dezorientată în fața noului și „nerecunoscând” creația, vorbește atât de des, în perioada interbelică, de poezie ermetică, chiar atunci când era vorba numai de un nou mod poetic.

Un „orizont de așteptare” tipic sămănătorist sau caracteristic simbolismului minor îi face în primul rând pe marii critici de dinainte de război să-și dezvăluie, cu orgoliu, inapetența în fața noii poezii. Blaga nu va fi receptat adecvat nici de Iorga, nici de Mihail Dragomirescu, Ovid Densusianu și nici chiar de Lovinescu. Descumpănită, ea continuă să apere iluzii sau construcții artificioase. Am văzut altădată că, față de Blaga, mult mai receptivi sunt poeții, Pillat sau Maniu, și nu este nesemnificativ să aflăm că Vladimir Streinu, Șerban Cioculescu sau Pompiliu Constantinescu sunt convertiți la creația blagiană după al patrulea sau chiar al cincilea volum de versuri. Este aceasta semnul distinct al revoluționării sensibilității lirice. Sunt celebre cuvintele lui Vladimir Streinu care, întâi ezită în fața volumului *Cuvinte potrivite*, ale cărui poezii era firesc să le cunoască de mult („ocolul spre a vedea cum voi începe este ezitație și sunt obosit mai înainte de a mă sforța” – mărturisește el), iar apoi, în final, declară: „Și în sfârșit acum, când mecanismul arghezian îmi stă demontat în față, sau cel puțin îmi închipui aceasta, simt că dincolo de teme, procedee, compoziție, ritmică, psihologic și influențe rămâne un duh inanalizabil, care mă umilește. Încerc o dramă de inteligență”. (Vladimir Streinu, 1983, 191-205). Drama inteligenței înseamnă impasul în fața altor zone de sensibilitate, unui alt mod al poeziei de a se institui, dar și ieșire din spațiul conservatorismului și tradiționalismului, iar umilința criticii este semnul sigur al noii sensibilități care se impune.

Pornind de la clarificarea pe care o face Ov. S. Crohmălniceanu poeziei interbelice, observăm că principalele paradigme poetice sunt ilustrate de poeți care au colaborat într-un mod decisiv pentru propriul lor profil, cât și pentru acela al

revistei, la *Gândirea*. Poezia chtonică, poezia sentimentului cosmic și a fiorului religios, lirica sensibilității religioase, noul patos social activist reprezintă noi forme de lirism, sincrone cu cele europene. În mod ciudat, dar gruparea Iovinesciană, aceea care dorește să fie expresia modernității, nu-și găsește locul, decât poate într-un singur caz, în întemeierea noii sensibilități, în viziunea lui Ov. S. Crohmălniceanu, și nu este vina criticului din urmă. Căci alături de noile forme de lirism amintite, se vorbește despre „miracolul argezean“, „lirica elegiacă și sentimentală“, „lirica avangardistă“, „poezia pură“ și „forme inedite de lirism“.

3. Poezie și ideologie

Dar la *Gândirea* componentele interioare sunt probabil mult mai nuanțate decât au fost ele prezentate. Gh. Vrabie realizează, totuși, o adevărată apologetică a gândirismului, iar D. Micu, la polul opus, disociază clar și net poezia de la *Gândirea* de gândirism. N-ar exista decât un gândirism ideologic, o ideologie dogmatică, limitată la câteva elemente, cu care poezia publicată la *Gândirea* nu se poate confunda. Firește că este așa, căci atunci când se vorbește de o poezie autentică – la *Gândirea* s-au publicat și simple pastişe după „rețetă“ sau copii după model și este știut că epigonii schematizează, simplifică și deformează modelul –, nici nu poate fi vorba de corelarea mecanică și subordonatoare cu un program. Aproape invariabil, D. Micu constată că poezia unor poeți de la *Gândirea* nu este gândiristă, adică religioasă sau ortodoxistă, fiind în schimb panteistă – poeții practică cu dezinvoltură... erezia – și în contradicție cu... programul.

Dar revista parcurge, chiar în *programul* ei implicit, mai multe etape și de aceea nu putem nega identitatea dintre un program (repetăm, implicit, dar la fel de manifest ca cel explicit, de la care, de altfel, pornește) și creație, având drept criteriu un singur moment. Și până la urmă, această identitate nu mai trebuie considerată un păcat, căci ceea ce contează este tipul de creație și de sensibilitate rezultat din acest contact și valoarea artistică.

Aurel D. Broșteanu, un nume necunoscut, semnează un eseu despre Demian, graficianul revistei, acestuia din urmă fiindu-i recunoscut rolul foarte important în fixarea ideologiei revistei. În 1935 (articolul *Demian, ilustrator al spiritului Gândirii* apare în acest an, nr. 1, ianuarie, p. 33-42) se putea constata că spiritul *Gândirii* parcursese trei momente pe care grafica lui Demian le ilustrează prin trei cicluri diferite: ciclul vieții etnice (1922-1925), ciclul spiritualității creștine (1926-1929) și ciclul vieții ecumenice (după 1930). Spiritul *Gândirii* nu poate fi redus doar la *ortodoxism etnic* pe care îl propune Crainic, și cu care *gândirismul* s-a confundat, conceptul de gândirism trebuind să includă măcar și referirea la „ciclul“ anterior. Aurel D. Broșteanu spune că în grafica lui Demian din această perioadă „ethosul românesc păstrează elemente de viață păgână“, divinitatea e „întropată în nesfârșita diversitate a fenomenelor naturii“, „Dumnezeu e natura“ și „concepția panteistă“ exprimă „mitul universalei germinării“. Suntem în plin univers blagian și în felul acesta Blaga este un gândirist, chiar dacă nu și ortodoxist, și chiar dacă din primele două volume de versuri, cele explicit panteiste, nici o poezie nu apărea în *Gândirea*.

De fapt, dacă Blaga publică în *Gândirea* majoritatea poeziilor din volumele scrise între 1923 și 1938, trecerea sa la *Revista Fundațiilor Regale (RFR)* nu înseamnă o schimbare de poetică și opțiune interioară profundă, diferită cu mult față de cele petrecute între volumele anterioare. La *RFR* Blaga rămâne tot un gândirist, care nu s-a

supus nicidecum unor doctrine exterioare și care prin creația sa a contribuit la formularea unor constante ale gândirismului.

Dacă lucrurile nu ar sta așa, atunci nedumerește faptul că se vorbește despre ortodoxismul lui Ion Pillat, exemplificându-se cu el literatura și o particularitate a gândirismului, fiind aduse ca argumente poeziile din volumul *Biserica de altădată*, mai ales din ciclurile *Drumul magilor* și *Povestea Maicii Domnului*. Dar Pillat nu a publicat nici una din poeziile ultimului ciclu, datorită căruia a și fost situat, de altfel, greșit, în descendența lui Rainer Maria Rilke, și doar patru din ciclul anterior, în *Gândirea*, ci, inițial, în *Flamura* și *Suflet românesc* aproape simultan, și mai târziu, în *Universul literar*. Dar textele au fost considerate gândiriste. Chiar D. Micu remarcă: „În vădită și chiar ostentativă concordanță cu orientarea gândiristă, scrise parcă anume spre a ilustra teza din eseu *Isus în țara mea*, sunt poeziile din culegerea următoare, *Biserica de altădată*, îndeosebi cele grupate în ciclul *Povestea Maicii Domnului*. Fapt curios, însă: aceste poezii n-au apărut (cu excepția a vreo trei) în *Gândirea*, ci – majoritatea – în *Universul literar* (1925-1926), iar volumul n-a obținut din partea revistei, la apariție decât o notiță neînsemnată“ (D. Micu, 1975, 476).

Rămâne Pillat gândirist atunci când în *Gândirea* publică poeziile din ciclul *Balcic* sau *Poemele într-un vers*? Am fi tentați să spunem nu, pentru că lirismul său, mereu de natură neoclastică, apelează la un imaginar, provenind din sfere diferite, ca la un auxiliar cu care își manifestă emoția. Uneori emoția este mai importantă, și accentul poeziilor cade pe ea, cum se întâmplă în *Pe Argeș în sus*, alteori accentul cade pe imaginar, emoția fiind total abolită, ca în *Biserica de altădată*. În *Balcic*, chiar dacă tabloul e un pretext pentru emoție, autorul pare prea preocupat de pitoresc. Oricum, lirica aceasta poate redefini înțelesul dogmatic al gândirismului. La fel se întâmplă cu poeziile lui Blaga din ciclul *La curțile dorului*, inspirate, multe dintre ele, de spațiul portughez, dar care aparțin poeziei tradiționaliste și gândirismului. Avea dreptate Camil Petrescu să spună că atunci când vorbim de poezie tradiționalistă nu avem în vedere în mod obligatoriu un nivel tematic sau imaginar.

Cu Vasile Voiculescu se petrece același lucru. Gândirist înainte de apariția revistei și a doctrinei formulate de Crainic, el va publica în *Gândirea* doar trei din textele ce formează conținutul volumului care este îndeobște citat pentru a i se argumenta ortodoxismul, *Poeme cu îngeri*. Mai mult decât atât, pentru cronicarii revistei, și acest volum – ca și cel al lui Pillat – trece aproape neobservat, deși, ca în cazul celui alt gândirist, multe din poezii păreau scrise în spiritul doctrinei lui Crainic.

Așadar, existența unei doctrine și poetici gândiriste, formulate fie teoretic de Nichifor Crainic, fie implicit, prin existența unor creații poetice (dar și grafice, cum s-a văzut), nu presupune în mod obligatoriu subordonarea tuturor textelor de la *Gândirea*, nici măcar începând din clipa când în paginile revistei s-a formulat programul care i-a dat individualitatea ideologică. Tot așa, textele publicate în altă parte pot fi considerate gândiriste, și un asemenea fapt s-a petrecut.

Pe de altă parte, revenind la argumentele cu care D. Micu neagă poetilor de la *Gândirea* gândirismul, se observă discrepanța dintre cerința ortodoxistă și existența ei în fapt. Ortodoxismul este legat implicit, și nu numai prin sufix, de doctrina lui Crainic, și vom observa la momentul oportun că Pillat și Voiculescu, de exemplu, sunt ortodoxiști, pe când Blaga, fără a fi ortodoxist, este mai aproape, așa cum remarcă și Tudor Vianu, de ceea ce am putea numi poezie religioasă provenind din resursele ortodoxiei (nu ale ortodoxismului).

Considerăm, în concluzie, că gândirismul nu ar trebui alăturat în mod absolut doctrinei lui Nichifor Crainic, dintr-o anumită etapă a revistei, și că disocierea între un gândirism ideologic, el însuși cu mai multe etape, și unul poetic este absolut necesară. Pe de altă parte, tot la nivelul terminologiei, cuvântul *ortodoxism*, folosit în sferă poetică, e creator de confuzii.

4. 1. *Gândirism și ortodoxism. Identitate sau polaritate?*

Se crede îndeobște că revista devine numai din 1926, anul în care Crainic publica eseu *A doua neatârnare*, „organul unei doctrine și axa unui veritabil curent“ (Munteanu, 1938, 180). Într-adevăr, până acum eclectismul revistei era evident, dar, cu toate acestea, apăruseră câteva articole care dezvăluie, la o privire retrospectivă, anumite apetente și „vocații“ potențial opuse. Ce-i drept, Blaga publicase *Revolta fondului nostru nelatin*, în 1921, text de care, de altfel, se va dezice și în legătură cu care mărturisește la un moment dat că „erorile unui maestru ies la iveală uluitor, mărite, mai ales în munca discipolilor“. Nichifor Crainic publica în 1923 eseu *Isus în țara mea* în care se găsesc embrionar aproape toate ulterioarele teze, în care acuză, printre altele, biserica de a formalizare a cultului religios, iar pe de altă parte, propune un nou idilism prin imaginea unui Isus specific. Dar polemici pentru formularea și impunerea unui program se poartă chiar în paginile revistei, căci „atacul“ avangardist de după 1920 impunea imperativ o „strângere a rândurilor“. Gh. Vrabie evocă: „prin 1924 îndeosebi, când se afirma barbar cuvântul modernism, în sensul de dadaism, futurism, suprarealism, gândiriștii au răspuns răspicat *tradiționalism* (subl. aut.); și tot în aceeași vreme, când se vântura prin toate colțurile României Mari europenismul, internaționalismul, aceiași gândiriști au rostit cu convingere de apostoli autohtonism, *eticism, naționalism*“ (Vrabie, 1940, 122).

Toate articolele publicate de Crainic între 1923 și 1928 își au corolarul în *Sensul tradiției*, din 1929, în care se vorbește despre bizantinismul structural al creației populare, despre religiozitatea congenitală a poporului român, despre o spiritualizare în sens ortodox.

Doctrina impusă după 1929 presupune o polarizare a tuturor problemelor abordate – fie de estetică sau de teorie a culturii – în jurul cuvântului ortodoxism. De aceea, gândirismul, înțeles ca mișcare convergentă, presupunând existența unei „generații de creație“ (T. Vianu), a fost înțeles ca un sinonim al ortodoxismului. După opinia lui Crainic, numai prin ortodoxism, cu multiplele consecințe ale acestui fapt, gândirismul s-ar deosebi de sămănătorism. Sămănătorismul nu a avut intuiția spiritualității românești și, din această cauză, s-a exprimat într-o lirică a dezrădăcinării și, în cele din urmă, a eului. Gândirismul, în schimb, este „în rădăcinare“, contact cu niște fundamente mai adânci și, deci, vitalism. Tradiționalismul ortodox este dinamic, nu idilic, pentru că este spiritualizat, bazat pe un fond etnic a cărui coordonată este ortodoxia. „Conștiința marelui acord cu suflet etnic“ convertește dezrădăcinarea în „în rădăcinare organică“, spune Crainic într-un „eseu“ care se numește *Certitudini* (nr. 8, oct. 1938, 395- 396). Nu ne interesează acum că, în plan ideologic, după 1930, ortodoxismul etnicist capătă o coloratură rasistă, ci faptul că gândirismul este redus îndeobște la ortodoxism, ignorându-se alte constante din alte etape.

În *Sensul teologic al frumosului* (an. XII, nr. 7-9, iulie- septembrie 1933), Crainic abordează, din perspectivă estetică, problema frumosului, și, datorită influenței abatelui Brémond, a lui Dionisie Areopagitul și a sofianismului, consideră că arta

nu este autonomă, ci are ca scop „recunoașterea de sine în Dumnezeu“. „Frumusețea există obiectiv și transcendent. Ea e însăși numele lui Dumnezeu întipărit cu tipare de lumină în creațiune“. Pentru Crainic, „artistul gândirist este un mărturisitor al neamului întru Dumnezeu, un mijlocitor între pământul și cerul nostru, între noi și arhetipul de frumusețe, de perfecțiune“.

4. 2. Mai multe „gândirisme“?

La Nichifor Crainic există cel puțin două înțelesuri pe care le poate căpăta ortodoxismul: unul, din perspectiva etnică, însemnând localizare a mitului christic, altul, din perspectiva estetică, însemnând contopire, prin creație, cu misterul creștin. Ambele au generat o poezie, care a fost numită ortodoxistă. Voiculescu, Pillat, Maniu ilustrează uneori ideea localizării mitului biblic creștin, iar Crainic, poate și Blaga, sunt mai aproape de misterul creștin. Care din aceste două tipuri de creație reprezintă ortodoxismul gândirist și la care poate fi redus ortodoxismul, pentru a putea afirma că celălalt este abatere? Este foarte greu de găsit un răspuns acceptabil, când Crainic nu apreciază poezia ilustrativă a mitului biblic pe care o realizează Pillat sau Voiculescu, deși revista va publica, în al doilea deceniu, multe „localizări“ ale unor poeți minori, și când afirmă, în 1943, că pe Blaga „niciodată nu l-a considerat un gândirist în sensul ortodox al cuvântului“ (v. Micu, 1975, 157). Mai reținem din ultimul citat că, chiar pentru ideologul în drept al *Gândirii*, gândirismul implică și altceva decât un sens ortodox, și că o reducere a gândirismului la ortodoxism este inacceptabilă.

Dincolo de creațiile înseși, care propun „noi forme“ de „ortodoxism“, și la nivel teoretic, Blaga, în eseurile sale filosofice, oferă sursele unei concepții asupra artei, cu foarte mare impact în epocă, opusă, prin dimensiunea metafizică, celei a lui Crainic, dogmatică. În *Despre viitorul filozofiei românești* (1943), Blaga se arată surprins de încercarea lui Crainic de a reduce „apetitul metafizic al poporului român“ la „doctrina ortodoxă“ și întreba retoric: „Cum vrei să se manifeste geniul metafizic al poporului român, dacă îi interzici marea creație metafizică, impunându-i cu orice preț o doctrină gata făcută“ (idem, 154-155).

Pentru Blaga autohtonismul nu este ortodoxism, chiar dacă afirmația din *Spațiul mioritic* că „transcendentul coboară, revelându-se din proprie inițiativă și omul, și spațiul devin vase ale transcendenței“ seamănă mult cu ideea, formulată de Crainic, a realității care e înțelepciune divină, *sofia*. Pentru amândoi există un frumos sofianic, dar la Blaga el este asociat unei matrice stilistice. Pentru el, simplificând firește, spațiul mioritic, într-o infinitate de formule, este constanta sufletului românesc, pe când, pentru Crainic, factorul creștin, așa cum susține în *Sensul tradiției*, e „tradiția eternă a spiritului care, în ordinea omenească, se suprapune tradiției autohtone“.

În fine, diferențele au fost inventariate pe larg de D. Micu în opera citată. Tocmai de aceea nu credem că gândirismul trebuie limitat la ortodoxismul dogmatic propovăduit de Crainic, cu atât mai mult cu cât impactul esteticii bliagene și mai ales, al poeziei lui a fost mult mai mare. Iar, pe de altă parte, nu putem să nu afirmăm acum că, dacă înțelegem ortodoxismul așa cum era gândit în *Isus în țara mea*, atunci este uimitoare – s-a spus hilară – discrepanța dintre poezia și ideologia lui Crainic.

Am ajuns să credem că, din punct de vedere teoretic, gândirismul înseamnă o doctrină, a lui Crainic, dar și cel puțin două concepții diferite asupra artei, dacă uităm firește, excesele „trăiriste“ ale „completudinismului“ exprimat de *Manifestul*

Crinului Alb. Chiar „trăirismul“ autentic, cel de la „Criterion“, a fost înțeles ca o formă a gândirismului. El se exprima prin „trăirea ca neliniște metafizică“, „creștinismul“ fiind „depășit în sensul căutării *mântuirii* (subl. aut.) prin faptă, indiferent de comandamentele morale“ (Rotaru, 1972, 359) D. Micu consideră că „Gândirism și *trăirism* (subl. aut.) nu sunt decât două variante ale aceleiași orientări principale, cea de-a doua fiind chiar mai radicală“ (*op. cit.*, 343). „Orientarea principală“ provine firește din fondul comun pe care-l oferă *Lebensphilosophia*, „ideea trăirii (subl. aut.) ca expresie a participării organice la ritmurile cosmosului“ (Const. Ciopraga, 1973, 217).

Revenind la cel puțin cele două tipuri de gândirism, chiar atunci când ambele ar viza problema ortodoxiei, ar trebui să amintim, pentru a fixa raportul dintre ideologie și creație, cuvintele lui Blaga dintr-un eseu care deși se intitulează *Începuturile și cadrul unei prietenii*, lasă să se înțeleagă, încă din 1941, inevitabilitatea rupturii de Crainic. „De o parte, spune Blaga, revista propunea certitudini pentru cititorii cu sufletul mai receptacular, gata de a le accepta ca certitudini, de altă parte, însă, revista problematiza aceste certitudini și căuta noi și iarăși noi perspective pentru sufletele cu mai puține aderențe dogmatice. Între «dreapta» revistei, care mai calmă, stăruia într-un crez literar și metafizic tradițional, și «stânga» revistei, care, mai chinuită, pune accentul mai mult pe creație și pe o libertate a mișcării îngăduită de însuși stilul vieții noastre, s-au intercalat cu timpul marcante personalități intermediare...“. Altădată, Blaga afirma: „Personalitățile grupate în jurul revistei se întregeau de multe ori, dând publicației siguranță și suplețe și o înfățișare mișcată de manifestări uneori aproape contrapunctice. /... / În preajma revistei *Gândirea* s-a dezvoltat, precum se știe, o bogată floră de poezie religioasă sau de sensibilitate metafizică. Acest soi de cultură s-a bucurat de-o preferință subliniată în paginile revistei. Noi și noi cântăreți veneau să ceară adăpost pentru produsele anotimpului lor liric. Unii dintre acești poeți s-au menținut cu strictețe în ogașele dogmatice ale ortodoxiei creștine, alții și-au îngăduit, sub privirea uneori muștrătoare a directorului, o anume libertate creatoare față de motivele creștine, convertindu-le în mituri și viziuni inedite, urmând, poate, fără a ști, îndemnurile spre eresuri ale imaginației și gândirii populare“ (apud Micu, *op. cit.*, 59- 60).

Din cele citate nu reiese că marii scriitori „urmează“, cum zice D. Micu, orientarea de «stânga», ceilalți, de-a doua mână, situându-se în „ogașele dogmatice ale ortodoxiei“, ci că marii scriitori au oscilat între cele două direcții. Reiese, oricum, că există, chiar ideologic, mai multe „gândirisme“ și că, din punctul de vedere al creației, tot atâtea câți scriitori există, deși, în cazul simplilor imitatori, se poate vorbi de o grupare compactă, însă și pentru faptul că, foarte tineri, ei cultivă tipuri de lirism deja validate în contemporaneitate, căutându-și individualitatea prin „copierea“ modelelor.

Chiar D. Micu reținea „eterogenitatea“ gândirismului și afirma, deși ipoteza nu-i convine și nu-i servește intențiile discreditante, că „există dacă nu tot atâtea gândirisme câți colaboratori eminenti a avut *Gândirea*, dar, în orice caz, mai mult decât unul sau două“. (*op. cit.*, 397). În concluzie, gândirismul nu poate fi redus la doctrina ortodoxistă pe care o propune Crainic – chiar el, am văzut, își modifică viziunea asupra relației dintre ortodoxism și etnic și, în cele din urmă, asupra raportului dintre poezie și ortodoxie – și, de aceea, este o denaturare să nu considerăm gândiristă, de exemplu, poezia lui Blaga.

Prin gândirism s-a înțeles însă doar latura dogmatică a eseisticii de direcție a lui Crainic, așa cum prin ortodoxism s-a înțeles, și în perioada interbelică, și mai

târziu, o poezie de ilustrare a ceea ce afirma Crainic nu în *Sensul teologic al frumosului*, ci în *Isus în țara mea*. Unele din poeziile lui Voiculescu din *Poeme cu îngeri* sau ciclul *Biserica de altădată* de Pillat, poeziile ale lui Adrian Maniu sau ale unor poeți de mâna a doua (*Viețile sfinților* de Dragoș Protopopescu, *Rugăciune* de D. Ciurezu, *Din vremea de demult* de Donar Munteanu) localizează mitul biblic și ortodoxismul e alăturat acestei tendințe. În felul acesta, ortodoxismul nu poate fi asociat poeziei moderne, de inspirație tradiționalistă, ci tradiționalismului care se ilustrează și prin alte teme, exemplul cel mai elocvent oferindu-l *Satul meu* de Ion Pillat. De aceea Ion Negoïtescu crede că «tradiționalismul» unora de acum (din perioada interbelică, n. n.) nu aduce nimic nou, ca semnificație estetică, față de sămănătorismul și poporanismul care, au încetat, ca formulă literară, să mai existe» (1991, 263).

Vorbind despre *Pașii profetului*, Pompiliu Constantinescu atrăgea atenția asupra confuziei dintre ortodoxism, ca element de program ideologic, și creația propriu-zisă autentică. Și, mai mult, discredita ortodoxismul. Afirmă el: „La un moment dat, misticismul d-lui Blaga a coincis cu mișcarea atât de sterilă în idei și realizări artistice a ortodoxismului. S-a creat astfel o confuzie, asociindu-i-se opera ortodoxismului decorativ retoric și de contemplație, cu teme date ale d-lui Crainic” (1989, 178). Pentru Pompiliu Constantinescu gândirism nu înseamnă ortodoxism. Tindem să considerăm că gândirismul nu este doar expresia grupului lui Crainic, că gândirismul exprimă o multitudine de direcții și tendințe și că *Gândirea* reprezintă altceva decât ortodoxismul etnicist, dar nu și fundamental altceva decât gândirismul, cu excepția eventual a câtorva scriitori care publică în primii ani ai revistei.

Prin extrapolare, ortodoxismul a fost receptat aproape întotdeauna ca gândirism și, nu o dată, prin gândirism s-a înțeles tradiționalism, adică o acțiune dirijată spre necuperea unui anumit tip de artă, bazată pe validarea necritică și absolutizantă a unor tipare aparținând trecutului. În cazul acesta, gândirismul a reprezentat întotdeauna o creație minoră, organizată și concepută după program, fără a constitui o estetică originală.

4. 3. Iluzia constantelor

Nu numai în cazul creației minore există o unitate de ton și omogenitate în planuri diferite. Gruparea revistei *Gândirea* „a cuprins scriitori cu convingeri diferite, adesea divergente” (Blaga, 1987, 101) și, cum afirma D. Micu, „un climat al *Gândirii* a existat indiscutabil, însă elementul său coagulant nu l-a constituit ortodoxismul, și, mai în genere, *ideologia* (subl. aut.) gândiristă”, ci „afinități de altă natură” (Micu, 1975, 186-187). Firesc, împreună cu Mircea Braga, ne întrebăm care sunt aceste afinități și răspunsul este același: „tradiționalismul aplecat /... / spre *etnicitatea românească*” (subl. aut), sau cum spune Vladimir Streinu, preocuparea de valori etnice în lucrările imaginației și sensibilității“, care le dă scriitorilor o „identitate colectivă” de «tradiționaliști», „oricât de feluriti” ar fi, între ei, gândiristii (Streinu, 1983, 312). Dincolo de aceste constante, gândirismul cuprinde de fapt niște individualizări. Și „etnicismul estetizant al lui Blaga”, și „tradiționalismul decorativ al lui Pillat”, și „suprafața autohtonistă a lui Voiculescu” (Braga, 1987, 102), și ortodoxismul cu inflexiuni... sămănătoriste al lui Crainic, și „bizantinismul” estetizant al lui Maniu.

Se poate observa cu ușurință că, aproape întotdeauna când se încearcă fixarea unor constante ale gândirismului, criteriile sunt tematice sau vizează, în linii foarte

largi, raportul dintre creație și conștiința artistică din care se naște un mod propriu de situare în tradiție. Vom vedea că aceste criterii sunt, într-adevăr, apte să releve dimensiunile gândirismului poetic.

Considerăm însă că poate fi foarte interesantă discutarea formelor de lirism cultivate de poezii care publică la *Gândirea*. O asemenea discuție își asumă firește riscurile oricărei generalizări, care trece cu vederea excepțiile, cu speranța (deșartă) că ele confirmă o regulă *sui-generis*.

Cu toate că Lovinescu „decretase“ evoluția poeziei de la obiectiv la subiectiv, în perioada interbelică afirmația sa este prea rar susținută de fapte. Probabil, pentru că el nu făcea decât să constate ceea ce se întâmplase în lirica românească prin sămănătorismul posteminescianizant și prin simbolism. Se ajunsese la un exces confesiv, la o prea mare... sinceritate personală, care cerea o „baie“ de obiectivitate. Parnasianismul fusese în literatura franceză o reacție la desueta subiectivitate romantică. O reacție asemănătoare, care să nu anuleze, însă, emoția și eul, urma să apară și pe teren românesc, profitând de ultimele cuceriri ale poeticului.

În mod surprinzător, un exces al liricii vizionare se petrece tot în această perioadă, când avangarda se bazează, cel puțin în câteva din direcțiile sale, pe dicteul automat, pe mesajul, transmis în stare de inconștientă, pe viziune.

Modernă, lirica de la *Gândirea* este una de tip reflexiv (atât de des lirica lui Blaga a fost acuzată de reflexivitate), căreia i-am spune mai degrabă cerebrală și obiectivă. Obiectivă, pentru că, folosind terminologia lui Scherer, eul se maschează, se prezintă sub forma unor ipostaze lirice. Persona întâi este resimțită ca desuetă și atunci se folosește eroul liric, transfigurator de sine, prin intermediul căruia se poate contura, așa cum se întâmplă la Blaga, și un lirism confesiv sau vizionar. În poezia lui, prin opțiunea pentru un univers imaginar... mioritic, s-a putut observa chiar o concepere a discursului liric într-un mod caracteristic miticului, adică pornind de la o fabulă. Am numit metaforă narativă ceea ce Șt. Aug. Doinaș numește „scenariu cosmic“ sau „apocaliptic“, iar Ov. S. Crohmălniceanu și Mariana Șora „metaforă dinamică“. Mereu, spunea Mariana Șora, *se întâmplă* (subl. aut.) ceva, chiar și în somn, „când sângele se trage înapoi în părinți“, „dacă nu un mic «basm», o acțiune, o poveste“. Ca la Eminescu, chiar atunci când, din datele imediate ale poeziei, masca sub care se ascunde eul nu e dezvăluită, ea există, căci Blaga are oroadă de confesiune. Ca Mallarmé (care, atunci când fusese întrebat dacă plânge în poeziile lui, răspunsese: „Nu, nici măcar nu-mi suflu nasul“), Blaga spune despre „lirica hormonală“: „Dacă lirica sinceră, directă și pasionată ar fi adevărata poezie, atunci mugetul cerbilor, în anumite ceasuri ale toamnei, ar face de prisos toate analogiile“. De aceea Blaga refuză să fie considerat un expresionist, preferând să fie numit un neoclasic (Blaga, 1982, 467), așa cum, cu diferențele de rigoare, sunt și Pillat, Voiculescu, Maniu ș. a. și cum îl numea, la un moment dat, Camil Petrescu (*idem*, 416). De aceea, probabil, modernismul este înțeles ca un clasicism trecut prin experiența romantică și prin experiențele poetice ulterioare.

Optând pentru o lirică a anonimului, el afirmă că *Anonimul* nu înseamnă *colectiv*. *Colectivul e sumă de indivizi*. Anonimul însă e *substanță metafizică* a tuturor. Tocmai prin asta mă deosebesc, cred, de expresionismul german – care e când colectiv, când individualist“. (subl. aut.). (*idem*, 467). În felul acesta înțelege Blaga, în cea mai clară descendență goetheană, că orice poezie este ocazională. Poezia este manifestare a unui eu, dar transfigurat.

Pe de altă parte, din Blaga, din această contopire a eului cu niște straturi mitice, care impersonalizează și obiectivează, se naște, spre sfârșitul perioadei interbelice,

cercul de la Sibiu și „resurecția baladei“, în termenii lui Radu Stanca, și nu din baladiștii (Radu Gyr, Aron Cotruș, ș. a.) care au publicat la *Gândirea*, și nici din lirica „epică“, narativă a lui Pillat sau Voiculescu. Blaga nu este decorativ, pitoresc, descriptiv, ci „ermetizează“ (Crohmălniceanu) și încă din perioada interbelică el fusese considerat de Cioculescu un ermetic, pus în vecinătate cu Baudelaire, pentru că se considera descifratorul semnificațiilor misterioase ale cosmosului. Ajuns la sursele lirismului, pe care le descoperă în identitatea dintre ființă și cosmos, Blaga abolește disocierile convenționale modernism-tradiționalism, el situându-se în prezentul perpetuu al poeziei, în condiția poeziei ca facere. Până la urmă, „baladiștii“ de la Sibiu au avut aceeași revelație și nu întâmplător câțiva din membrii aceluși grup, Șt. Aug. Doinaș și Nicolae Balotă, au vorbit cu insistență despre orfismul poeziei blagiene.

Spre deosebire de ceilalți gândiriști, Blaga nu face, la modul convențional, literatură și scrisul nu este o experiență mărturisitoare de sine. Am văzut că nu scrie o perioadă îndelungată pentru că raportul cu cosmicul a rămas același, iar poezia se naște, la el numai din uimirea în fața unei noi ecuații între eu și cosmic.

Credem că, mai bine decât Lovinescu, Liviu Rusu a intuit, dar tot post-factum, condiția poeziei moderne, și implicit a celei de la *Gândirea*. El vorbește despre un „eu derivat“, care tinde spre individualitate, și despre altul autentic, originar, care tinde spre „integralitate“. „Artist cu adevărat – spune esteticianul – este acela în sufletul căruia glasul originar, adică al profunzimilor, a reușit să copleșească glasul eului derivat, adică al straturilor superficiale“ (Liviu Rusu, 1969, 97).

Prin aparenta renunțare la confesiune, prin prezența eroului liric, prin existența măștii care poate lua chiar forma unui peisaj, prin „resurecția baladei“ – deocamdată în forma concentrată a gândirii mitice, a metaforei narative – Blaga aparține lirismului obiectiv modern, și, prin el, o întregă generație de poeți de la *Gândirea*, al cărui liant nu mai este etnicismul sau ortodoxismul, nici mitul sângelui sau al limbii, ci poezia și filozofia blagiană.

Pentru ca să vorbim de lirismul obiectiv ca de o constantă a poeziei gândiriste, nu epigonii blagiene interesează, ci ceilalți, scriitorii de marcă. Există și la ei lirism obiectiv? Răspunsul este afirmativ, chiar dacă altele sunt formele în care obiectivarea eului se structurează.

În cazul lui Ion Pillat, sunt deja cunoscute situațiile când el transpune legende biblice în spațiu românesc, fără nici o implicare a eului, sau când, ca în *Satul meu*, construiește tablouri, portrete sau scene. Trecând peste aceste cazuri, care pot fi considerate în mare parte niște eșecuri poetice, Pillat își exprimă emoția, neascunzându-se sub eroi lirici, ci prin intermediari spațiali și temporari. Tabloul sau amintirea, spațiul și timpul sunt adevăratele teme ale liricii lui Pillat, chiar atunci când nu avem de-a face cu simplul decorativism.

La Adrian Maniu alte modalități de obiectivare a sinelui. Rafinamentul de imagist îl face să se oprească asupra detaliilor fruste, uneori concepute ca veritabile poante, precum în pastelurile lui Alecsandri, și să închege tablouri din frânturi, asemenea pictorilor de icoane pe sticlă sau asemenea iconarilor zugrăvi. Vizualitatea este la el sursă a unui scenariu din care eul dispare și se impune, uneori, o stare misterioasă și o undă de ambiguitate. S-a constatat deja că Maniu nu se eliberează nicicând de „poncifile“ nonconformismului avangardist și că orice efuziune lirică, să-i spunem confesivă, deconspirativă asupra subiectului, este cu brutalitate cenzurată de ironie, autoironie, burlesc sau grotesc. Pentru Adrian Maniu poezia este încercarea asiduă a estetului de a-și reprima tendința de mărturisire. Se ajunge astfel

uneori chiar la veritabile povești, cum este aceea în mai multe tablouri numită *Povești din sat*, publicată în *Gândirea*, o persiflare a unor clișee epice și sentimentale sămănătoriste și simboliste.

La fel de convingător este cazul lui Vasile Voiculescu, la care obiectivarea eului înseamnă, dincolo de apelul la epica neutră din punctul de vedere al confesiunii, o permanență conceptualizată a emoțiilor. Pe urmele lui Panait Cerna și Vlahuță, el urmărește mereu „sentimentele” cugetului, folosește ideea ca mască a sinelui, atunci când nu apelează la veritabile tablouri exterioare. Interiorizarea există însă, dar este, cu savanterie, discreditată, sau dizolvată în alegorie.

Alte modalități de obiectivare la Radu Gyr, care strunește o expresie informă, ce se revarsă gălgâitor, uneori în expresii surprinzătoare și provocatoare de rare emoții, în *Încrustări pe o colibiță*, *Stihuri pe-o troiță*, *Pe un chimir*, ori în balade, cântece, doine, bocete sau blesteme. Cazul lui Cotruș nu ar schimba cu mult datele oferite până acum (Nu spune G. Călinescu în *Universul poeziei* că un lirism oracular este unul de tip gnomic, și, deci, obiectiv?), și doar la Crainic, dintre numele mai des întâlnite, eul apare uneori netransfigurat, în manieră sămănătoristă.

Credem, în concluzie, că dimensiunea obiectivă a liricii este una dintre constantele „stilistice” esențiale ale gândirismului poetic, pe care îl înțelegem nu atât ca pe o doctrină, cât ca pe o atmosferă poetică stimulatorie. Fie că s-a manifestat în opțiunile pentru anumite specii, fie în existența unor eroi sau măști lirice și în conceperea narativă a metaforei, ea constituie elementul fundamental care argumentează modernitatea poeziei gândiriste.

5. Poeți și generații de poeți

Spectrul poetic gândirist este foarte larg, acest fapt datorându-se mai multor cauze, dintre care nu putem să nu reținem modificările produse în exigențele revistei, de-a lungul îndelungatei ei apariții, și larga disponibilitate pentru poezie. Căci la *Gândirea* au publicat multe nume încă necunoscute, s-au produs aici debuturi poetice și, mai mult decât atât, revista a găzduit ceea ce am putea numi veritabile experimente, chiar dacă multe dintre ele pot fi considerate eșecuri. Pillat publică la *Gândirea* poemele sale într-un vers, este momentul „versificației în vacanță” (Vladimir Streinu, 1938, 319), iar, la polul opus, Sandu Tudor colaborează în nr. 10/1927 cu un veritabil acatist, respectând viguros toate cerințele unui asemenea text liturgic, care ocupă exact cincisprezece pagini de revistă. Textul se numește *Acatistul Sfântului Dimitrie-cel-Nou Basarab*, și nu poate fi salvat estetic decât de câteva versuri ori mici fragmente cu o plasticitate mai frustă.

O „hartă” poetică a colaboratorilor de la *Gândirea* dezvăluie câteva lucruri interesante nu numai în legătură cu un climat și cu fluctuațiile poetice, dar chiar despre atmosfera gândiristă și caracterul inoperant al doctrinei.

Primul an adună colaborările cele mai eteroclite. Alături de simboțiștii moldoveni minori, veniți prin intermediul lui Cezar Petrescu (Al. O. Teodoreanu, Demostene Botez) stau poeți din grupul lui Mihail Dragomirescu, care vor face parte ulterior din gruparea Iovinesciană (Vladimir Streinu, Perpessicius, D. Nanu), modernistul Vinea (care va publica aici până în 1924) și Camil Petrescu, cu versuri din *Ciclu morții*. Până în 1927 va colabora Argezi, cu texte care ar fi putut fi considerate ortodoxiste, chiar cu un *Psalm*, necuprins în volumul *Cuvinte potrivite*, dar poetul nu suportă nici un fel de „afinități” ideologice și abandonează orice gând de colaborare

la revista lui Crainic. În primul an au mai publicat Al. Philippide, Aron Cotruș, Crainic, Emil Isac, Pillat și Maniu. Cu excepția lui Pillat, nimeni, dintre cei de acum, nu va mai publica versuri în *Gândirea* în ultimii ei ani de apariție. Blaga și Cotruș o părăsesc în 1938, iar Maniu o făcuse mult mai devreme, în 1930. Se vede că spiritul cam posesiv al lui Crainic supăra. Nu Crainic sau revista au refuzat colaborările, ci colaboratorii n-au mai acceptat o situare neadecvată, și de aici înțelegem că „gândirismului“ lui Crainic i se opun sau alătură altele.

În următorii câțiva ani, până la încheierea „doctrinei“, colaborează Minulescu, cu câteva texte pe care le-am putea considera creștine (*Bocet scurt*, *Vesperală*) datorită motivelor biblice și invocațiilor către Dumnezeu, și surprinde colaborarea lui Bacovia cu șaisprezece texte, cu excepția unuia singur, toate aparținând volumului *Plumb*. Probabil că Ion Pillat voia astfel să „recupereze“ ceva din volumul, cu o soartă atât de nefastă, publicat în 1916. Apar apoi numele unor Șt. Nenițescu, G. Gregorian – care vor colabora, sporadic, până în final, cu poezie ortodoxistă –, apoi Ciocâlțeu și Sandu Tudor, cu versuri de aceeași factură, care vor părăsi însă destul de curând, în 1931 și 1932, revista.

În anii în care revista își definea prin Crainic o doctrină, apar câțiva colaboratori foarte importanți pentru susținerea ei prin creație și pentru satisfacerea orgoliului lui Crainic. Unii dintre ei, și majoritatea colaborează până la dispariția revistei, sunt valori autentice, formate în climatul gândirist, dar impunându-se prin note distincte și printr-un univers liric propriu. Este aproape o nouă generație, lui Sandu Tudor și lui Vasile Ciocâlțeu, veniți în 1925, alăturându-li-se în următorii doi ani Dragoș Protopopescu, N. I. Herescu, dar și Radu Gyr, D. Ciurezu și Vasile Voiculescu, care vor publica în *Gândirea* cea mai mare parte a creațiilor lor. Fidelitatea lui Voiculescu este exemplară. Importanța acestor noi colaboratori este dată și de diversificarea pe care o propun în modurile de lirism cunoscute la *Gândirea*.

Ulterior, apar aproape în fiecare an, figuri noi, compensându-se „dezertările“. Firește că unii experimentează, sunt în faza căutărilor, iar alții sunt cultivați cu aplomb pentru excesul lor „ortodoxist“ sau „naționalist“. Plecarea lui Maniu este compensată de „ortodoxismul“ lui Donar Munteanu și Șt. Stănescu, de Gherghinescu – Vania sau de pillatianul Ghe. Tuleș și de N. Crevedia. Golurile lăsate prin plecarea lui Cotruș și a lui Blaga sunt umplute, între 1936 și 1938, de nume noi, a treia generație, cum o numește Gh. Vrabie. Vin Aurel Marin, Vintilă Horia, Grigore Popa, Șt. Baciuc, Vlaicu Bârna, Carianopol, Ov. Caledoniu, Traian Chelariu, Iulian Vesper, Mircea Streinul, Teofil Lianu ș. a. D. Micu susține că noii colaboratori sunt nume obscure, atrași de alte afinități decât cele literare la *Gândirea*. Firește, pe de altă parte, că modelul lui Blaga nu fusese epuizat de contemporani și el era resimțit din plin, dar tot atât de adevărat este că și colaboratorii de la 1921 erau, la momentul acela, la fel de obscuri. Ei au avut timpul necesar să se formeze și să întemeieze noi forme de lirism. Ultimei generații de la *Gândirea* i-a fost refuzat acest lucru, și, cu toate acestea, câteva nume s-au impus, și chiar în poezie, fiind suficient să-l amintim chiar și numai pe Ștefan Baciuc. Numele obscure de la sfârșitul deceniului IV n-au putut deveni valori certe nu pentru că *Gândirea* nu a știut să cultive valorile, așa cum o făcuse cu un deceniu și jumătate înainte, ci pentru că momentul de inflorescență entuziastă și epigonice n-a fost urmat de o dezvoltare firească pe terenul poeziei românești, ci pe alte tărâmuri.

Oricum, câteva întrebări se impun cu necesitate: înțelegem prin poezie gândiristă doar poezia care „ilustrează“ programul lui Crainic, când știm că marea poezie nu poate fi „ilustrativă“, sau numai poezia epigonilor din ultimul deceniu? Sau poate îi includem pe toți colaboratorii, de la primul la ultimul număr?

Vrem să credem, totuși, că Minulescu, Bacovia sau Arghezi, Al. Philippide și Ion Vinea nu pot fi considerați gândiriști, deși colaborează cu suficiente texte, unele mai apropiate tematic de poezia cultivată asiduu la *Gândirea*, pe când Blaga, Maniu, nemaivorbind de Pillat sau Voiculescu, sunt gândiriști, în virtutea unor afinități structurale, dincolo de aproape inoperanta opoziție dintre modernism și tradiționalism. Sunt gândiriști pentru că și-au asumat acest statut. Tocmai prin colaborările lor, *poezia gândiristă* nu poate fi redusă la ortodoxism, la etnicism, la mitul sângelui sau la un program, la *gândirismul ideologic*, așa cum își dorea chiar Nichifor Crainic și cum părea să se întâmple, o dată cu „dezertările“ celebre ale lui Maniu și, mai târziu, Blaga.

BIBLIOGRAFIE

1. Blaga, Lucian, *Opere*, 1, Poezii antume, Ediție critică și studiu introductiv de George Gană, Minerva, București, 1982, 604 p.
2. Braga, Mircea, *Recursul la tradiție*. O propunere hermeneutică, Dacia, Cluj Napoca, 1987, 196 p.
3. Ciopraga Constantin, *Personalitatea literaturii române. O încercare de sinteză*, Junimea, Iași, 1973, 318 p.
4. Constantinescu, Pompiliu, *Figuri literare*, prefață de Gabriel Dimisianu, Minerva, București, 1989, 408 p.
5. Crohmălniceanu, Ov. S., *Literatura română între cele două războaie mondiale*, II, Minerva, București, 1974, 672 p.
6. Manolescu, Nicolae, *Despre poezie*, Cartea Românească, 1987, 248 p.
7. Micu, D., „*Gândirea*“ și *gândirismul*, Minerva, București, 1975, 1042 p.
8. Munteano, B., *Panorama de la littérature roumaine contemporaine*, Ed. de Sagittaire, Paris, 1938, 332 p.
9. Negoșescu, Ion, *Istoria literaturii române*, Minerva, București, 1991, 372 p.
10. Ornea, Z., *Tradiționalism și modernitate în deceniul al treilea*, Eminescu, București, 1980, 666 p.
11. Rusu, Liviu, *Estetica poeziei lirice*, ed. a III-a, Editura pentru Literatură, 1969, 278 p.
12. Streinu, Vladimir, *Poezie și poeți români*, postfață și bibliografie de George Muntean, Minerva, București, 1983, 496 p.
13. Vrabie, Gh., *Gândirismul. Istoric. Doctrină. Realizări*, Ed. Cugetarea – Georgescu Delafras, f. a. (1940), 360 p.

SUMMARY

The study makes an ample analysis of the different lyrical modes embraced by the „Gândirea“ (The Thought) magazine. The author grounds his point of view on a thorough analysis of the notions of traditionalism, orthodoxism and „gândirism“ (an ideological trend that appeared and imposed itself around the „Gândirea“ magazine). He concludes that such poets as Minulescu, Bacovia or Arghezi, Phillipide and Ion Vinea can't be considered as belonging to the „gândirist“ trend, whereas Blaga, Maniu, not to mention Pillat or Voiculescu belong to this trend by virtue of certain structural affinities, beyond the almost innocuous opposition *modernism vs. traditionalism*. Specifically through their contributions, the „gândirist“ poetry can't be reduced to orthodoxism, to ethnicism, to the blood myth or to a program, to the ideological „gândirism“, as even Nichifor Crainic wanted it to be and as it seemed to happen alongside with Maniu's and later on Blaga's well-known „desertions“.

MIRCEA STREINUL ȘI COTIDIANUL „SUCEAVA“

Nicolae Havriliuc

București

După un an de funcționare în viața jurnalistică a Bucureștiului (unde fusese chemat de Dragoș Protopopescu spre a primi postul de redactor la *Buna Vestire*, „ziar liber de luptă și doctrină românească“), Mircea Streinul va reveni la Cernăuți, „orașul dintre cețuri“, în a doua jumătate a anului 1938. La propunerea sa ia ființă *Societatea Scriitorilor Bucovineni*. Adunarea întrunită, la 12 noiembrie 1938, îl include în comitetul director al societății și-i oferă funcția de vicepreședinte (Primul președinte al societății a fost Grigore Nandriș, urmat apoi de Constantin Loghin). Este numit redactor-șef al cotidianului *Suceava* ce demara la 1 ianuarie 1939 din inițiativa lui George Alexianu, guvernatorul Bucovinei, avându-l la direcție pe Romulus Cândea. Mișcarea literară și artistică a Bucovinei, prin intermediul acestui cotidian, cunoaște o nouă formulă a elanului creator, ducând mai departe firul tradițional al culturii românești, dezvoltat de precedentele publicații: *Junimea literară*, *Glasul Bucovinei*, *Tribuna*, *Iconar*. Se încearcă așadar, o nouă grupare literară și artistică (mulți veniți de la *Iconar*, dar alăturându-se forțe noi) pentru a se menține trează spiritualitatea românească în Bucovina. Gruparea de la *Suceava* era compusă din Mircea Streinul, George Zamfira Antonescu, Ovid Caledoni, Traian Cantemir, Mihai Cazacu, Ghedeon Coca, Paul Constantinescu, Isidora Constantinovici-Hain, George Drumur, Aurel Fediuc, Valter Horodniceanu, D. Loghin, Aspazia Munte, Procopie Miliște, Octav Nandriș, Neculai Pavel, Rudd și Ludovic Rybiczka, Liviu Rusu, Leon Țopa, Tudor Ulmanu, Cristofor Vitencu, E. Ar. Zaharia etc. Cu aceeași patimă pentru cuvântul scris, și mai păstrând din fervoarea „șefului de școală“ de care a dat dovadă în *Iconar*, Mircea Streinul publică în *Suceava* reportaje (*Cetatea Sucevii*, *Zile și nopți prin Basarabia – pământul minunilor*), versuri (*Bucolice*, *Comentarii lirice la Poeme într-un vers de Ion Pillat* etc.), traduceri din Georg Trakl, fragmente din romanele *Ion Aluion*, *Guzli sau Tsu-Tsui*, *Viața în pădure*, *Lupul în Țara Huțulilor*, *Drama casei Timoteu*, *Eu*, *Vodă Lupșă*, *clasa a IV-a B*, portretele unor plasticieni și muzicieni: Leon Hrușcă, Paul Verona, Vladimir Nichitovici, Isidora Constantinovici-Hain, Aurora Brăescu, Vera Mora, George Manoliu, Eusebiu Saghin etc., articole omagiale Al. Rosetti, Armand Călinescu, Ion Pillat, George Voevidca. În pagina omagială Ion Pillat (din 20 martie 1939), Mircea Streinul consemnează următoarele: „Față de Bucovina, Ion Pillat are o covârșitoare dragoste, mărturisită cu o emoționantă căldură în glas – și poezia bucovineană a găsit la acest mare liric o frățescă înțelegere“. Este reprodușă în manuscris poezia *Sufletul*, trimisă special de Pillat publicației din Cernăuți. Prețuind efortul înaintașilor ce au configurat atmosfera creatoare a Bucovinei, Mircea

Streinul la sărbătorirea lui George Voevidca, prilejuită de împlinirea celor 25 de ani de activitate literară, îi adresează cuvintele: „Îmi amintesc cum încă elev de liceu fiind, citeam gingașele versuri ale acestui prea modest poet. De atunci și până acum ele mi-au rămas în inimă. Iată o calitate pe care numai operele într-adevăr realizate o dețin!”. În fața unei săli arhipline, sub auspiciile *Societății pentru cultură* din capitala „Arbořoasei” Mircea Streinul conferențiază (28 martie 1939) despre miracolul artistic românesc din răstimpul *Tribuna 1929 – Suceava 1939*. Teatrul Național din Cernăuți include în repertoriul pe anul 1939 opera *Orfeu* de Gluck, în traducerea lui George Drumur și Mircea Streinul. Succesul spectacolului la public este comentat de Mircea Streinul în *Orfeu – bucuria de a fi trist*. Acest „hoinar al literelor” va fi sărbătorit de colegi și cititori, într-o ședință a *Societății Scriitorilor Bucovineni* din 17 iunie 1939, printr-o analiză publică a romanului *Viața în pădure*, apărut în același an la Fundația Culturală Regală. Când va fi premiat de Ministerul Educației Naționale (alături de Radu Boureanu cu câte 5000 lei fiecare) pentru romanul *Ion Aluion*, Leon Țopa îi adresează (*Mircea Streinul – premiat în Suceava*, 10 noiembrie 1939, p. 2) urarea: „Să scrii, Mircea, să scrii fără încetare! Peste umbrele mici ale acestei vieți vor rămâne creațiile pentru a spune timpurilor că aici ai fost și așa ai simțit”. Entuziasmat de serata literară organizată în beneficiul satului (Cernăuți, 10 decembrie 1939) de revista *Orizont* și societatea *Stânca*, Streinul trimite „salutul *Societății Scriitorilor Bucovineni*. Pentru meritele deosebite în slujba literei române Mircea Streinul este numit referent de presă al Ținutului Suceava, în baza ordinului nr. 9 din noiembrie 1939 emis de guvernatorul Bucovinei, George Flondor. Va funcționa în redacția cotidianului *Suceava* până la sfârșitul lunii martie 1940, când publică fragmentul *Între fiare*, de fapt un capitol din romanul *Lupul în Țara Hușulilor*. După această dată Mircea Streinul se stabilește la București, fiind cooptat în direcția de Presă. De la 1 aprilie 1940 noul director al *Sucevei* devine Leon Țopa. Publicația nu încetează să prezinte în continuare frământările unei provincii românești ce trăia sub amenințarea vremurilor. Asupra nordului Bucovinei se abăteau norii negri ai istoriei.

SUMMARY

The author brings forward the literary activity of the Bukovinian writer Mircea Streinul while he was at the head of the Cernautz „Suceava” daily. Starting its apparition in February, 1, 1939, the paper takes over the traditional line of the Romania culture developed by the previous publications. „Junimea literară” (The Literary Youth), „Glasul Bucovinei” (The Bukovinian Voice), „Tribuna” (The Tribune), „Iconar” (The Painter of Icons). This period of time – one year and a half – is particularly productive for the man who was considered to be the „iconarist” poets’ „school leader”.

* Nr. 1 al revistei *Orizont*, apărută la Cernăuți în martie 1939 sub conducerea lui Octav Rusu, dedică pagini omului și scriitorului Mircea Streinul. Solicitat să colaboreze la această revistă a tinerilor condeieri, Mircea Streinul va publica *Nuntă la Covașiu*, un fragment din viitorul roman *Drama casei Timoteu*. Octav Rusu îi recenzează volumul *Opera lirică*, tomul întâi, tipărit, într-o ediție de lux, la Cernăuți în vara anului 1939.

CORESI DIACONUL – 425 DE ANI DE LA TIPĂRIREA „PSALTIRII“ ȘI A „LITURGHIERULUI“

Vasile Oltean

Brașov

Suflet din sufletul unui neam oropsit, aflat în vârtoarea unor furtuni, care defineau umanismul culturii noastre, diaconul Coresi, slujind în egală măsură biserica și poporul, a realizat prin opera de misionarism ortodox, începuturile și biruința scrisului în limba română a poporului, dăruind acestuia posibilitatea de a citi, a se ruga, ușurința de a gândi și a se exprima în limba constituită la vatra bisericii și a casei țărănești prin veacuri de existență. Venită să distrugă barierele unui slavonism cultural, care vreme de mai bine de cinci veacuri încorsetase puterea de manifestare creatoare prin „întunericul de cuvinte“ slavone, opera coresiană, după ce și-a alimentat în prealabil izvorul vorbirii în gândul și vorba din casa cea mare a țării, vine să polarizeze unitatea de gândire și simțire a unui neam ortodox, nevoit să trăiască după voință străină de cugetul lor, împărțit în trei spații mioritice.

Cu 425 de ani în urmă ieșeau din teascurile diaconului Coresi și ale ucenicilor săi, primele ediții în limba română ale *Liturghierului* și *Psaltirii*, marcând perioada de culme a operei sale, dar și victoria definitivă a ortodoxismului împotriva tuturor încercărilor de denaturare a credinței străbune.

„Dacă văzui că mai toate limbile au cuvântul lui Dumnezeu în limba lor – scrie diaconul Coresi în epilogul *Psaltirii* – numai noi rumânii n-avăm și Hs. zise (Mathei 109) cine cetește să înțeleagă și Pavel apsl. (apostolul) încă scrie la Corinth/eni/155 că întru besearcă mai vârtos cinci cuvinte cu înțelesul meu să grăiesc ca și alalți să învâț, decât întunerec de cuvinte neînțelese într-alte limbi“.¹

Aceste argumente presărate în predosloviile tuturor cărților sale românești nu erau folosite pentru înțelegerea românilor ci pentru a-și strecura fapta de tipar prin piscurile înalte ale opreliștilor, în fața unor adversități, când luterane, când calvine și chiar catolice.

Poate nu întâmplător, în același an în care diaconul Coresi tipărea cele două cărți (*Liturghierul* și *Psaltirea*) la Brașov, are loc spectaculosul proces al lui Coresi cu patricianul Laurentius Fronius, documentație descoperită cu puțin timp în urmă în arhivele Brașovene, în „Cartea sentințelor judecătorești ale orașului Brașov“². Textul sentinței confirmă cu transparentă calitatea pe care o are Coresi de stăpân al tiparului său și nicidecum o subordonare autorității locale, cum s-a afirmat adeseori: „1570. Din Brașov, la 19 iunie Laurentius Fronius a ridicat pârâ împotriva lui Coresi, tipograful român, din pricina unei prese (tipografice) și a unei datorii. Domnii mei au făcut deci judecată în această privință astfel: Coresi să păstreze presa și să plătească lui Laurentiu datoriiile cu alte bunuri, iar Toma să-i dea 12 florini“. S-a dovedit că Laurentius Fronius

ЛѢ ГНѢ ВАСИНСА НАМЪ ТЪ Ж РАБЪ ТВОЙ
 НАПНТ АШИНЫ ХЛѢБА САЗЪ НАГО ,
 ИНАПОШИННИ САЗЪ ВЪЗМѢРЖ . ПОЛО
 ЖИЛИЦЕ СЕ ВЪ ПРѢРѢКАНИ СЪ ЖЕ ДО
 НАШИМЪ . И ВРАШИ НАШИ ПОДРѢ ЖАШЖ
 НЫ . ГНѢ СНАЪ , ШЪРАТННЫ ИПРОСВѢ
 ТИЛИЦЕ ТВОЕ ИСПЕННЕ Ж ДѢ . ВНОГРѢ
 ИЗЪ ВЪПТА ПРѢ НЕ СЕ ИЗГНА АЪ ЗЫКЫ И
 НА САДНЕГО . ПУТЬ СЪ ТВОРИ ПРѢ НИИ .
 ИНАСА ДИ КОРЕНИ ЕЕГО ИИ СЛЪВНИ ЗЕМЛА
 ПОКРЪ ГОРЫ СЪ НЫЕГО , ИЛОЗІЕ ЕГО КИ
 ДРЪ БЪ ЖІА . ПРОСТРѢ РОЗГЫЕГО ДС
 МОРѢ , ИДОРѢ КЪ ШРАСАНЕГО . ВЪКЖА
 РАЗОРН ШЛОТЪ ЕГО . ИШЪ ВЪ ИМАЖЪ ТЪ
 ВЪ СЪ ПРѢ ХОДАЦЕН ПЪТѢ . ОЗОВА И ВЪ ПР
 ШАЖГА . ИИНО ДИВІИ ПОХАДІИ КЪ . БІ СМ

Liturghier

este consemnat în registrul impozitelor brașovene între anii 1570 – 1576 pentru cvartalul Caterinei (după cum se știe, aparținând Scheiului) în calitate de scrib al orașului, un fel de agent fiscal responsabil pentru perceperea taxelor pentru acest cartier Schei, având salariu anual de 20 florini (când *Psaltirea* coreșiană se cumpăra cu 1 florin). Mult mai valoroasă este însemnarea potrivit căreia Toma trebuia să plătească 12 florini. În baza unei însemnări aflate pe un manuscris slavon al *Psaltirilor* din arhiva bisericii din Schei, am putut dovedi că Toma este fiul preotului Toma și unchiul protopopului Mihai de la această biserică³. Prin aceasta se observă clar relația pe care diaconul Coresi o are cu slujitorii bisericii șcheiene și nicidecum cu autoritatea luterană brașoveană. Nu întâmplător Toma este obligat să plătească 12 fl.,

căci în „Cartea pieții“ (Marketbuch) din arhiva cetății Brașov (articolul 7) se reproduce hotărârea Magistratului brașovean conform căreia: „Cetățeanul care ține în gazdă greci, care comit asemenea fapte și le tăinuiește va fi pedepsit cu 12 florini“⁴. Ori Toma plătea 12 florini în contextul procesului în care era implicat diaconul Coresi și în acest caz Toma se dovedește a fi și găzduitorul tipografului „grec“, de religie greco-orientală.

Nu întâmplător, toate acestea se petrec în condițiile în care diaconul Coresi tipărește în același an (1570) prima ediție în limba română a *Psaltirii* și a *Liturghierului*, două cărți de puternică rezistență ortodoxă.

Psaltirea intră sub teascurile tiparului coreșian la 6 februarie 1570 și în numai 111 zile (la 27 mai 1570) este integral tipărită în format 4° (19 x 13,5 cm) înglobând 204 file, tipărită pe hârtie brașoveană (filigran coroana pe scut rotund, tipul I din clasificarea făcută de cercetătorul brașovean Hervay) în două culori (titlurile și unele vignete cu roșu). Un exemplar al *Psaltirii* este oferit Academiei⁵ de Vasile Mangra în 1891, provenind – conform unei însemnări marginale – din comuna Lazuri (Oradea). Al doilea exemplar, defectuos, se găsește la Biblioteca Universității Cluj și al treilea,

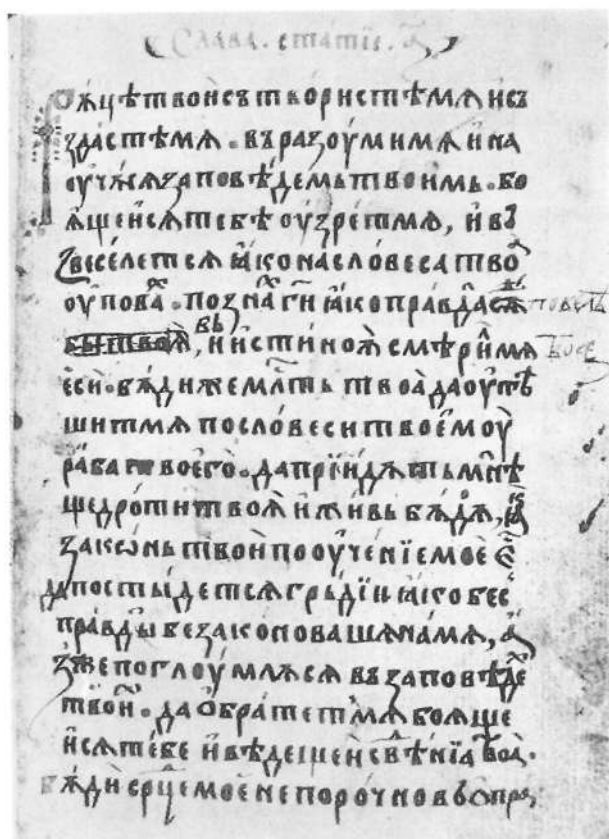
de asemeni foarte defect, la Muzeul de Istorie Națională București, provenit tot de la Cluj, dar poartă și o cotă, care confirmă că inițial se găsea la Mitropolia din Sibiu.

În 1577 prin *Psaltirea* bilingvă și în 1589 prin *Psaltirea* românească, textul din 1570 al *Psaltirii* românești cunoaște reeditare și răspândire, iar în zilele noastre, în baza unei ediții îngrijite de Stela Toma toate cele trei *Psaltiri* românești cunosc reeditare⁶.

Liturghierul, tipărit în același an (1570) tot pe hârtie brașoveană (filigran, coroană cu scut rotund) cu aceleași particularități grafice ale *Psaltirii*, format 4' (18,5 x 14 cm), constând din 42 file în 11 caiete (lipisit de sfârșit; 17-20 rânduri pe pagină, distanța între rânduri 4 mm, tipărit bicolor, roșu și negru, (cu cerneală roșie indicațiile tipiconale și unele inițiale (nu sunt inițiale ornate), cu prinzând *Rânduiala dumnezeieștii Proscomidii* (f. 1-11 v) și *Liturghia Sfântului Ioan Gură de Aur* (f. 11 v – 12 v).

Pierdut pentru multă vreme, *Liturghierul* românesc a fost pus în atenția cercetătorilor de cărturarul brașovean Nicolae Sulică⁶, care aduce și primele afirmații de filiație și de datare punându-l în legătură cu *Liturghierul* tipărit de Macarie în 1510, idee preluată și de Ștefan Ciobanu⁷, care propune și un alt izvor în baza unei ediții venețiene din anul 1527. Cercetând exemplarul, provenit din Scheii Brașovului în Biblioteca Mitropoliei din Sibiu, părintele profesor Spiridon Cândea observă multiplele diferențe dintre tipăritura lui Macarie și cea coresiă și atribuie diferențele traducătorului, în persoana unuia dintre preoții bisericii „Sf. Nicolae” din Scheii Brașovului⁸. Al. Mareș, realizând o valoroasă ediție a exemplarului de la Sibiu, constată că într-adevăr se deosebește de exemplarul lui Macarie, dar nici unul din manuscrisele de la Academie nu explică aceste diferențe, presupunând un alt prototip slav, diferit de cel al lui Macarie⁹.

Îndreptățiți de aceste incertitudini, am colaționat textul tipăriturii coresiene cu manuscrisul 21 din arhiva Muzeului bisericii „Sf. Nicolae” și ne-a surprins identitatea

Psaltire

dintre texte. Trecut în catalog „Tipic și evangheliu în slavonă“, „înainte de 1666“, manuscrisul este în realitate un Liturghier, scris – după cum confirmă însemnarea autorului de pe ultima filă – în localitatea Loveci (Bulgaria) în anul 1558 de către grămaticul Petru, legat de dascălul Necula din satul Bălgărea (n. n. poate Schei, în doc. germane și maghiare „Bolgarsek“ și „Belgerei“), adus în Schei cu siguranță înainte de 1570, când diaconul Coresi tipărea *Liturghierul*. Dovada folosirii acestui manuscris o formează numeroasele argumente, în afara faptului că textele sunt identice, dar sunt greșeli comune, preluarea fără traducere a titlurilor cu roșu, transcrierea în topică slavă a traducerii; imitarea din manuscris a unor forme grafice pentru inițialele tiparului; pomenirea celor doi sfinți Sava și Simion, care lipsesc în textele grecești, slavo-bulgare și slavo-ruse – ca să dăm doar câteva exemple. În baza celor de mai sus, cât și în baza faptului că manuscrisul s-a păstrat alături de tipăritură, în Scheii Brașovului, nu putem admite tipărirea *Liturghierului* fără contribuția cărturarilor locali, sau cu patronajul calvin al lui Tordași, invocat de unii cercetători¹⁰, cu atât mai mult cu cât tipărirea se desfășura în 1570, când avea loc la Brașov procesul diaconului Coresi cu Fronius.

Astăzi, după 425 de ani, procesul coresian și tipărirea celor două cărți de puternică rezistență ortodoxă, fapta diaconului Coresi (și a colaboratorilor săi) primește semnificațiile unei făcări puternice care a reușit să lumineze peste veacuri trăirile spirituale ale ortodoxismului românesc. Este anul biruinței definitive a scrisului în limba română asupra mentalității tradițiilor slavone, dar și al victoriei bisericii străbune în marea furtună care bântuia Transilvania.

NOTE BIBLIOGRAFICE

1. Stela Toma, *Coresi, Psaltirea slavo-română (1577) în comparație cu Psaltirile Coresiene din 1570 și din 1589*, București, Editura Academiei, 1976, p. 662.
2. Francisc Pall, *Cu privire la activitatea de tipograf a lui Coresi*, în *Studii și cercetări de bibliologie*, III, p. 267.
3. Vasile Oltean, *Toma din Scheii Brașovului, un colaborator coresian, controversat*, în *Mitropolia Ardealului*, nr. 39-40/1982, p. 3.
4. Dr. Octavian Nițu, *Relația dintre tipografia diaconului Coresi din Scheii Brașovului și tipografia honteriană din Cetate*, în *Biserica Ortodoxă Română*, an XCH, nr. 3-4, martie-aprilie 1975, p. 15 (Extras).
5. Biblioteca Academiei, *fond Carte veche*, CRV 16.
6. Stela Toma, *op. cit.*
7. St. Ciobanu, *Istoria literaturii române vechi*, vol. I, București, 1947, p. 163.
8. Spiridon Cândea, *Textul Liturghierului românesc publicat de diaconul Coresi*, în *Mitropolia Ardealului*, V, 1960, nr. 1-2, p. 70-92.
9. Al. Mareș, *Liturghierul lui Coresi*, București, Editura Academiei, 1969, p. 15.
10. Ion Gheție, Al. Mareș, *Originile scrisului în limba română*, București, 1985.

SUMMARY

The author brings arguments in favour of the thesis that a direct link exists between the decision taken, 425 years ago, by the orthodox deacon Coresi to publish a Psalter

and a Missal for the first time in Romanian, in Braşov, and the entering of the spectacular action against the Romanian printer by the patrician Laurentius Fronius. Comparing the text of the Romanian Missal with the manuscript Nr. 21 (in Slavonic) from the archives of the museum of the St. Nicolae Church in Braşov, the author of the article, surprised by the similarity between the two texts, comes to the conclusion that the latter represents the basis of the former and the printing of the Romanian Missal was done with the contribution of the local scholars and not under the Calvinist patronage.

PROFILURI POETICE

Adrian Dinu Rachieru

Timișoara

ION BELDEANU: POEZIA PROVINCIEI

Peste rigole susură mireasma conversațiilor provinciale.

Între poeții de azi ai Sucevei, Ion Beldeanu (născut la Zamostea, la 22 august 1939), are deja un șir de cărți (nouă după socoteala noastră), un profil distinct și o faimă ce depășește zarva localistă, de atâtea ori animată de spirit subcritic. Locuind „sub acoperișul toamnei“, poetul aude „trenul zăpezii venind“; mai apăsător decât într-un volum vechi (*Armura solară*, 1983), tonul elegiac irigând subteran produsele *Lecției de melancolie* (1987) poartă sigiliul unei vârste, așteptând „marele clopot de iarnă“. Așteptarea deci, insomnia, goana, târziul, gestul sacrificial definesc un timp când „aburește înserarea“. „La morile toamnei“ se înghesuie amintirile; poetul, „nevindecat de iubire“ propune un discurs despre desfrunzire în care cresc semnele de întrebare și „silabele posomorâte“, în care fumegoasele interogații se lovesc de golul oglinzii, în care alunecă silueta Eldòrei, glasul amăgitor, ninsoarea cuvintelor. Târându-și nostalgiile, devoratoarea melancolie pășește pe un „covor de cioburi“; ea celebrează o absență, acum când „lumina cade îngenuncheată“ (*Poveste de seară*) și fâlfâie eșarfa amurgului, cochetând cu speranța. „Vechea armură“ – ne previne autorul – este „asaltată de dragoste“ (*Nimic nu se întâmplă*); timpul e răbdător („Deocamdată e bine și eu am/Încă vreme să aștept“; v. *Eu încă aștept*) și refugiat în amintire („povară mereu salvatoare“) poetul simte un zvon urcând, cavalcada sângelui, i se deșteaptă „o sete de plecare“. Eldòra, „cea care despică așteptarea/ Cu surâsu-i fosforescent“ rămâne o absență invocată, răsfrântă în ademenitoarele oglinzi în care „iluzia își schimbă culoarea“. Intrăm într-o „seară dezgolită, iluzia nemuririi se stinge, cuplul himeric face loc unei umbre rătăcitoare, acuzând imposibilitatea comunicării, purtând voluptuos „trena melancoliei“.

Asaltat de aceste amintiri vulnerabile („o rană sub pleoape“), poetul este privitor doar, spectator detașat, instalat la „margine de toamnă“, hălăduind prin „rezervațiile melancoliei“. „A vede înseamnă a ști“ – citim într-un loc – și sub această aserțiune Ion Beldeanu face o lectură a existenței, cercând a împlânzi destinul. Eldòra „trece ca o serbare galantă“ (*Promenada duminicală*), nimic nu pare a se întâmpla, corăbiile sunt „trase la mal“, „fumegoasele plecări“ se evaporă; sub amenințarea umbrei, poetul „căutat de întrebări“ – în careta provincialelor iluzii – e tentat de o „vicleană împăcare“, domolindu-și frisonul interogativ. *Privind viața* (cum ar zice

Ibrăileanu), Ion Beldeanu acuză atingeri bacoviene. Citadin înrăit, el formulează rareori soluții naturiste („calul de iarbă“, „pădurea tămăduitoare“), constatând – sub apăsarea „rafalelor de plictis“ – o epuizare a speranțelor. Orașul gregar (un spațiu sufocant pentru două singurătăți), ușile sparte ale Paradisului, eșafodul foi albe, „aleile provinciei desfrunzite“ îl aruncă în placiditate, gândul solitar scuturând „petelele înserării“. Cercetând lumea printr-o „vizetă de plumb“ poezia lui Ion Beldeanu permite o identificare a *obsesiei Bacovia* fără a folosi bacovianismul ca mască. „A te descoperi/ în fața hârtiei“ (*Așteptând cuvântul*) înseamnă tocmai o aruncare a măștilor, nicidecum un lirism al „rănilor simulate“. Și, cu atât mai puțin, unul semnând cu o litanie neagră. Trecerea, risipirea, surparea sunt văzute în cheie mioritică; gândul desfoliat, ostenit, învelit în tăcere lasă să transpară splendoarea inutilității. („o vânătoare de frunze“), citadinul traversând „orașul de sticlă“, tăind voinicește „dealul de iluzii“.

Un solitar (*Autoportret*) pornit în căutarea Arcadiei, la întâlnirea cu „marele ogar al destinului“, „sădind mierle“ în „imperiul nestăpănit“ al cuvântului, încă mușcând din „coapsa iluziei“ Ion Beldeanu face figura unui *neoromantic* (*Sufletul, veche poveste*); îl întâmpină acum „zile perforate“, „frunze de gheață“, durerea cărnii „sfâșiată de cuvinte“. Fără a descoperi aici neapărat o dramă a limbajului, vom spune că poezia lui Ion Beldeanu suportă o devenire livrescă; viața devine text („Peste ziua de ieri/Se așterne cerneala“; vezi *Strigând până la surzire*), în ierbarul memoriei vom găsi „o petală de sânge“. Dincolo de aceste adieri moderniste ținând mai ales decorul, Ion Beldeanu rămâne credincios formulei sale temperamentale; suflu demiurgic neferit de tonul sentențios ori deliciale retorice conferă realitate textului; cuvântul este „vietate“, sacrificat în „gura albă/ Și flămândă a hârtiei“. Între poemul arrogant (propunând în surdină un triumf al livrescului) și gustul cenușii (exprimând un eșec existențial) ultimul Ion Beldeanu pare a da câștig de cauză primei (nu și cronologicește, pe traiectul devenirii sale) intenții. Acceptând „vânătoarea de sensuri“, poetul accede la o superioară conștiință teoretică (textualizantă): „Numai cuvântul atârnând/ Ca o sabie deasupra capului“ (*Cuvintele*, 1).

Să mai observăm în fugă că părăsind timpul ca topos (M. Iordache), condamnat la o neputință a întoarcerii, poetul – visând înghețarea clipei – își refuză și expansionismul, anexând lacom noi teritorii lirice. Vechiul impuls se stinge într-o retractilitate care iubește „spațiul provincial“, departe de oboseala bolnavă și claustrarea sufocantă, țișată, livrată; mai degrabă un ton sadovenian străbate poemele, o proiecție nelipsită de accente ironice își face loc în cutele textului. Ancorând în „poezia provinciei“, Ion Beldeanu își conservă fibra romantică, nerefuzând recuzita modernității. Privindu-se în „oglinzi toropite“, el abia schițează un răspuns, propunând „o alergare prin ierburile ude“. Iată, așadar, un poet marginalizat pe nedrept, confirmând că „erupția literaturii policentriste“ (cum observa cineva) îngăduie îmbogățirea listelor; evident, nu în sensul delirului localist ci în numele „regionalismului inteligent“ (de care vorbea cândva G. Călinescu), racordat pulsului cultural, apt de a crea mari tensiuni intelectuale.

Dacă nu ignorăm că Ion Beldeanu a cochetat cu proza scurtă (v. *După-amiaza unei amintiri*, 1985) apetitul reportericesc – propunând cărți cinstite, depoziii ale unui om sensibil (v. *Iarba iubirii*, 1989) – promitea o convertire; nu excludem ca discretul poet, repetăm, de extracție neoromantică, colindând printr-o Provincie care alungă morbidul să „comită“ un roman. Premisele sunt trainice și rodnice. În fond, observa cu acuitate Mihail Iordache, lirismul preponderent subiectiv (protejând

dilatarea romantică a Eu-lui) trăiește, totuși, în bună vecinătate cu proza preponderant obiectivă și epică (vezi textele volumului mai sus pomenit). În plus, polemist inteligent, fără arțag balcanic (cine nu citea cu încântare *Cadran*-ul în fostele P. B. ?) Ion Beldeanu (adăpostit sub pseudonimul Ioanid Deleanu) rămâne în permanență distant și lucid, revăzând în pagină nu doar irizări poetice ci și un potențial ironic necăznit. Iată, așadar, argumente serioase pentru a crede că într-o bună zi Ion Beldeanu ne va delecta și cu un roman. Până atunci să aplaudăm publicistica sa curajoasă, pledând pentru cauza Bucovinei.

N-ar trebui să uităm că textele adunate în *Iarba iubirii* au fost scrise într-un timp potrivit. Ele, să reținem, nu plătesc nici un tribut contextului. Învăluite într-o nostalgie aburoasă, aceste reportaje evită rețeta. Scrise bine (Ion Beldeanu este printre puținii *profesioniști* suceveni) ele dezvăluie, previzibil, un suflet de poet. Totuși, un ins cumpătat, așezat, care nu biciuie metafora. Fie că are „nostalgia plutelor” (poposind în bazinul Dornelor), fie că purcede la o călătorie în Călimani, pe drumurile minereului, reporterul fixează „frumusețea tipologică”. Textele, topind și vechi însemnări, poartă amprenta livrescă. Ion Beldeanu ajunge la Mălini (pe urmele poetului Labiș), vrea să afle cât de vie este *acolo* amintirea lui; rememorează (fără a romanța) existența lui George Sidorovici, cel care iubea zăpezile, eliberându-și – în colocvii de taină – *patima povestitului*; poposește la Vorona, la Ulma, la Stupca ori la Broșteni, pe fosta uliță a Rădășenilor, caută urmașii lui Colibaba ori pe cei ai Savetei lui Țâmpău, în fine se întâlnește cu cronicarul de la Arbore. Fără frenezia deranjantă (din atâtea alte „miniproze” confecționate pe bandă, alimentând „industria reportajului”), volumul lui Ion Beldeanu poartă spre noi o briză nostalgică; și în reportaj, Ion Beldeanu e credincios unui topos: *amintirea*. Paradoxal, neînrobit clipei, surdinizând cu pudoare efectele oralității, reprimându-și combustia unei pasionalități în clocot, poetul ne invită la un drum prin memorie, cheltuind fără economie afecțiune și inteligență. În tot ce scrie, *poetul* Ion Beldeanu își „taie” partea leului.

Ar mai fi de adăugat că debutul său poetic (mai 1964, *Ateneu*) vestea „coarda sentimentală”; în timp, lecțiile sale de melancolie suportă o infuzie ironică, drenând „fluxul bacovian” și decapitând „ambițiile vitaliste”. Umbra solitarului se așază peste toate aceste texte confesive, privind îndărăt, desferecând izvoarele memoriei afective. Ispitit de voluptatea tristeții, locuit de mohorâte tăceri dar și de farmecul promenadelor duminicale, poetul, în „cămașă de plumb”, recunoaște că numele său ar fi un „scut prea fragil”. Suntem nevoiți să-l contrazicem. Mai degrabă vom accepta că acea „părerere de viață”, strecurată în cutele textului, află în poezie o „armură solară”. Chiar dacă „groapa cu lei” (v. *Nu vă datorez nimic*) e foarte aproape.

CONSTANTIN HREHOR ȘI „VIZUINA CUVINTELOR“

• Iată o nepuțință: să nu mai poți întoarce cuvintele din
calea în care devin poezie!

Când încropea *Antologia rădăuțeană* (Colecția Societății Scriitorilor Bucovineni, Cernăuți, 1943), E. Ar. Zaharia avea dreptate să observe că avântul poetic al zonei, raportat la „nivelul arborosean“, nu înfeuda fenomenul liric unui îngust și rânced spirit provincial; mai mult, prin procentajul de poeți; Rădăuțiul era „un județ liric“. Probabil a și rămas. Recolta, oricum, este impresionantă și tot de-aici vine și admirabilul Constantin Hrehor (născut la 18 august 1953 la Sucevița), actualmente preot în comuna Grănicești. Poetul, având și pseudonimul Corvin, isprăvise în 1980 Facultatea sibiană de teologie și cu patru ani înainte debutase în *Dialogul ieșean*. Între timp a scos trei volume: *Prier* (1988), *Târziu înclinat* (1991) și *Ninsori providențiale* (1994), a rămas, firește, un participant activ la Colocviile de poezie și presupusa izolare, lungile refugii cerute de viața preoțească, în preajma cărților „bătătorite“, când poetul își reazimă tâmpla de cerul putnean, lângă un „munte de candelă“, răbufnesc în viaia sa prezentă la astfel de conclavuri poeticești. Zilnic, în „sporita vină de a fi“, poetul trebăluiește și nădăjduiește, înnegrind un petic de hârtie, să iasă din sine, „în largul indescrifabil“ (vezi *Aura de nisip*). Grefate pe un „tradiționalism de fond“ (Alex. Ștefănescu), neliniștile sale, cu o tăietură exată, anunțând un „demonism îndepărtat“ (cum îi comunica Dan David într-o epistolă din noiembrie 1989) ascultă „ceasornicele morților tineri“. Poetul (care e și pictor dar și un harnic publicist, înmuindu-și pana în azurul vorbelor meșteșugite, caligrafiind cu migală arabescuri) nu agreează resurecția ironică; ceea ce nu înseamnă că s-ar împotmoli în confesiunea romanțioasă. Echidistant față de rețetele epocii, el preia câte ceva din acest vâlmășag de tendințe, filtrându-le (dar nu e vorba de filtrul sarcasmului) și se lasă cutreierat de un ușor freamăt elegiac. Dacă ultimul val (liric), de pildă, pare confiscat de prozaizare, stenografiind realul și ancorând în cotidianitatea derizorie, vânând inexpressivitatea, este acesta, oare și programul literar al poetului din Grănicești? Imposibil de admis. Deși câteva epistole pariziene („plombate“ în corpul unui volum) au o notație acidă, departe însă de „gesticulația textualistă“, intimismul domestic se înstăpânește peste acest spațiu liric, în care împletitul devine o magie simplă iar zumzetul focului rustic stinge, s-ar zice, chinul interogativ. Dar acele „epistole“, poeme triste, de fapt, anunțând un pustiu nisipos, cutreierat de „sodomite parfumuri“, amenințat de târziul implacabil, lasă loc dorului pentru „casa de-acasă“. Poetul nu este un suflet mohorât, atins de dezabuzare: deci nu vom afla un lirism crispat, în care împresurările de cuvinte strivesc iluzia. Adevărat, amenințătorul spectacol al destrămării nu are pigment ironic iar fiorul tragic nu e calmat prin ludism. Poetul invocă albul, ierneză într-o amintire și acuză „dorul de sănii“, lansează chiar un „elogiu frigului“, descoperă litere troienite ori poeme înzăpezite. Ca în acest *Cub alb*: „între laturile unui cub alb/fără zgomot mă vor găsi/ cu o eșarfă de cerneală pe umeri“. Fiind „al drumurilor“, tăind mijlocul primejdiei cu ochiul său „umblător“, amenințat de „lespedea nopții“, poetul caută oglinzi „licitate“ în care „timpul se oglindește“; află astfel o iluzorie conservare a clipei, înghețarea salvatoare („de moarte mă ascunde în oglinda de-acasă“). Deși în *Acasă* ne prevenea: „nu-ți lua cu tine nici o oglindă“. Invocând

ninsorile într-o rugăciune păgână, căutând cu îndârjire „metafore conservate“ C. Hrehor purcede „spre vizuina cuvintelor“ (profanatoare, va recunoaște). Între lut și cer, acest lirism încercat de „insomni roz“ și pândit de năvoadele nopții își îndulcește suferința, râvnind aburul celest și sfârșind într-o liturghie campestră. El poartă vina încă „pe frunțile pruncilor“ și drumul duce, inevitabil, spre Marea Noapte, ca un „înc în propriu (tău) pământ“. Deci între cerul „bătător de aripe“ (ținându-se „mereu departe“) și „lutul transparent“ se insinuează zădărnicia; adulmecat de „ultima zi“, poetul își vestește „reîntoarcerea în lut“ înconjurat de „făclii de nisip“ în vreme ce miracolul „înrautățește“ iar oglinzile obosite cunosc neiertătoarea lucrare a ruginii.

Totuși, să nu uităm, previzibil aproape, decorul religios. Zâmbetul înșiși are „forma unui schit“, arborii sunt „prapori de fum“, iar călugării par „mașinării de zis rugăciuni“. Recuzita în discuție (carii, de pildă, „citeș din evangheli de lemn“) îmbărbătează o poezie reflexivă, răsucind chinului interogația în carnea textului. Între indiferență, „dormind în neștiință“ (cum zice într-un loc poetul) și aventura spiritului, îmbătat de libertatea gândirii, autorul preferă finețea notației, muzicalitatea ascultând „goarnea ierbii“, urcând spre interogație. Îngână solfeții în decor autumnal, cu sfiala unei rugi care se leapădă de țipătul carnal. O nostalgie cade în falduri grele, mângâindu-i căutările: o iubită frumoasă „ca drumul întoarcerii acasă“ ori ca „un manuscris nescris“ promițând un „desiș luminos“ și o „plantație de insomni“; brațele ei îl așteaptă ca „o biblie deschisă“; trupul iubitei este o „ascunzătoare de manuscrise“, mâinile plâng (superb spus!) pe mătăsurile nopții.

Sunt, să recunoaștem, influențe amestecate și expresii norocoase în acest lirism care, pe alocuri, e amenințat de prolixitate. Când blândul poet care grăiește prin „gurile fântânilor“ se va limpezi (așa promite într-un vers!), reușitele îi vor fortifica harul și valoarea; discret, Constantin Hrehor va răzbate tocmai respectând cu sfințenie truda *căutătorilor* (acei „fântânari“ des pomeniți). Scormonind prin „vizuina cuvintelor“, el se vitaminizează cultural, cu program, am zice și amenință să devină un nume de primă importanță, împlânzindu-le și mângâindu-le, implacabil, spre „calea în care devin poezie“.

Ca dovadă, acest ultim volum scos la editura suceveană *Licurici*. Proprietarul „*Ninsorilor providențiale*“, legându-și rosturile de păstorirea sufletelor deschide aici o fulgurantă perspectivă metafizică (observă tot Alex. Ștefănescu) pe care, nădăjduim noi, o va bătători în cărțile viitoare. Ambițios și orgolios, croind un „poem mondial“, C. Hrehor freamătă argila cuvintelor știind că poezia-i „o divinitate vulnerabilă“. Și, în plus, trudind la acea „biserică de lacrimi“ vrea din *trup-sufletul* „peste măsură de bătrân“ (*departe de zilele învinse*), trăitor în preajma cărților mari să afle întrebările roditoare. Da, „în fiecare poem e o fiolă de disperare“ dar poetul, râvnind un ultim port, ne asigura că „poezia-i setea din oasele răstigniților“. Încât, scrierea „ne va păzi de moarte“ (*neprielnice orașul*) iar zidul de manuscrise, așezat în calea semințiilor migratoare, închipuie un poem „plin de turla și temeri“, ca o inscripție pe nori. Un poem care sub cerul plin de cântece negre este, de fapt, o necurmată rescriere a textului prim, o „desfășurare de fum“, o dovadă, cercetată cu îngăduită uimire, că scribii neantului și nisipurile lumii, vestind creșterea și descreșterea, consfințesc – în vecinătatea cărților austere – zădărnicia. Dibuinđ, așadar, sub ochiul înalt-proteguitor, într-un secol arzând în care „ninge byzantin“, el, *iluminatul*, se mișcă într-un „cerc de sare“ și nu se împacă cu soarta *scribuhui inutil*. „În caznă de răstignit storci de-asupra paginii/inima ca pe-un spălător de restaurant îmbibat de/esențe tari“. Pornit în

căutarea acestor esențe, convocând la taifas celebrități (v. *La crâșmă cu Mozart*) el se lasă crucificat într-un „ochi zburător“.

Am zice că față de alți colegi de generație („mai norocoși“, nota amuzat Ioan Holban) Hrehor a pornit, editorial vorbind, greoi. Dar volumele sale, grijuliu construite vor răsturna clasamentele; între personaje biblice și nenăscuții isihăști, lângă „păsări heruve“ și criptele clasicilor, poetul își iubește sihăstria și, printre lacrimi albastre, „descriind ecoul“, acceptă sisificul urcuș, vestindu-i numele (v. *Pedepsit pentru tăcere*). Iată-l, deci, în orașul blestemat, cu stururi căzute (și sub discreta influență a lui Vișniec), invitându-ne chiar în bucătăria textuală, contemplând poezia *care se face*, ascultăm, traversând „halca de pustiu“, *chiotul realului* și ne lăsăm cutreierați, lângă literele foșnitoare, de „boarea estetică“. Vuiesc ninsorile, pereții de aer se clatină și întrebările irump; în dialog cu „fotografiile trădătoare“ poetul, sincer ispitit de dulcețurile cărturărești, nu uită că poezia adevărată este, nichitian zicând, o „baltă de sânge“.

ION COZMEI ȘI „FIORUL CĂLĂTOR“

Un sâmbure orfic mă cheamă-n Neant

Impetuosul Ion Cozmei se trage din Călineștii lui Cuparencu (n. la 11 martie 1951). A absolvit (1974) filologia ieșeană și tot la Iași va debuta editorial, în 1985, la *Junimea* cu *Subiect pentru o nuvelă*. Îns activ și agitat (să nu uităm că, pentru o vreme a fost directorul Casei de Cultură a Sindicatelor din Suceava) poetul a colecționat felurite premii și a încercat, ispitit de sirenele gloriei, să facă de toate. A profesat în învățământul gimnazial, a preluat *Pro natura* și, din păcate, publicația s-a stins, a mai avut (prin 1990) o tentativă cu *Albatros*-ul (revistă literară, scoasă împreună cu Liviu Popescu) din care a tras doar un număr; în fine, îl aflăm (în trecere) pe la *Curierul de Bucovina*, interesat de traduceri (are la Ed. Kriterion un șlefuit manuscris, intitulat *Cobzarul*) și, sperăm, și de propria-i poezie. E drept, a fost prezent în câteva volume colective, ignorabile azi, este un excelent epigramist și își pregătește doctoratul cu o teză despre „Coincidențele romantice la Eminescu și Șevcenko“, făcând târăboi pe ideea descendenței sale. Cozmei se vrea strănepotul poetului național și câteva texte critice, dovedind elan exegetic și minuție documentară în sprijinul ideii. Foarte talentat și neglijent (în aceeași măsură), Ion Cozmei compune cu ușurință și se joacă cu propria-i soartă (poetică). Nu spunea chiar el în *Tristețe solemnă* că „De ziua sortită cândva pentru daruri/Mă caută-un cal să mă joace la zaruri“?

Sub un titlu care nedumerește (observația e a Constanței Buzea) Ion Cozmei se încredința, fragmentar, cititorilor cu acea plachetă din 1985 care conservă, peste ani, iluzia unui debut. Răzbate de acolo un sunet nostalgic și poetul, reîntorcându-se în lumea copilăriei trasează un ferm contur acelor „vremuri magice“ (cr. Livrescu), locuite de cireși umblători. Există în pofida reveriei un decupaj frust, vorbind despre o ruralitate senină. Între timp, vibrațiul Cozmei – gata să improvizeze cu vocea-i tunătoare, urcând la tribună – atacă și dureroasa problemă a fărâmițării neamului, și cochetează, ispitit de „fiorul călător“ cu „haosul mitic“, invocând o geografie sacră

(*Muntele Magic, Cartea*). Pe alocuri păunescian, cu reminiscențe eminesciene Ion Cozmei, am ciudata senzație, nu se prea ia în serios. Deși a învățat „alfabetul răbdării”, versificând cu ușurință, boemul Cozmei – convins că se va metamorfoza, ajuns „în zariștea mută”, într-un minuscul poem – e îndreptățit să se bată pentru un loc fruntaș în plutonul liricilor bucovineni.

Și se pare că bătălia a început. Sensibil, s-ar zice, la reproșurile noastre (mute), poetul a apăsât pe accelerație și după câțiva ani de acumulări a erupt. El publică, în 1994, în colaborare cu cernăuțeanul Ilie Popescu *Drumul spre Golgota* și tot la editura ieșeană „Moldova” îi apare placheta *Pacient la vama destinului*, lansată cu tam-tam publicitar la Casa Pogor. Bun regizor, poetul exploatează conjunctura și se înscrie, cu patetism temperat, pe traiectul pătimirii. Fapta scrierii, observă corect Doru Vieriu, devine exorcism. Veritabil ferment într-un burg amorțit, Cozmei este plin de inițiative. El a pus pe picioare *Fundația Culturală a Bucovinei*, organizează spectacole și oferă premii; a deschis un cenaclu care, privind în perspectivă, înseamnă o înviorare a climatului și o ventilare a mentalității, împrăștiind izurile spațiului închis. Este traducător, epigramist încercat, în fine, înmoaie pana polemistului și poartă dueluri pe care, de regulă, nu le pierde. Se luptă cu un Vasile Ciaikovski care în *Ceas* pune în discuție „crudul model imperialo-român de dezvoltare a culturii”, ia apărarea în „Arcașul”, programei întocmite de M. Lutic pentru un curs facultativ asupra culturii românești în Bucovina și pare a fi de acord, alături de N. Bogaiciuk, că problema se cuvine abordată în conexitate. Dar, înainte de orice, este și rămâne poet. El aude cum „strigătul vămii la poartă tot crește” și întocmește, trecut printr-o experiență-limită, un veritabil *Manual de supraviețuire*. Fiindcă, izolând un ciclu (astfel botezat) rezumăm alarma biologică și perspectiva „cărării frânte”. Împins în *semieuxistență*, poetul se încredințează ecografului d-lui Daniel (și unei „mâini creștine de la operație”), constatând că „rima preferată este acum perfuzia”. Instaurând o spaimă difuză, căderea „în văile Neantului” este mai curând transcriere decât transfigurare. Veritabil „jurnal de spital” ultimul volum semnat de Ion Cozmei adună cuvinte „La marginea durerii” și se lasă cutureierat de „o tristețe vindecătoare”. La colț, suntem preveniți „realitatea pândește”. Dar, „izgonit din țărâmul celest”, poetul încearcă o *transfuzie de speranță*. Și mai mult decât supraviețuirea, navetând – cum inspirat nota Vasile Andru – între paciență și penitență, el e bântuit de „speranța iluminării”. Eul vremelnic mântuit se mișcă hoinar în lumea celestă. Chiar dacă nu strălucește pe linia invenției formale, poetul dovedește o imagistică suculentă, închipuind o Golgotă omenească, închizând un „strigăt dureros” care atinge incredibilul. Fiindcă „istoria” unui trup sechestrat (prilejuindu-i poeme adunate între „două coperti rănite”) se conjugă cu drama unei provincii sechestrate (și, în egală măsură, a unui neam prigonic). Cartea *Drumul spre Golgota* este, spuneam, un strigăt și un memento, reușind un ciudat transfer. Rescriind-o, oferindu-i o „haină literară pe potrivă”, Cozmei se vrea, în egală măsură povestitor și personaj. Ceea ce pare de domeniul incredibilului, culminând cu măcelul de la Fântâna Albă rămâne o expediție în căutarea timpului pierdut, aspirând la exemplaritate (Ioan Constantinescu). Tandemul Ion Cozmei–Ilie Popescu mai adaugă o mărturie tragicului destin bucovinean; dar nu alungă speranța, fie ea și firavă. Nădejdea este miza secretă a poetului, încă plin de nostalgiile rurale (nevindecabile), așteptând „copilul din vis” și, negreșit, Marele Poem. Capabil, oricând, de surprize, el se va desprinde de „zilele captive”. Și va purcede, suntem convinși, spre zariștea în care îl așteaptă „minuscul poem”. Această aparentă regresivitate ascunde

însă un teribil orgoliu, reprimându-și nevoia de a ieși la rampă prea des, Cozmei poate adânci un filon liric care să nu fie străin de veritabilul elan metafizic.

SUMMARY

The author presents three profiles of the poets Ion Beldeanu, Constantin Hrehor and Ion Cozmei, from Suceava. I. Beldeanu – born in Zamostea, today one of the poets of Suceava, has written nine poetry books, short-stories, feature reports (*Armura Solară* [The Solar Armour], 1983; *Lección de melancolie* [Melancholy Lesson], 1987 etc.). C. Hrehor – born in Sucevița, now priest in Grănicești, has published three poetry books (*Prier*, 1988; *Târziu înclinat* [Late Inclined], 1991 and *Ninsori provinciale* [Provincial Snowfalls], 1994). I. Cozmei from Călineștii lui Cuparencu, poet and journalist, translator, is also an exquisite epigram writer; he is preparing for his doctor's degree with a thesis about the „Romantic Coincidences in Eminescu's and Sevcenco's works“.

Poezie

POEZII

Ștefan Hostiuc

Născut la 28 decembrie 1951 în comuna Mahala de lângă Cernăuți. În 1976 absolvă Facultatea de Litere a Universității din Cernăuți. Este mai întâi crainic la Radiodifuziunea ucraineană în cadrul Redacției de emisiuni în limba română, iar din 1985 lector de limba română la Universitatea din Cernăuți. În prezent e doctorand, bursier al statului român, la Universitatea din București, cu specialitatea Teoria criticii literare. Redactor la revista *Glasy Bucovinei, Cernăuți – București*. Publică poezii și articole de critică literară în periodice și culegeri colective din Cernăuți, Chișinău și București. În pregătire, volumul de versuri *Clepsidra reveriei*.

Schiță de portret grafic

POEM VESPERAL

picură litera-n zaț
un poem vesperal
poate e chiar seara
pe deal poate
chiar buciumul sună
cu o capacitate
de opt sute de wați
gen metal

halucinează țigările
senzațional amestec
de fum de carpați
double horses dunhil
snagov mărășești
cât vă mai dau
pe-un Kent?
ne mai pot servi
mările
cu nadir latent?

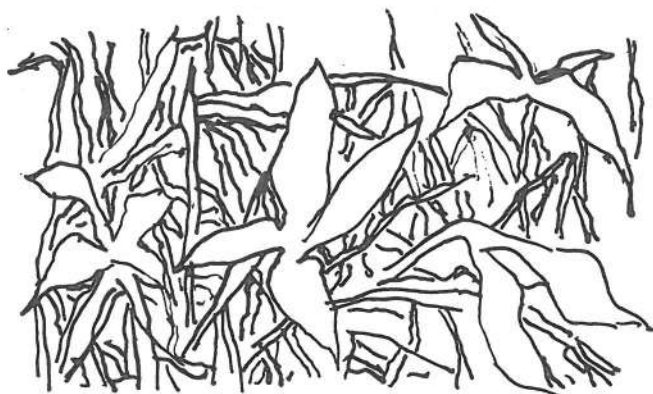
picură litera-n zaț
plumbul tușește un pic
urcă dealul un dric
ce să mai zic
tot poemul acesta-i
un tic un kitsch un erzaț
e cu nervi la buric
și cu păr subțiori
(sic!) a crescut
ca spuma-n ibric
ca spinul în spic
ca spleen-ul
în floarea albastră
în care veți fi ador-
mit dumneavoastră
iubit cititor
chit că v-a mai
răsturnat și ghiveciul
mândrețea de glastră
când obraznic
sărea pe fereastră
și era să cadă
din caliciul de fildeș
în stradă
să vedeți ce bravadă!

fals tratat de epifanie
o tombolă un zbânț
un zbenghi o loterie
un loz în plic un moft
declarat prin uric
un schimb of course
o rocadă
între cer și pământ

marele vânt
zburda naiv dar
esențial prin cuvânt
restul lumii își da
ghes să-l vadă
(tixită eidetic
în paranteze)
cum se lăsa prins
în pioneze
de aburul vocii
sau – mai vârtos –
de litera
bucuros revoltată
în uriașe cuie de vată
jertfă predestinată
venea din transcendentă
să-și salvgardeze
în contingent pandantul

și s-a întrupat
în chip de poem
vesperal
și a pățimit
până să-l cheme
înapoi la el
neantul
apoi s-a retras
pas cu pas
ca unduirea
de șarpe-n limbric
în trupul său mic
de monadă
de-a dreapta lui
nimănu
tatăl lui
să șadă
să vă agaseze
și de acolo un pic

v-am obosit
ce să mai zic
dar nu-i așa
că nu facem nimic?

MISIONARI NOCTURNI

FLUTURELE CU ARIPI DE PLUMB

un fluture de noapte
un „jeu noir de flamme“
un infinit de șoapte
un morze fin în geam

venea din prea departe
bătea cu-aripi de plumb
părea a fi cel mai
rătăcitor columb

din labirintul
din lăuntru meu
sfinxul i-a zis:
– ești arderea
din URMĂ
te tot aștept mereu

– deci pot să intru

– please

– ce labirint? vrăjeală!
ești moleșit
de-o ușoară răceală
față de zei
un pic de febră astrală
face bine floarea de tei
dar pot și eu dacă vrei
să te scap de boală

și a-nceput
să-mi zboare în oase
le aprinse varul
și le cosmizase

apoi plecă aevea
etalând între aripi
un vierme verde ca
stevea

crainic fantomă
vânt

pare-mi-se
adormeam în cuvânt
dar momentan mă trezii

sub ochi se odihneau
deschise
seducător de plumburii
ușor albastre
aripile voastre
vise

FLUTURELE CU ARIPI DE ÎNGER

de unde de când
prin ce harismă
două aripi
ne leagă-ntr-un zbor
fremătând
într-o prismă
și ne visăm
noaptea întregă

abia către zori
aflăm dintr-odată
că inimile ni s-au
preschimbât în flori

și șarpele
iarăși te cată

dar cum mă rog
pentru tine mereu
vine un fluture
fără de știrea
lui dumnezeu
și te ascunde
sub aripa sa
încondeiată

URMA ZBORULUI ÎNTEMEIETOR DE FLUTURE

dar cititorule nu poți să știi
nici până când nici până unde
durează firul acestei reverii
nimeni nu știe de ce uneori
inimile se preschimbă în flori
și florile se preschimbă în inimi
nimeni

înfloritoarele
din buchete absentele
sau mult prea nu știu
de ce inocentele
corole-n văpăi
stinse bățai
de aripi
romantice băi
de petale
de cum se lasă
toamna-n vocale
„r“ din zbor
nu mai vrea
să se gudure-n
fluture
absentă în geam
urma lui freamătă

întemeietoare-n
fereastră
pe ea cu siguranță
o așteptam
stafie albastră
cu-aripi de volfram

SUSPENDAȚI ÎNTRE DOUĂ OGLINZI

singuri în noapte
stăm față în față și ne privim
și orologiul beat bate ora visării
și nu ne mai putem regăsi
în noi înșine
și ne aflăm unul pe altul
în afara propriilor noastre ființe
suspendați între două oglinzi
rătăcind printre raze de lună
și crengi de copaci
în abisul de întuneric
ce desparte lumina
a două geamuri opuse
trăind în regim secund
o viață nocturnă

STAFII

stafii de zei
în togă de funigei
ieșind din idei
cu cercei de hamei
și intrând fără chei
în formula florii de tei
parfumate retroactiv
cu palmoliv

fantasmele de greieri
coborând din creieri
și urcând în salcâmi
hoinărind săptămâni
pe alei de platani
și nuntind în alcani
deșteptând în castani
lumânări de carbon
(o fantomă cu ecusson
ce vindea în obor
ghiocei de carton
dreși cu evasion
a oprit pentru
dumneavoastră special
distins cititor
cu papion senioral
un eșantion)

ambreori fumurii
fac exerciții de brumă
disputând cu stafii
cu picioare de humă
premiu de rimă
târzii
de vedetă
cu titlu
de primă floretă

viața-i o pantomimă
discretă
stafia ce joacă în ea
se animă
prin tehnici speciale
de scrimă

printr-un anacolut
măștile mitului absolut

sfârșesc prin a fi
măști de lut
trăind
fără fardul obișnuit
incurabilul mit
al cotidianului brut

STAFII II

citadine stafii
strecurându-se străvezii
spre agora
printre construcții târzii
de imagini absurde
și ordinare ziduri
de piatră

ceasul iluziei
niciodată trecut

niciodată publică
grădina din lăuntru
poemului

pustii
aleele pe care
nu le mai frecventează
nimeni demult

velier
nafragiind straniu
în apele nordice
ale metaforei

mort de-o veșnicie
sonet
revigorat în stafie
ieșind parfumat
din oglinda
propriului nume
și umblând drogat
ca un valet de lume
mondenă
prin poezie

DUPĂ-AMIAZA UNEI ZILE DE SOLSTIȚIU

ecoul nadirului canicular
se scaldă-n țării de azur
ca cea mai frumoasă amfibie

mă absoarbe din trup
delirul solar
și-n îmbrățișări de iederă
vârsta îmi dibuie

dar mult prea curând
se desprinde o umbră ușoară
din boiul stelei
feericul

unde te duci sângerând?

o zdreanță de zâmbet
mai flutură-n seară

e tot ce mai poate-mblânzi
întunericul

POEMUL AMURGULUI

altar ei înseși tandră ofrandă androgină
flacăra-n sine frântă arzând în chip invers
coroană prinsă lear-ic în luciul de cortină
la unui vechi spectacol iscat în univers

stea fără prihănire în umbre dulci coboară
o scamă de iluzii e tot ce poți să vezi
și-ntreagă scena lumii o simți ca o povară
în debitul de șoapte 'al stinsei după-amezi

dar nu distingi cuvinte prezența lor e vagă
bătrânul Lear îmbracă coroana unui tei
și plânge-n barbă Logos
trădat de cea mai dragă

dintre idei

și aerul din jur se umple de mirare
poemul amurgului nu se-nțelege
ori îl murmură în tei o floare
ori îl strigă înnebunit un rege

PRIN SÂNGE-MI TRECI...

prin sânge-mi treci și taci
și lanul de secară
dă-n floare-a doua oară
hipnotizat de maci

și sufletul trecut
în starea sa de plasmă
în flăcări de mireasmă
se mistuie tăcut

iubește-mă de poți
ca floarea ce străbate
văzduhu-acestei nopți
și-a nu-nflori nu poate

CUIB

gând demiurgic cuib de vise
ce-abia încep să se deștepte
abstracție de linii drepte
de cercuri ce rămân deschise

ler sideral nuntind în ouă
un orfic început de-aripe
cosmoidal haos ce țipă
când nebuloasele îl plouă

cernând în verb astrală moină
nisip visând în scoică perla
mistuitor văzduh de doină
tril zămislindu-și mistic mierla

o pasăre de aer zboară
peste genuni vrăjind arcușul
dâra de zbor se înfioară
și se-nfiripă-n ou albușul

iubirea-i aripa visată
a unei rândunici plecate
ce poate se va-ntoarce poate
nu se va-ntoarce niciodată

cuib părăsit deschisă rană
tristețe prinsă orologic
sub streășină de ceruri geană
de cosmos cochiliologic

ANOTIMP LIRIC

amețitoare onirice flori
sinergetice dalii anotimp liric
clipe de zbor scuturându-se-n zori
de timpul empiric

nunți de ecouri mirific alint
sintagme unindu-se-n dalbe orgasme
verbale convulsii sublim labirint
pulsioni siderale de aștri în spasme

balsam de cuvinte cascade de sens
esențe de spirit joc de carate
aerul pe care-l respiri este dens
de metafore nerespirate

*Schiță de portret și prezentare grafică
Vitalie Țibuleac (Cernăuți)*

Literatura română în școală

ODĂ (ÎN METRU ANTIC), GLOSĂ ȘI FLOARE ALBASTRĂ DE MIHAI EMINESCU. TEXTE COMENTATE

Prof. Nicolae I. Nicolae

București

ODĂ*

(ÎN METRU ANTIC)

Nu credeam să-nvăț a muri vr-odată;
Pururi tânăr, înfășurat în manta-mi,
Ochii mei-nălțam visători la steaua
Singurătății.

Când de-odată tu răsăriși în cale-mi,
Suferință tu, dureros de dulce...
Pân-în fund băui voluptatea morții
Ne-ndurătoare.

Jalnic ard de viu chinuit ca Nessus,
Ori ca Hercul înveninat de haina-i;
Focul meu a-l stinge nu pot cu toate
Apele mării.

De-al meu propriu vis, mistuit mă vaiet,
Pe-al meu propriu rug, mă topesc în flacări...
Pot să mai re-nviu luminos din el ca
Pasărea Phoenix?

Piară-mi ochii turburători din cale,
Vino iar în sân, nepăsare tristă;
Ca să pot muri liniștit, pe mine
Mie redă-mă!

(Din vol. MIHAI EMINESCU, *OPERE*, IV,
ediția Perpessicius, Editura Academiei, București, 1952)

* A apărut în vol. *Poezii*, ediția princeps îngrijită de Titu Maiorescu, Socec, București, 1884 (data de pe copertă; în realitate: decembrie 1883).

Tematica. Oda – sacră, eroică, patriotică, erotică – este, prin chiar definiția ei, expresia unui elan admirativ față de o personalitate sau un eveniment, a unei tendințe de a supune obiectul admirației unui asalt sufletesc revărsat în cascade verbale. Starea de jubilație, de bucurie, pe care o condiționează obiectul preamărit, face ca oda să aibă un caracter eminentement elevat și solemn. Oda lui Eminescu este foarte departe de această definiție a speciei. Nu are nimic retoric și convențional, nu este mișcată de avânturi admirative și de jubilație, nu pare a fi dedicată cuiva. Este, în schimb, patetică, nostalgică și deosebit de dureroasă, la limita unei disperări metafizice.

Odă (în metru antic) este cel mai paradoxal cântec de dragoste, sublimat într-un cântec de moarte, pentru că suferința iubirii este echivalentă cu suferința atroce a unei boli care te destramă. Eminescu suprapune două planuri de exprimare ale firii omenești: *unul, al echilibrului* dobândit prin contemplarea senină a universului („pururi tânăr, înfășurat în manta-mi/ochii mei-nălțam visători la steaua/Singurătății“) și *altul, al trăirii pasionale*, la limita epuizării prin ardere imediată și violentă a energiei vitale („de-al meu propriu vis, mistuit mă vaiet,/pe-al meu propriu rug, mă topesc în flăcări...“). Pentru bărbatul eminescian, geniu contemplativ și izolat, accidentul iubirii este o experiență a suferinței, pendulând între așteptarea „dureros de dulce“ a împlinirii și „Voluptatea morții ne-ndurătoare“ a geloziei, suspiciunii și trădării, care l-au chinuit pe Nessus și l-au sfâșiat pe Hercul.¹ Această intrare în iubire „cu ochi păgâni și plini de suferinți“ (v. *Pe lângă plopii fără soț*) și, mai ales, neîmplinirea visului de dragoste, din cauze nenumite, cheamă în sufletul poetului dorința de a dobândi din nou „nepăsarea tristă“ a cugetării, ataraxia², starea de Nirvana³ a înțelepciunii supreme: „Vino iar în sân, nepăsare tristă;/Ca să pot muri liniștit, pe mine/Mie redă-mă!“

Analiza discursului liric. Textul odei eminesciene se organizează semantic în jurul primului vers: „Nu credeam să-nvăț a muri vr-odată“, șocant deopotrivă prin formulare și conținut. Alăturarea celor trei verbe: *a crede, a învăța, a muri* este atât de neașteptată, încât ecoul semnificației lor se amplifică enorm și obligă la o percepere a existenței dintr-o perspectivă tranșantă și brutală. Ideea de *a învăța să mori*, opusă neexprimatului, dar familiarului *a învăța să trăiești*, reprezintă concluzia unei experiențe-limită, care maturizează rapid, reorientând gândirea omului spre destinul său ultim și de neînălțurat.

Începând cu versul al doilea, Eminescu evocă în termeni vagi și indirecte întâmplarea care i-a modificat existența. Mai întâi se caracterizează pe sine, în conduita lui romantică, solitară și meditativă: „Pururi tânăr, înfășurat în manta-mi,/ Ochii mei-nălțam visători la steaua/Singurătății“. În această stare de a fi, senină, apolinică, este invadat pe neașteptate de iubire: „Când de-odată tu răsăriși în cale-mi,/ Suferință tu, dureros de dulce...“. Pronumele *tu*, care marchează accidentul existențial, are conotații multiple, mai ales prin legarea lui sinonimică de substantivul *suferință*. „Tu“ poate să fie și ființa iubită, prin care a cunoscut chinul dragostei, și suferința ca atare, determinată de alte cauze. Varianta corectă trebuie însă delimitată în raport cu versul-cheie din ultima strofă. „Piară-mi ochii turburători din cale“, care ne obligă la o figurare feminină a pronumelui. Ceea ce înseamnă că și substantivul *suferință* este o metonimie a iubitei, o rezumare abstractă, printr-un singur cuvânt, a unei povești chinuitoare, care l-a făcut să bea până la fund „voluptatea morții ne-ndurătoare“.

Următoarele două strofe hiperbolizează suferința individuală, o proiectează în universal prin asociații mitologice. Comparațiile cu Nessus, centaurul viclean și răzbunător, sau cu Hercul, sfâșiat de gelozie și arzând de viu în cămașa morții, sunt sugestive pentru aria de referință a mesajului eminescian, care este circumscris astfel în sfera tragică a iubirii, așa cum o concepeau vechii greci:

Jalnic ard de viu chinuit ca Nessus
Ori ca Hercul înveninat de haina-i;
Focul meu a-l stinge nu pot cu toate
Apele mării.

De-al meu propriu vis, mistuit mă vaiet,
Pe-al meu propriu rug, mă topesc în flacări...
Pot să mai re-nviu luminos din el ca
Pasărea Phoenix?

În această vâlvătaie a mistuirii pasionale apare speranța reînvierii luminoase din propriul rug, ca a păsării Phoenix.⁴ Poetul încearcă să se smulgă din agonie, să-și regăsească echilibrul, să capete din nou acea „nepăsare tristă” a contemplației, pe care, în alte circumstanțe, o redescoperise și Hyperion:

Piară-mi ochii turburători din cale,
Vino iar în sân, nepăsare tristă;
Ca să pot muri liniștit, pe mine
Mie redă-mă!

Invocația finală, dramatică și patetică în disperarea ei, demonstrează însă că poetul n-a coborât încă de pe rugul iubirii. Devine doar conștient că trebuie să se regăsească pe sine. E un început de distanțare care ar putea prevesti victoria.

Prin această imagine a iubirii ca act de inițiere existențială în tainele mari și ultime ale Universului, Eminescu aduce în mod indirect un elogiu sentimentului de dragoste, prin care ființa umană poate accede – fulgurant, ca într-o străfulgerare, dar total – la cunoașterea Absolutului. Titlul poeziei își găsește astfel o perfectă acoperire în semnificația paradoxală a discursului liric. Poetul vorbește despre moarte lăudând dragostea care l-a făcut să descopere un sens al existenței la care – „pururi tânăr” – nu gândise până atunci, trăind iluzia nemuririi sub „steaua singurătății” sale.

Prin trecerea atât de neașteptată și profundă a sensurilor dintr-un plan într-altul, prin subtilitatea transformării unui cântec de dragoste într-o elegie filozofică, prin caracterul patetic, dar senin, împăcat, al stării meditative *Odă (în metru antic)* este cel mai tulburător cântec care s-a spus vreodată despre iubire în poezia română și, probabil, în cea universală.

Observații asupra limbii și stilului. Poem de maturitate, *Odă (în metru antic)* se caracterizează prin același specific de limbă și stil al creațiilor din ultima perioadă a activității eminesciene. *Naturaletatea, prospețimea și simplitatea exprimării*, prin care se reliefează un conținut greu de sensuri, rezultă din opțiunea poetului pentru vocabularul de bază al limbii române. Eminescu nu se duce la cuvântul rar, ci la cel familiar orizontului comun de cunoaștere. Noutatea este de asociere, determi-

nată de tipul său de gândire – provocatoare, antitetică, dar extraordinar de limpede. Din această combinație, poezia se structurează pe două registre verbale: unul simplu, accesibil la prima lectură, cu sensuri aparent inteligibile și tulburătoare în rostirea lor aforistică; și altul profund, care scapă înțelegerii imediate și pentru care îți trebuie, de obicei, inițiere culturală sau filozofică (dovadă sunt referirile mitologice, dar și disocierea apolinic-dionisiac, pe care se ridică atât de surprinzătoarea meditație eminesciană).

Cel mai elocvent exemplu este scurta frază din primul vers : „Nu credeam să-nvăț a muri vr-odată“, alcătuită din trei verbe și un adverb din fondul principal lexical, care nu produc nici o dificultate în receptare. Și totuși, subtilitatea expresivă a combinației, de timpuri și forme verbale (imperfectul cu conjunctivul și infinitivul), cât și insolitul asocierii dintre *a învăța* și *a muri* așază comunicarea într-un alt registru stilistic-ezoteric, în care limbajul devine accesibil doar pentru inițiați. Cu alte cuvinte, ceea ce citim în primul vers este un aforism construit într-un plan de determinare a ființei umane, pe care l-am denumit *apolinic* și el traduce o experiență inițiativă din celălalt plan pe care oscilează omul și pe care l-am numit *dionisiac*.

Acest din urmă plan, al experienței dionisiace, pare, de asemenea, ușor de perceput, poetul enunțând direct, ca într-o romanță, eșecul său în iubire: „Când de-odată tu răsăriși în cale-mi./Suferință tu, dureros de dulce.../Pân-în fund băui voluptatea morții/ Ne-ndurătoare.“ Perfectul simplu (*răsăriși, băui*) trimite chiar la o poveste de dată recentă, care îl sufocă încă, după cum reiese din brusca dominație a formelor de prezent (*ard, nu pot, mă vaiet, mă topesc, pot*) și din care simte nevoia imperativă să iasă (*piară, vino, redă-mă*). Ceea ce este mai greu de înțeles este cum Eminescu reușește să confere unei crize erotice dimensiuni cosmice și să aspire spre neant prin regăsirea echilibrului din sine : „Ca să pot muri liniștit, pe mine/ Mie redă-mă!“

Deci, stilul acesta – natural și simplu – creează misterul și farmecul poeziei eminesciene. Limpezimea lui seduce și înșală, ca și transparența lacurilor adânci și reci. În fața acestei dominante de stil, aproape că trec neobservate celelalte trăsături: *plasticitatea limbajului și solemnitatea clasică a rostirii*.

Eminescu nu abuzează de figuri de stil în poezia de maturitate, dar nici nu fuge de ele, când se ivesc ca naturalețe și-i susțin expresivitatea gândirii. În *Odă (în metru antic)* rolul lor este să accentueze patosul suferinței și să reliefeze dimensiunile spiritului tânăr. Epitetele (*visători, dureros de dulce*, – un superlativ oximoronic – *ne-ndurătoare, jalnic, înveninat, luminos, turburători, tristă*), metaforele (*steaua singurătății, voluptatea morții*), comparațiile (*ca Nessus ori ca Hercul, ca Pasărea Phoenix*), hiperbolele (*focul meu a-l stinge nu pot cu toate apele mării; pe-al meu propriu rug mă topesc în flacări*), interogațiile (*pot să mai re-nviu luminos*) sau invocațiile retorice (*vino iar în sân, nepăsare tristă; pe mine mie redă-mă!*), sunt mai multe ca în alte poezii ale acestei vârste de creație, dar ele se justifică prin nevoia de a sugera, într-un text economicos ca întindere, disperarea și deruta în suferință a celui care se confesează.

În sfârșit, trebuie evidențiată și particularitatea de rostire a acestei poezii. În absența ritmului, care creează de obicei armonia versului eminescian, metrul antic pe care îl alege Eminescu obligă la două tipuri de rostire: unul firesc, rapid, lipsit de solemnitate, ca un gând mărturisit în intimitate, abia șoptit, neîngrădit de bariere ritmice; celălalt – solemn, liturgic, cu cuvinte pronunțate rar și individualizat, ca într-un cântec sacru de inițiere.

Versificația. Metrul antic, la care Eminescu trimite în chiar titlul *Odei* sale, reprezintă o construcție prozodică în care lipsesc ritmurile silabice din poezia mai nouă și rima finală. Eminescu respectă o cantitate numerică a silabelor: 11 în primele trei versuri din strofă și 5 în versul al patrulea, fără să-și impună ritmarea lor, pentru a crea o muzicalitate iambică sau trohaică. Astfel structurat, versul eminescian descoperă virtuțile poeziei clasice, dovedindu-se și prin aceasta excepționala înzestrare tehnică a marelui poet român.

NOTE EXPLICATIVE

1. Herakles = cel mai vestit erou din mitologia greacă, neîntrecut în forță și vitejie și care, după moarte, a fost primit în rândul zeilor, devenind nemuritor. Era fiul lui Zeus și al Alcmenei, soția lui Amphitryon. Episodul la care se referă Eminescu, este consecutiv întoarcerii din Infern, unde împlinise ultima din cele douăsprezece munci la care îl condamnase stăpânul său de atunci, Euristeu, rege în Mycenae. Se căsătorește cu Denaira, dar omorând din greșeală o rudă a soției sale este obligat să ia calea exilului. Pe drum, Denaira este atacată de centaurul Nessus, care o iubea, Herakles îl ucide cu o săgeată, dar înainte să moară, Nessus îi lasă geloasei soții un filtru miraculos, menit să i-l aducă înapoi pe Herakles atunci când eroul avea s-o părăsească pentru altă femeie. Cum prilejul avea să apară curând, Denaira îi trimite o cămașă îmbibată cu filtrul lui Nessus. Departe de a-i aduce înapoi soțul, filtrul – răzbunare perfidă a centaurului – face ca veșmântul să se lipească de trupul eroului și să ia foc. Chinuit de suferință, ca să-și grăbească sfârșitul, Herakles își înalță singur un rug. În clipa finală, un nor îl ridică în Olimp, printre zei, devenind nemuritor, drept răsplătă pentru vitejia, curajul și nedreptățile îndurate pe pământ. Pentru greci, Herakles reprezintă simbolul nemuririi dobândite prin suferință.
2. ataraxie = termen filozofic, caracteristic pentru etica elenismului (Epicur, Pyrron ș.a.), care desemnează starea de seninătate sufletească dobândită prin detașarea de frământările lumii.
3. Nirvana = cuvânt sanscrit care înseamnă „stingere”; noțiune care desemnează în budism, precum și în filozofia indiană „repaus absolut” (încetarea ciclului reîncarnărilor și eliberarea definitivă de suferință), dobândit cu ajutorul contemplației și ascezei.
4. Phoenix = pasăre fabuloasă, despre care vechii egipteni credeau că apare o dată la 500 de ani; în mitologia greacă este o pasăre alegorică, având însușirea de a se autoincendia periodic și a se regenera apoi din propria cenușă.

FLOARE ALBASTRĂ*

Iar te-ai cufundat în stele
Și în nori și-n ceruri nalte?
De nu m-ai uita încalte,
Sufletul vieții mele.

În zadar râuri în soare
Grămădești-n a ta gândire
Și câmpiile Asire
Și întunecata mare;

Piramidele-nvechite
Urcă-n cer vârful lor mare –
Nu căta în depărtare
Fericirea ta, iubite!

Astfel zise mititica,
Dulce netezindu-mi părul.
Ah! ea spune adevărul;
Eu am râs, n-am zis nimica.

„Hai în codrul cu verdeață,
Und-izvoare plâng în vale,
Stânca stă să se prăvale
În prăpastia măreață.

Acolo-n ochiu de pădure,
Lângă trestia cea lină
Și sub bolta cea senină
Vom șede în foi de mure.

Și te-ai dus, dulce minune,
Ș-a murit iubirea noastră –
Floare-albastră, floare-albastră...
Totuși este trist în lume!

Și mi-i spune atunci povești
Și minciuni cu-a ta guriță,
Eu pe-un fir de romaniță
Voi cerca de mă iubesti.

Și de-a soarelui căldură
Voi fi roșie ca mărul,
Mi-oi desface de-aur părul
Să-ți astup cu dânsul gura.

De mi-i da o sărutare,
Nime-n lume n-a s-o știe,
Căci va fi sub pălărie –
Ș-apoi cine treabă are!

Când prin crengi s-a fi ivit
Luna-n noaptea cea de vară,
Mi-i ținea de subsuoară,
Te-oi ținea de după gât.

Pe cărare-n bolți de frunze,
Apucând spre sat în vale,
Ne-om da sărutări pe cale,
Dulci ca florile ascunse.

Și sosind l-al porții prag,
Vom vorbi-n întunecime;
Grija noastră n-aib-o nime,
Cui ce-i pasă că-mi ești drag?

Înc-o gură – și dispăre...
Ca un stâlț eu stam în lună!
Ce frumoasă, ce neună
E albastra-mi, dulce floare!

(Din Mihai Eminescu, *OPERE*, vol. I, ediția Perpessicius,
Fundăția pentru Literatură și Artă „Regele Carol II”,
București, 1939)

Compoziția. Tablourile poetice și semnificația lor. Poezia este construită pe două planuri distincte, inegale ca întindere și cu pondere inversată în accentuarea ideii de bază: un plan este al femeii, celălalt – al bărbatului. Femeia este o „copilă” naivă, dornică de a se realiza prin iubire. Bărbatul este un contemplativ, sedus de

* A apărut la 1 aprilie 1873 în *Convorbiri literare*.

dulceața jocului inocent, dar încrâncenat să atingă absolutul, preocupat – într-un ceas când putea să cunoască fericirea – de altceva, mai înalt și mai înțelept, după cum reiese din îngăduința sa față de prea-plinul pasional al fetei („Eu am râs, n-am zis nimică“).

a. Planul feminității (cuprins între strofele 1 – 3 și 5 – 12) are forma unui monolog, alcătuit în prima parte dintr-un *reproș* – ca în toate romanțele –, și apoi, în partea următoare, dintr-o *provocare inocentă*, care este un act de seducție. Reproșul este expresia intuiției feminine, care simte în diversitatea preocupărilor abstracte ale bărbatului pericolul înstrăinării: „De nu m-ai uita încalte/Sufletul vieții mele.“ Cufundarea lui „în stele și în nori și-n ceruri nalte“, gândirea lui plină de imaginile „câmpiilor Asire“ ale „întunecatei mării“ și ale „învechitelor piramide“ care „urcă-n cer vârful lor mare“ o determină să-l avertizeze asupra capcanei în care ar putea să cadă, confundând căile fericirii: „Nu căta în depărtare/Fericirea ta, iubite!“

Provocarea pe care o lansează (strofele 5 – 12) izvorăște dintr-o nevoie demonstrativă, pare o lecție de inițiere într-un segment al existenței pe care bărbatul îl minimalizează. De aceea proiectul ei erotic este de o mare fascinație, poartă în el toate atuurile tentației: natura este paradisiacă, iubita este frumoasă și „ne bună“, adică disprețuitoare de convenții, dragostea este neprefăcută și totală, mută și inocentă. Eminescu recompune idila imaginată de fată după modelul biblic a perechii unice în grădina raiului. Cadrul fizic este însă autohtonizat: e „gura raiului“ din cântecul popular, cu luminișuri („ochi de pădure“) în mijlocul codrului verde, cu stânci gata să se prăvale în prăpastie, cu izvoare care parcă plâng, cu trestii înalte și foi de mure, cu soare și lună, cu cărări ce coboară spre satele din vale. Autohtonizat este și limbajul copilei, care se alintă în spiritul oralității țărănești: „de nu m-ai uita încalte“, „și mi-i spune“, „voi cerca“, „mi-oi desface“, „cine treabă are“, „cui ce-i pasă că mi-ești drag“. Scenariul este același ca în toate idilele eminesciene, cu verigi stereotipe: chemarea în codru (s. 5.), formarea perechii (s. 6.), jocurile inocente ale iubirii (s. 7 – 9), zăcerea erotică sau uitarea de sine (s. 10), despărțirea (s. 11 – 12).

„Povestea“ fetei reprezintă, în fapt, o alternativă existențială împotriva *durerei de a fi*, de care suferă bărbatul eminescian: acceptarea instinctualității aduce *fericirea de a fi*. „Dulcea“ copilă apare astfel într-o altă ipostază, mult mai profundă, devine simbol al unei speranțe la care omul n-a renunțat niciodată. Ea descoperise, pe căi mai simple și mai directe, un adevăr fundamental pe care bărbatul se încăpățâna să-l ignore: „Ah! ea spuse adevărul/Eu am râs, n-am zis nimică.“

b. Planul bărbatului, foarte redus (cuprins în strofele 3 și 13 – 14) are dublu rol: fixează „povestea“ în teritoriul unei amintiri și conferă poeziei caracterul de meditație. Senzația de poveste evocată este dată de prezența în text a unui narator, marcat de pronumele personal „eu“, și a unor scurte precizări, care delimitează planurile: „Astfel zise mititica/Dulce netezindu-mi părul“ sau „Eu am râs, n-am zis nimică“ și „Înc-o gură – și dispăre.../Ca un stâlp eu stam în lună“, apoi, în final, „Și te-ai dus.../Și-a murit iubirea noastră.“ Aceste detalii completate de exclamații meditative: „Ah! ea spuse adevărul“ (s. 4.) sau „Ce frumoasă, ce ne bună/E albastra-mi, dulce floare“ (s. 13) sau „Floare-albastră! floare-albastră.../ Totuși este trist în lume!“ demonstrează că povestea de dragoste este pusă într-o ramă, într-o altă poveste, a bărbatului. „Rama“ aceasta o putem bănuși; de altfel ea există și în alte poezii ale lui Eminescu, în *Singurătate* de exemplu, cu care începe ediția princeps scoasă de Titu Maiorescu, pentru a sublinia un motiv dominant al lirismului eminescian: acela al poetului romantic, gânditor și însingurat, care meditează asupra spectacolului lumii:

Cu perdelele lăsate
Șed la masa mea de brad,
Focul pâlpaie în sobă,
Iară eu pe gânduri cad.

Stoluri, stoluri trec prin minte
Dulci iluzii. Amintiri...

Deci, „floare-albastră“ este o amintire, „o icoană de lumină“, cum spune tot în *Singurătate*. Poetul se află într-un timp diferit decât cel al întâmplării și scoate, din evocarea ei, concluzia unei alte teme care îl obsedează, și pe care trebuie să o deducem. Rezultă că planul al doilea, atât de redus în economia poemului, deține rolul esențial în conturarea ideii de bază a poeziei, primul plan al idilei fiind încorporat într-o meditație senină și luminoasă, marcată însă de o iremediabilă tristețe.

În acest joc al planurilor meditative, „floare-albastră“ – contaminarea mitică a florii de nu-mă-uita – este un simbol al femeii ideale, cum era Beatrice a lui Dante, un absolut al inocenței agresive, model care l-a obsedat pe Eminescu în idile și în *Cezara*.

Și *totuși*, chiar și în aceste condiții, ale unei presupuse împliniri prin iubire, tristețea poetului nu are leac. Cauzele ei trebuie căutate în altă parte.

Tematica. Să rezumăm, pentru a înțelege intențiile poetului. În *Floare albastră*, Eminescu evocă amintirea unui proiect erotic eșuat, dar eșuat din cauza confuziei bărbatului asupra căilor omului de a fi fericit. Orgolios, acesta nu vrea să se lase amăgit de instincte și aspiră spre cunoaștere, spre căutarea Absolutului. Copila nevinovată, care-l avertizează: „Nu căta în depărtare/Fericirea ta, iubite“, îmbiindu-l spre jocul voluptuos al idilei, are intuiția adevărului, pe care poetul îl descoperă după epuizarea, prin experiență, a celorlalte căi. Dar, aflat sub curgerea timpului – și aici începe să apară tema fundamentală a poeziei –, omul nu se mai poate întoarce și clipa consonanței sufletești, care i-ar fi putut aduce fericirea, rămâne în veci pierdută:

Și te-ai dus, dulce minune,
Ș-a murit iubirea noastră –
Floare-albastră, floare-albastră...
Totuși este trist în lume!

Amintirea devine prilej de meditație asupra fragilității ființei umane în Univers. Din această perspectivă, condiția omului este tristă, pentru că este repede trecător; nu poate reveni asupra erorilor de conduită existențială, dar nici nu poate păstra, atunci când o trăiește, clipa fericirii. Nu are cum, intră în fatalitatea devenirii. Și dacă privești totul sub incidența timpului („care trece și ne rănește-n treacăt“ – cum va spune mai târziu Arghezi), a modului său insidios, ascuns, de a eroda condiția umană, atunci poți exclama cu infinită părere de rău: „Totuși este trist în lume!“.

Ceea ce Eminescu face, suprapunând peste tema erotică a poeziei, o altă temă, a timpului, care este motivul fundamental al întregii sale creații romantice. De aceea, *Floare albastră* este nu numai o poezie de dragoste, cum apare la prima lectură, ci și o meditație cu rezonanțe mai grave asupra condiției umane în genere.

Această interpretare înlătură și controversele iscate în primele ediții ale poeziilor lui Eminescu, în care unii editori au publicat varianta „*Totul este trist în lume*“, adverbul *totuși* părându-li-se nefiresc și în afara realității estetice a acestei poezii de dragoste. Însă cuvântul așezat de Eminescu în finalul micului său poem este cum nu se poate mai sugestiv și plin de ecouri metafizice.

Izvoarele de inspirație. Eminescu își dezvăluie și în această poezie scrisă la 22 de ani extraordinara forță de asimilare și sinteză a izvoarelor. Cultura i-a dat temeiul informației pe care o are despre literatura și filozofia europeană, dar și despre creația românească. Talentul ieșit din comun, genial, cum l-au socotit mulți, l-a făcut să rețopească totul în pasta unui lirism inconfundabil, cu un timbru și o problematică specifice. *Floare albastră* este un exemplu în acest sens. Izvoarele ei sunt multiple: și germane, cum au demonstrat specialiștii, și autohtone. Punctul de plecare este un roman al lui Novalis, *Heinrich von Ofterdingen*, în care apare mitul romantic al „florii albastre“, simbol al celui mai curat ideal. Copila eminesciană se înscrie și ea în această sferă de referință, dar prin obsesia cu care revine în visul erotic al bărbatului poate fi considerată un „zburător“ întors, feminizat. Dacă zburătorul clasic are constantele unei frumuseți care fascinează, dar și sperie pe dulcile copile care-l visează, *floare albastră* este visul fascinant al bărbatului etern, un ideal la care în secret va aspira mereu, un prototip mereu trădat de copiile infidele ale realității. Mitul românesc al zburătorului apare astfel prelucrat prin intermediul mitului german al florii albastre, creându-se un nou mit, eminescian, de mare prosepțime și putere de seducție. Același viziune în prelucrarea folclorului o vom întâlni și în *Luceafărul*, unde Zmeul, Fata de împărat și Făt-Frumos vor suferi o totală modificare de semnificație.

Stilul. Din punct de vedere stilistic, *Floare albastră* surprinde, ca și celelalte idile, prin prosepțimea și naturalitatea limbajului, prin grația lipsită de prețiozitate a exprimării. Aceste trăsături rezultă din valorificarea extraordinară de rafinată a lexicului popular, a vorbirii țărănești și a fonetismelor caracteristice graiului moldovenesc.

De observat, mai întâi, spațiul artistic care formează cadrul limitat și echilibrat al idilei. Noțiunile care-l compun, exprimate prin substantive – singure sau în construcții specifice – se circumscriu unei geografii a ruralității semimontane: *codrul cu verdeață, izvoare, stâncă, prăpastie măreață, ochiu de pădure, bolta cea senină, trestia cea lină, foi de mure, cărare, bolți de frunze, sat, vale, cale, al porții prag*. Sunt cuvinte care aparțin fondului lexical de bază al limbii române, de o mare concretețe, accentuată adeseori prin determinări substantivale (*codrul cu verdeață, ochiu de pădure, foi de mure, bolți de frunze*) sau adjectivale (*bolta cea senină, trestia cea lină*), care devin epitete sugestive, ornante, pentru a picta o natură bogată, paradisiacă. Acest cadru care reface imaginea Edenului cu unele tușe autohtone, se află în antiteză cu cel sugerat la început în monologul fetei, unde *stelele, norii, cerurile înalte, râurile din soare, câmpiile Asire, întunecata mare și piramidele învechite* construiesc un spațiu străin și abstract, incompatibil cu jocul iubirii. Cuvintele, deși foarte cunoscute, aparțin acum altui orizont lingvistic, fata încercând prin ele să schițeze universul spiritual al poetului. Expresivitatea nu mai e dată de epitete, generale și cuminți, fără putere de individualizare: *ceruri nalte, întunecata mare, piramidele-nvechite, vârful lor mare* (cu o singură excepție – *câmpiile Asire*), ci doar de cele câteva verbe din limbajul popular (*a cufunda, a grămădi*), care în contextul dat devin metafore personificatoare.

De reținut, în al doilea rând, mijloacele verbale care sugerează starea de grație a fetei, psihologia ei agresivă și inocentă. Volubilitatea ei seducătoare se înfățișează în haina oralității populare, cu unele accente regionale: *încalte, în zădar, nu căta, se prăvale, vom șede, mi-i spune, voi cerca de mă iubești, mi-i da, nime, n-a s-o știe, mi-i ținea, ne-om da, cui ce-i pasă că-mi ești drag.*

Toate aceste procedee conferă poeziei o naturalitate a exprimării și o limpezime a ideilor care produc aproape spontan adeziunea cititorului. De aceea versul final îl lasă perplex. Pentru că efectul stilistic produs de prezența adverbului *totuși* este derutant. Îl smulge din reveria provocată de contemplarea tabloului edenic și-l aruncă în zonele incerte ale îndoielii filozofice. Eminescu a mizat aici pe o capcană a sintaxei limbii române. Propoziția „Totuși este trist în lume!” pare să închidă, într-o concluzie, sensul întregului tablou anterior. În realitate, deschide un nou sens, neexprimat, dar presupus. De ce? Pentru că *totuși* este un adverb de mod cu înțeles concesiv, de obicei folosit ca un corelativ în regenta unei propoziții subordonate concesive, care aici lipsește. Ceea ce înseamnă că Eminescu gândește în continuare la această propoziție concesivă, dar nu o mai exprimă, pentru că nu mai era necesară în economia poemului, lăsându-l pe cititor să o recompună și să-i ghicească motivul tristeții.

Schematic, după regulile limbii române, fraza poate fi reconstruită astfel: „Totuși este trist în lume, în ciuda faptului că...” și de aici se poate adăuga orice variantă de propoziție care să rezume semnificațiile tabloului principal: „...poate exista o astfel de poveste” sau „...fericirea este parțial tangibilă” sau „...omul găsește rațiunea de a fi în iubire” etc.

Prin această interpretare, misterul unei controverse vechi din istoriografia noastră literară ar putea fi explicat. Important rămâne însă faptul că semnificațiile întregului poem pivotează în jurul unui cuvânt a cărui încărcătură stilistică, dirijată de gândirea înaltă a poetului, depășește cu mult condiția lui modestă de adverb.

Versificația. Este trohaică, în spiritul metricii populare, ceea ce înseamnă că accentele produc un ritm coborât, de alintare, dar și de tânguire. Nu astfel sunt manifestările fetei, care se plânge galeș de pericolul de a fi părăsită și se alintă în hârjoana unui spectacol erotic, prin care încearcă să-l seducă pe bărbatul abstras.

Versurile sunt scurte și uniforme; aproape toate au 8 silabe, cu excepția versului 1 și 4 din strofele 7, 10, 12, care este de 7 silabe. Rima, cu rare asonanțe (căldură - gura, frunze - ascunse), este îmbrățișată (1 cu 4 și 2 cu 3), ceea ce conferă versurilor din mijloc o sonoritate melodioasă, înaltă și alungită prin aliterație, care produce relații și reprezentări, sugerând pasionalitatea ființe feminine, consonanța ei cu vibrația naturii terestre și cosmice. Sonoritatea aceasta este apoi tăiată de versul final al fiecărei strofe, care destramă tânguirea sau alintul fetei și dă ritm întregului ansamblu muzical al poeziei, muzicalitatea fiind una din marile virtuți ale lirismului eminescian.

GLOSSĂ*

*Vreme trece, vreme vine,
Toate-s vechi și nouă toate;
Ce e rău și ce e bine
Tu te-'ntreabă și socoate;
Nu spera și nu ai teamă,
Ce e val, ca valul trece;
De te-'ndeamnă, de te cheamă,
Tu rămâi la toate rece.*

Multe trec pe dinainte,
În auz ne sună multe,
Cine ține toate minte
Și ar sta să le asculte? ...
Tu așează-te de-o parte,
Regăsindu-te pe tine,
Când cu sgomote deșarte
Vreme trece, vreme vine.

Nici încline a ei limbă
Recea cumpân'-a gândirii
Înspre clipa ce se schimbă
Pentru masca fericirii,
Ce din moartea ei se naște
Și o clipă ține poate;
Pentru cine o cunoaște
Toate-s vechi și nouă toate.

Privitor ca la teatru
Tu în lume să te-'nchipui:
Joace unul și pe patru
Totuș tu ghici-vei chipu-i,
Și de plânge, de se ceartă,
Tu în colț petreci în tine
Și-'nțelegi din a lor artă
Ce e rău și ce e bine.

Viitorul și trecutul
Sunt a filei două fețe,
Vede-'n capăt începutul
Cine știe să le-'nvețe;
Tot ce-a fost ori o să fie
În prezent le-avem pe toate,
Dar de-a lor zădărnice
Te întreabă și socoate.

Strofa-nucleu. Introduce tema poeziei: *tu*, omule, și *vremea* care trece, deci: *omul* și *timpul* care-l înfrânge
Opțiunea față de spectacolul amăgitor al vieții:
– atitudinea detașată, contemplativă, apolitică

Glosa (explicația) primului vers:

- a. *Timpul* e o continuă desfășurare de evenimente și de comentarii (interpretări) pe care omul le uită
- b. *Tu* retrage-te din timp, încercând să te cunoști pem tine însuți (v. Socrate)

Glosa v. 2:

- a. *Tu* nu înclina balanța gândirii în favoarea clipei trecătoare, ca să dobândești iluzia fericirii
- b. Pentru că, în *timp*, nimic nu este nou sub soare

Glosa v. 3:

- a. *Tu* privește spre lume ca la teatru (v. Oxenstierna);
petrece în sinea ta la spectacolul măștilor, pentru ca din această artă a disimulării și oportunității vei putea deosebi răul de bine

Glosa v. 4:

- a. *Timpul* rămâne egal cu el însuși.
Viitorul și trecutul sunt doar ipostaze neterminate ale prezentului (v. Schopenhauer)
- b. *Tu* meditează asupra zădărniceii lor (v. Ecleziastul)

* A apărut în vol. *Poesii*, ediția princeps îngrijită de Titu Maiorescu, Socec, București, 1884.

Căci acelorași mijloace
Se supun câte există,
Și de mii de ani încoace
Lumea-i veselă și tristă;
Alte măști, aceeași piesă,
Alte guri, aceeași gamă,
Amăgit atât de-ades
Nu spera și nu ai teamă.

Nu spera când vezi mișeii
La izbândă făcând punte,
Te-or întrece nățăraii,
De ai fi cu stea în frunte;
Teamă n'-ai, căta-vor iarăși
Între dânșii să se plece,
Nu te prinde lor tovarăș:
Ce e val, ca valul trece.

Cu un cântec de sirenă,
Lumea-'ntinde lucii mreje;
Ca să schimbe-actori-'n scenă,
Te momeste în vârtej;
Tu pe-alături te strecoară,
Nu băga nici chiar de seamă,
Din cărarea ta afară
De te-'ndeamnă, de te cheamă.

De te-ating, să ferii în laturi,
De hulesc, să taci din gură;
Ce mai vrei cu-a tale sfaturi,
Dacă știi a lor măsură;
Zică toți ce vor să zică,
Trecă-'n lume cine-o trece;
Ca să nu-'ndrăgești nimică,
Tu rămâi la toate rece.

*Tu rămâi la toate rece,
De te-'ndeamnă, de te cheamă;
Ce e val, ca valul trece,
Nu spera și nu ai teamă;
Te întreabă și socoate
Ce e rău și ce e bine;
Toate-s vechi și nouă toate:
Vreme trece, vreme vine.*

Glosa v. 5:

- a. În *timp* („de mii de ani“) lumea-i la fel, joacă aceeași piesă cu alte măști
- b. *Tu* nu te lăsa amăgit, nu spera în iluzii și nu te teme de adevăr

Glosa v. 6:

- a. Peste puntea succeselor trec adeseori mișeii și în fruntea treburilor ajung și nățăraii
- b. *Tu* nu te prinde-n hora lor, izbânda pe care o dobândesc este efemeră

Glosa v. 7:

- a. *Timpul* te momeste, îți întinde mreje seducătoare
- b. *Tu* te strecoară, evită tentațiile, păstrează-ți drumul

Glosa v. 8:

- a. *Tu* să te ferești de atingere, să taci la calomnie, să privești cu neîncredere, să nu te implicii sufletește ca să-ți poți păstra judecata dreaptă, să rămâi rece și contemplativ

Strofa-nucleu inversată

reface tema, schimbând accentele de pe perspectiva filozofică pe cea morală, de pe *timpul* necruțator, ostil condiției umane, pe *atitudinea omului* – care trebuie să contemple cu înțelepciune spectacolul existenței.

Preliminarii. Termenul „glosă“ apare în dicționare sub două accepțiuni:
a. comentariu pe marginea unui text, explicare a sensului unui pasaj sau a unui cuvânt obscur dintr-o scriere (din lat. *glossa* „cuvânt care necesită explicații“, după gr. *glossa* – „limbă“) și b. denumire a unei poezii cu formă fixă. Sub această din urmă accepțiune, *glosa* este o formă metrică de origine spaniolă, concepută de poeții

curteni la sfârșitul sec. al XIV-lea. Este o construcție poetică de mare complexitate, organizată în jurul unei strofe-nucleu care introduce tema poeziei, dezvoltată ulterior într-un număr de strofe egal cu numărul versurilor din strofa-nucleu. Fiecare strofă explică sau glosează în succesiune câte un vers pe care îl și repetă în final, iar ultima strofă reproduce forma inversată a strofei întâi.

Nu sunt prea mulți poeți în literatura universală care să fi scris glose. În poezia română, singurul cunoscut este Eminescu. Glosa lui este un model de perfecțiune tehnică și de coerență tematică. Grafia pe care o folosește (*Glossă*) este preluată probabil prin intermediar german (*Glosse*) sau italian (*glossa*), singurele limbi moderne în care cuvântul apare scris cu doi „s”. Titlul pe care îl dă Eminescu nu este fără legătură cu semnificația inițială a termenului, pentru că poezia are forma metrică a glosei, dar este în același timp și un comentariu – dintr-o perspectivă înțeleaptă și detașată, dar sceptică – asupra condiției umane în general.

Comentariul se înfățișează ca o succesiune de reflecții cu caracter moral și filozofic, exprimate lapidar și memorabil, într-un stil sentențios, aforistic. Din acest motiv, *Glossă* se înscrie în categoria poeziei gnomică (din fr. *gnomique*, gr. *gnomikos*, derivat de la *gnome* – „părerii, sentințe”). Poezia gnomică este o specie a poeziei grecești din sec. VII – V. î. H. (Solon, Teognis), pe care o găsim și la romani (Horațiu, Lucilius). Reflecții gnomică apar și în vechea poezie egipteană și indiană, în Biblie, la clasiци (Boileau, Corneille), la romantici (Victor Hugo, Alfred de Vigny) și la unii scriitori români (Gr. Alexandrescu, M. Eminescu, Ion Barbu, G. Călinescu, Nichita Stănescu etc.).

Analiza discursului liric. Fiind o poezie gnomică, lirismul *Glosei* nu mai provine din provocarea sensibilității prin imagini (vizuale, auditive etc.), deci prin construcție de tablouri, ci este rezultatul unui tip de rostire – incantatorie, ritmată – a unor adevăruri tulburătoare pentru conștiință, care determină și o modificare a stării de spirit, infuzând o melancolie vagă, persistentă și purificatoare. Eminescu își organizează discursul liric pe o tehnică a perechilor – de cuvinte, de propoziții, de idei –, mai ales a perechilor contrastante, antonimice. Efectul e percutant, pentru că perceperea diferențelor se face rapid, valoarea unui adevăr impunându-se și prin puterea de convingere a celui alt. Relevantă sub acest aspect este strofa-nucleu, alcătuită numai din astfel de perechi, cu excepția ultimului vers, care reprezintă și cheia codului moral promovat de poezie: „Tu rămâi la toate rece”. Ideea fundamentală este pregătită printr-o enumerare de *gnome* (părerii, sentințe): despre timp („Vreme trece, vreme vine”), despre relația dintre vechi și nou („Toate-s vechi și nouă toate”), dintre bine și rău („Ce e rău și ce e bine/ Tu te-ntreabă și socoate”), dintre speranță și temeri („Nu spera și nu ai teamă”); despre caracterul trecător al lucrurilor („Ce e val, ca valul trece”), despre tendința omului de a se lăsa târât de tentațiile vieții („De te-ndeamnă, de te cheamă”) deși, pentru cel înțelept, care judecă și nu cade în capcana spectacolului amăgitor al lumii, singura opțiune valabilă este atitudinea detașată, contemplativă, apolinică: „Tu rămâi la toate rece”.

Glosarea, detalierea explicativă, pe care o realizează Eminescu în strofele următoare, amplifică raportul inițial dintre „vreme” și „om” – asupra căruia meditează – pe trei planuri: *al timpului*, implacabil, ca orice dimensiune cosmică; *al societății*, trecătoare în evoluția ei; și *al omului*, ca ființă fragilă față de timp și lume, dar entitate gânditoare în Univers. În funcție de acești termeni-cheie se structurează ariile de semnificație ale textului, marcate: a. pentru *timp* de prezența cuvintelor „vreme”

(repetat de 6 ori), „clipă“, „viitor“, „trecut“, „prezent“, „mii de ani“; b. pentru *societate*, de substantivul colectiv „lume“ (repetat de 4 ori), dar și de alte cuvinte din aceeași sferă de referință: „de-o parte“, „în colț“, „pe alături“, „ca la teatru“, „artă“, „măști“, „piesă“, „guri“, „game“, „actori“, „scenă“, „râs“, „plâns“, „vesel“, „trist“, „ceartă“, „petrecere“, „mișei“, „nățărăi“, „vârtej“, „gândire“, „fericire“, „sfaturi“, „val“, „cărare“; c. pentru *om*, de prezența insistentă a pronumelui personal „tu“ și a diverselor sale forme accentuate și neaccentuate, precum și a formelor verbale de persoana a II-a singular: „te-ntreabă“, „socoate“, „nu spera“, „nu ai teamă“, „rămâi“, „ghici-vei“, „-nțelegi“, „nu spera“, „să ferii“, „să taci“.

Această așezare are consecințe deosebite pentru evidențierea ideilor propuse de Eminescu, pentru că fiecare strofă este construită pe o antiteză: fie între *timp* și *om* , fie între *lume* și *om* , ceea ce corespunde fie perspectivei filozofice, fie celei morale, pe care le adoptă poetul în meditația sa asupra condiției umane în Univers.

Strofele de mijloc, conform schemei glosei, dezvoltă în succesiune versurile strofei întâi, în sensul nuanțării opoziției de bază (de urmărit textul și comentariul alăturat). Eminescu scoate de fiecare dată, din acest joc antitetic, o nouă regulă de conduită. Iată-le în ordine:

Dacă timpul este o trecere de evenimente și de comentarii repede uitate, **tu, omule, așază-te de-o parte și încearcă să te cunoști pe tine însuți** (strofa 2). (După gr. „Gnôthi seauton“, lat. „Nosce te ipsum“, inscripție gravată pe frontonul templului din Delfi, pe care filozoful grec Socrate – n. 469 – m. 399 î.H. – și-a ales-o ca deviză). Pentru că „toate-s vechi și nouă toate“, *nu înclina balanța gândirii spre clipa trecătoare sperând în iluzia fericirii* (strofa 3). Pentru că lumea-i un spectacol al măștilor, *tu fii privitor ca la teatru, ca să poți desprinde, din mulțimea înfățișărilor scenice, binele de rău* (strofa 4). (Motivul „lumii ca teatru“ apare în vechea filozofie hindusă; a fost preluat prin intermediul cugetătorului și omului politic suedez Oxenstierna, 1583 – 1654). Dacă viitorul și trecutul, „a filei două fete“, sunt ipostaze nemodificate ale prezentului, *tu meditează asupra zădărniciilor tuturor eforturilor omenești* (strofa 5) (v. Ecleziastul I, 2: Vanitas vanitatum et omnia vanitas – Deșertăciunea deșertăciunilor și toate sunt deșertăciune; prima idee, a prezentului etern, apare la Schopenhauer, 1788 – 1860.) Dacă, de mii de ani, lumea joacă aceeași piesă, *tu nu te lăsa amăgit, nu spera în iluzii și nu te teme de adevăr* (strofa 6). Când mișei ies victorioși și în fruntea treburilor ajung adeseori nățărăii, *tu nu te prinde în hora lor efemeră, „ce e val, ca valul trece“* (strofa 7). Fiindcă lumea te momește, te seduce „prin lucii mreje“, *tu te strecoară, evită tentațiile, urmează-ți drumul* (strofa 8). Pentru că lumea este cum este, *tu să te ferești de atingere, să taci la calomie, să privești cu neîncredere, să nu te implicii sufletește ca să-ți poți păstra judecata dreaptă, să rămâi rece și contemplativ* (strofa 9).

După cum se observă, din însumarea acestor norme de conduită, Eminescu alcătuiește codul moral al înțeleptului, pe care îl și rezumă în strofa finală, reluând, în ordine inversată, ideile de la început. Focalizarea interesului cade acum pe comportamentul social al omului („Tu rămâi la toate rece“), ca ipostază de adaptare la solicitările atât de viclene ale existenței, în care „toate-s vechi și nouă toate“ în curgerea inexorabilă a destinului: „vreme trece, vreme vine...“.

Tematica. *Glossă* este o meditație pe tema timpului și a condiției omului în Univers și societate. Eminescu scoate din contemplarea spectacolului pe care-l oferă evoluția societății umane concluzia sceptică a zădărniciiei oricărui efort activ, de

ameliorare a unei lumi prinse iremediabil în jocul tragic al voinței de a trăi și al dorinței de mărire și putere. Viziunea aceasta asupra lumii, de sursă schopenhaueriană, se regăsește și în alte poezii, fiind prezentată explicit într-un poem de tinerețe ca *Împărat și proletar*:

Al lumii-ntregul sâmbur, dorința-i și mărirea,
În inima oricărui i-ascuns și trăitor,
Zvârlire hazardată, cum pomu-n înflorire
În orice floare-ncearcă întregă a sa fire,
Ci-n calea de-a da roade cele mai multe mor.

Perspectiva filozofică îl determină pe Eminescu să propună o conduită umană îndreptată spre un alt tip de efort: spre unul de îmbogățire a propriei noastre realități interioare cu înțelepciunea gândirii, singura care, prin roadele ei creatoare, poate să aducă salvarea. Între trăirea frenetică, dionisiacă, acaparatoare și alunecoasă și trăirea luminoasă, contemplativă, apolinică*, echilibrată și obiectivă, Eminescu optează pentru cea de a doua soluție.

Stilul. Dacă în poezia de tinerețe a lui Eminescu, ideile se concretizau liric în hainele strălucitoare ale discursului romantic, retoric și descriptiv, în *Glossă* întâlnim un stil clasic, armonios și limpede, de o simplitate derutantă. Textul conține doar câteva epitete (*deșarte, recea, veselă, tristă, lucii*) și comparații (*ca la teatru, ca valul*), mai multe metafore (*cumpăna gândirii, limbă*) și metonimii (măști, piesă, guri, gamă), precum și unele expresii personificate (*lumea-ntinde lucii mreje, te momește în vârtej*). Acestea dau puțină culoare discursului liric, a cărui forță stilistică provine de altundeva: din prospețimea și naturalitatea limbajului aforistic. Fiind o poezie gnomică, *Glossă* comunică adevărurile sub formă de sentințe, maxime, aforisme, deci printr-o exprimare memorabilă. Eminescu nu folosește însă un lexic abstract, neologistic, caracteristic stilului filozofic. Aforismele lui sunt aproape întotdeauna construite cu mijloace specifice ale limbajului popular: *ziceri tipice* („de ai fi cu stea în frunte“, „nu te prinde lor tovarăș“, „n-ai teamă“, „feri în lături“, „taci din gură“), *proverbe* („toate-s vechi și nouă toate“, „ce e val, ca valul trece“), *locuțiuni substantivale* („cântec de sirenă“) sau *verbale* („tu rămâi la toate rece“, „nu băga nici chiar de seamă“). Cuvintele fac parte din fondul vechi al limbii române, unele au mai ales uzanță populară (vreme, socoate, te-ndeamnă, ghici-vei, se ceartă, petreci, amăgit, momește, te strecoară, cărare, nimica, mișei, nătărăi, izbândă, punte, a huli, să nu-ndrăgești). Nici neologismele, relativ puține, nu sunt de dată recentă (*mască, teatru, artă, scenă, piesă, actori, gamă, prezent*). Toate aceste elemente lexicale conferă stilului gnomic o anumită particularitate, care produce senzația de spunere

* Termenii „apolinic“ și „dionisiac“ provin de la numele unor zei foarte cunoscuți din mitologia greacă: Apollo, zeul muzicii, al poeziei și al artelor frumoase; și Dionysos, zeul vinului și al viței de vie. Ei au fost folosiți de filozoful german Nietzsche (1844 – 1900) ca două adjective în opoziție pentru a defini: a. pentru *apolinic* – o atitudine meditativ-teoretică, bazată pe ordine, armonie, echilibru și măsură, o contemplare senină, detașată, lucidă, rațională; și b. pentru *dionisiac* – o atitudine energică, pasionată, o trăire intensă, frenetică.

Raportul dintre apolinic și dionisiac reprezintă o temă frecventă și în poezia lui Ion Barbu (1895 – 1961).

simplică, naturală, accesibilă, asemănătoare cu cea a textelor folclorice cu conținut paremiologic.

Relația pe care o stabilește Eminescu între limpezimea și armonia stilului clasic și naturalețea, prospețimea și chiar suculența stilului popular reprezintă secretul farmecului stilistic pe care îl emană o poezie de idei ca *Glossă*, meditație amară în întregul ei, dar și satiră cu accente pamfletare pe parcursul câtorva strofe. Această diversitate stilistică în interiorul unui poem unitar, care se realizează fără rupturi sau discrepanțe de ton, se datorează și faptului că principala sa sursă de inspirație lingvistică a fost, cum însuși o spune, „limba veche și-nțeleaptă“.

Versificația. Poezia este alcătuită din 10 strofe mari, fiecare de câte 8 versuri. Structura aceasta este impusă de schema metrică a glosei. Ca să nu devină greoi și să blocheze percepția ideilor, versul este scurt și invariabil de 8 silabe, cu rima încrucișată (a, b, a, b). Ritmul este trohaic (♩), ca în poezia populară, și produce o muzicalitate melancolică asemănătoare doinelor. Nota gravă, profund filozofică, a pesimismului eminescian pătrunde astfel spre cititor și prin melodia cuvintelor.

Restituiri

Gazeta *Glasul Bucovinei* 3/16 ianuarie 1919, nr.49

după 76 de ani
88 de ani

UN POET: LUCIAN BLAGA

Sextil Pușcariu

Era pe la mijlocul lui octomvrie, când într-o zi poșta îmi aduse o scrisoare voluminoasă. Un tânăr, care se sfia să-și spună numele, îmi cerea printr-o a treia persoană avizul asupra caietului cu poezii alăturat scrisorii.

Eram pe atunci tocmai în toiul pregătirilor pentru editarea *Glasului Bucovinei*, încât n-aveam nici răgazul nici dispoziția să cetesc poeziile acestui începător.

Într-o seară, sosind acasă obosit și plictisit de discuțiile interminabile și fără spor ce le avusesem într-o adunare, zării pe masă caietelul cu titlul ceva cam pretențios de *Poemele luminei*, de care uitasem cu totul. Mai mult ca să-mi îndeplinesc o datorie decât din interes real, îl deschisei, cu neîncrederea și scepticismul pe care ți le dau decepțiile prea dese după lectura atâtor „încercări poetice“ ale unor tineri cu veleități de poeți.

Dar abia cetii întâia poezie și gândurile, care-mi zburau pe jumătate într-altă parte, mi se țintuiră asupra acestor versuri albe. După lectura poeziei următoare știam că am în fața mea un poet adevărat. Versurile acestea nu erau gângăvitul unui începător, ci trădau o maturitate poetică deplină, ele nu erau nici încercările unui abil versificator, precum le întâlnim atât de des prin publicațiile noastre periodice, versuri, despre care trebuie să admiți că „nu-s rele“, dar care nu te pot satisface deplin, nefiind în stare să-ți producă acea emoție sufletească pe care ți-o evocă o adevărată operă de artă.

Lucian Blaga – căci așa se numește – nu e unul dintre poeții prolifici cari „promit“ în tinerețe, fără să ajungă să se țină vreodată de cuvânt, lipsindu-le cea mai importantă însușire a poetului: scânteia divină. El ne apare de la început ca o individualitate pronunțată, cu un talent binecuvântat. Că n-a cutezat până acuma să apară în publicitate cu poeziile sale, e numai o dovadă mai mult de respectul ce-l are față de arta sa.

Cu un interes crescând din ce în ce și cu o adevărată sete cetii tot caietelul trimis. Seara aceea rece de octomvrie deveni una din cele mai frumoase ale vieții mele, înșirându-se la cele câteva serbări sufletești pe care le avusei, odinioară, când, acum optsprezece ani, la Paris, St. O. Iosif cetea unui cerc de prieteni, în atelierul pictorului Kimon Loghi, volumul de *Patriarhale* pe care-l compuse în manuscris, sau, într-o cafenea din Cartierul latin, D. Anghel ne purta prin *Grădina* sa fermecată, sau când, mai târziu, un tânăr mărunțel cu păr bălaiu și ochi mari albaștri, în cursul unei plimbări pe dealurile Brașovului, îmi recita din memorie poezii în care descria

colțuri din Rășinariii Ardealului, satul său natal, purtându-se cu gândul să alcătuiască din ele primul său volum.

Lucian Blaga m-a autorizat să public versurile sale. Sunt fericit că pot da, începând cu anul nou, pentru întâia oară în foaia noastră, rând pe rând, *Poemele luminei*, despre care sunt sigur că mai târziu odată se va vorbi în istoria literaturii noastre. Deși nici una din ele nu atinge problemele de actualitate, care ne preocupă, sunt sigur că toate vor fi binevenite pentru cei ce sunt doriți de opere de artă adevărată și *Glasy Bucovinei* se felicită că poate număra între colaboratorii săi literari chiar de la început un talent atât de venerabil.

Nu mă pot lipsi de plăcerea de a atrage, într-o scurtă apreciere critică, luarea aminte a cetitorilor noștri asupra unora dintre calitățile esențiale ale acestor versuri.

Lucian Blaga studiază filozofia și pe cât află a și publicat câteva studii filosofice. Viitorul ne va arăta dacă ne va rămânea savantul care cu mintea rece și scrutaătoare să cerceteze vecinicile probleme ale filosofiei, sau poetul sensibil și impresionist. Amândouă, în acelaș timp, nu se prea poate. Acest lucru l-am văzut la Eminescu, pe care Maiorescu-l trimite în străinătate ca să se prepare pentru o catedră de Filosofie la Universitate, necunoscând cât de puțin se potrivește studiul metodic și științific cu firea capricioasă de poet al genialului tânăr. Greșala mi se pare că au repetit-o junimiștii cu Cerna; poeziile lui din urmă nu mai aveau avântul și candoarea *Noptii*, căci cercetarea rece și științifică pentru disertația sa de doctorat la universitatea din Lipsca pare că începuse să toarne plumb în aripile sale de visător.

Despre duplicitatea aceasta se pare că își dă seama și Blaga. Desigur că nu e numai întâmplare că *Poemele luminei* încep tocmai cu o poezie, în care ne spune că el nu caută să ucidă cu mintea tainele ce le-ntâlnește în cale „în flori, în ochi, pe buze ori morminte“, ci în fața „sfântului mister“, el, cu lumina sa, „sporește a lumii taină, întocmai cum, cu razele ei, luna nu micșorează, ci mărește și mai tare taina nopții“.

Nu cunosc scrierile lui filosofice; îmi închipui însă că un studiu psihologic documentat, spre a explica misterul din sufletul femeii, cu greu m-ar încânta mai mult decât poezia simplă și șagalnică prin care explică enigma din mijitul șiret al genelor femeii: înainte de ce Eva să fi fost alungată din rai, șarpele s-a aplecat asupra ei și-ncet, nespun de-ncet încât nici Dumnezeu nu auzi, i-a șoptit ceva-n ureche. „De-atunci femeia ascunde sub pleoape-o taină și-și mișcă genele șireată, par-c-ar zice că ea știe ceva ce noi nu știm, ce nimeni nu știe, nici Dumnezeu chiar“.

Cercetătorul, turmentat vecinic de întrebarea: de ce? nu poate gusta minunile acestei lumi în toată măreția lor, căci cel deprins să disece și să analizeze totul căutând cauza primordială e în stare să ia ciocanul și să sfarme bobul de mărgăritar, ca să afle – în el – firul de nisip. Poetul, spre a evoca în noi frumusețea naturii, trebuie s-o poată gusta mai întâi el netulburat, cu dragostea și cu naivitatea unui suflet de copil. Cu fantazia sa zburdalnică crează legende, spre a explica ce i se pare de neînțeles și cu puterea de închipuire a omului primitiv el însufletește firea: Vântul, pătrunzând printre ramuri, cântă, cu degetele-i lungi, ca pe-o harpă, pe fire de paiangen sau toarce din caierul încâlcit de nori fire lungi de ploaie; Noaptea vindecă ranele amurgului pe bolta cerească, iar Zorile, ca un zgârcit care-și adună galbenii, culege în poala sa stelele de pe cer.

De asemenea imagini, una mai frumoasă decât alta, sunt pline versurile lui Blaga și uneori ai chiar impresia că poezia e scrisă de dragul imaginii ce-o cuprinde. Ca și Anghel, el iubește, din figurile poetice, mai ales comparația. Niciodată banală, de cele mai multe ori de o noutate surprinzătoare, comparațiile sale sunt deosebit de evocative. De o mare cutezanță întru apropierea unor elemente depărtate, Blaga nu se sfiște chiar de a asemana – ca Eminescu care compara ochii ce luceau himeric cu două patimi fără saț – lucruri concrete cu abstracțiuni: trandafirii sunt „fragezi ca fiorii unor tănuite presimțiri“, iar ghimpii din cununa de măracini „mușcau“ fruntea Mântuitorului „ca privirile din ochii fariseilor“.

Cu Anghel mai are Blaga și altă asemănare: predilecția pentru descrierea unor sentimente vagi și nedeslușite care ne obsedează și ne stăpânesc, fără ca noi, cei cu nervii mai puțin rafinați, să le putem desluși și să le dăm expresie prin vorbe. „Ai nopți“, ne spune poetul, spre a ne înfățișa clipele când cu ochii pironiți în întuneric suntem pradă unor sentimente de descurajare apăsătoare, „care ți se așază grele ca de plumb pe suflet și pe gânduri și pe visuri și pe vreri, nopți negre-n care-ntr-un trecutul ți se pare în zadar și orice clipă ce mai vine de prisos“.

De-o extraordinară putere evocativă sunt viziunile pe care poetul le are și le înfățișează înaintea ochilor noștri. Ce înseamnă fiorul ce ți-a trecut de-odată din creștet până-n tălpi, fără să poți înțelege de ce? Poetul nu-l explică, dar la sfârșitul poezioarei sale proiectează imaginea Morții care-i stă la căpătâi și cu degete de ghiață îi numără firele cărunte.

Sau luați poezia *Gorunul*, una dintre cele mai frumoase din câte a scris. Doar nemuritoarele versuri ale lui Goethe „Über alle Wipfel ist Ruh“ mai sunt în stare să-ți toarne în suflet atât de deplin împăcarea cu pacea eternă. În depărtări, ca o inimă în pieptul unui turn, bate un clopot. E atâta nemișcare în jurul tău, încât îți pare că stropi de liniște îți curg prin vine, nu de sânge. Poetul, care zace la umbra unui gorun, are deodată viziunea că din copacul acela i se va ciopli sicriul și că simte liniștea ce-o va gusta între scândurile lui, și mut ascultă cum în trupul gorunului crește sicriul său!

Ideea revine în *Stalactita*, cu care se compară, părându-i-se că stropi de pace pică și împietresc în el. Cu toate acestea poetul nu e un fanatic al nirvanei, căci el iubește deopotrivă toate minunile firii „și flori, și ochi, și buze și morminte“ și uneori dorul de viață îl cuprinde năvalnic. Atunci el vrea să joace, străfulgerat de avânturi nemaipomenite, să spintece nemărginirea, să nu se simtă Dumnezeu în el un rob în temniță încătușat. Iubirea mai ales dezlănțuie în pieptul lui acorduri de o putere deosebită. Când își vede iubita, în el se face deodată ziuă, se aprinde o lumină atât de intensivă, încât ea trebuie să fie ultimul strop din lumina creată în ziua dintâi de Domnul, când acesta a zis „să fie lumină“, și care cuprinde în sine „o sete de păcate, de doruri, de-avânturi, de patimi, o sete de lume și soare“.

Și iarăși acest pătimaș al dragostei, care a fost în stare să afle expresii atât de pasionate în poezia *Dorul*, ne apare uneori atât de gingaș, încât versurile sale par că mângâie ideea ce o cuprind. Chiar o notă de umor apare uneori, dând un deosebit parfum poeziei sale. Muguri, prea lacomi de lumină, care, cuprinși, de frig „își sgulesc urechile în guler“ sfârșesc atât de drăguț icoana lunii „martie“; iar când ne povestește pătania bietului paiengen, pe care l-a trezit din somn o rază de lună și care – visătorul – o ia drept un fir de-al său și încearcă să se urce pe el la cer, par-că-i un moșneag care cu zâmbetul în colțul gurii spune nepoților săi o năzdrăvănie.

Din cele patruzeci și cinci de poezii care alcătuiesc *Poemele luminei* am scos câteva ce mi se păreau că ilustrează personalitatea poetică a autorului. Acum, trebuind să închei, îmi pare rău de celelalte, lăsate la o parte. Cetitorii vor avea ocazia să le citească rând pe rând și ele îl vor convinge mai bine decât rândurile mele că Lucian Blaga e un talent puternic și că el aduce în literatura noastră o notă nouă, originală.

Forma poeziilor sale ne amintește uneori pe compatriotul său Goga, întrucât și el iubește împărecherile cam abstracte de cuvinte, din care, la întâia citire, numai greu se desface sensul clar. Caracteristică în privința aceasta e poezia *Inima*, de o amplasare de imagini și de un avânt al inspirației asemenea celor mai puternice poezii de Goga.

Spre deosebire de înaintașii săi, între poeții mari ai noștri, el renunță la rimă, scriind numai versuri albe, ca mulți dintre poeții moderni ai altor națiuni. O înlocuiește un ritm de o deosebită muzicalitate, curgător și variat, uneori onomatopeic (ca în poezia *Stalactita*), alteori rapsodic, apoi bogăția cea mare de figuri evocative, dar mai ales sinceritatea tonului, care se transmite imediat asupra noastră, atingând coardele acordate pe același ton din sufletele noastre și făcându-le să vibreze de la întâile versuri. Aceasta e dovada cea mai evidentă că Lucian Blaga are calitatea principală a unui poet: scânteia divină.

EU NU STRIVESC COROLA DE MINUNI A LUMII...

Eu nu strivesc corola de minuni a lumii
 Și nu ucid
Cu mintea tainele, ce le-ntâlnesc
 În calea mea
În flori, în ochi, pe buze ori morminte...
 Lumina altora
Zugrumă vraja Nepătrunsului ascuns
 În adâncimi de întuneric,
 Dar eu,
Eu cu lumina mea sporesc a lumii taină
Și-ntocmai cum cu razele ei albe luna –
 Nu micșorează, ci tremurătoare
 Mărește și mai tare taina nopții,
Așa îmbogățesc și eu întunecata zare
Cu largi fiori de sfânt mister,
 Și tot ce-i nenteles
Se schimbă-n nentelesuri și mai mari
 Sub ochii mei...
 Căci eu iubesc –
Și flori și ochi și buze și morminte...

LUCIAN BLAGA
(G.B., 3/16 ianuarie, 1919, nr. 49)

GORUNUL

În limpezi depărtări aud din pieptul unui turn
Cum bate ca o inimă un clopot
Și-n zvonuri dulci
Îmi pare,
Că stropii de liniște îmi curg prin vine, nu de sânge

Gorunule din margine de codru,
De ce mă-nvinge
Cu aripe moi
Atâta pace,
Când zac în umbra ta
Și mă dezmierzi cu frunza-ți jucăușă?

O, cine știe?... Poate că
Din trunchiul tău îmi vor ciopli
Nu preste mult sicriul –
Și liniștea,
Ce voi gusta-o între scândurile lui,
O simt pe semne de acum:
O simt cum frunza ta mi-o picură în suflet,
O simt
Și mut
Ascult cum crește-n trupul tău sicriul –
Sicriul meu,
Cu fiecare clipă care trece,
Gorunule din margine de codru...

LUCIAN BLAGA
(G.B., 4/17 ianuarie, 1919, nr. 50)

LUMINA

Lumina, ce-o simt
Năvălindu-mi în piept, când te văd,
Oare nu e un strop din lumina
Creată în ziua dintâi, –
Din lumina aceea-nsetată adânc de viață?

Nimicul zăcea-n agonie,
Când singur plutia-n întuneric
Și dat-a un semn Nepătrunsul:
„Să fie lumină!“ ...
O mare

Și-un vifor nebun de lumină
Făcutu-s-a-n clipă:
O stea era de păcate, de doruri, de-avânturi, de patimi,
O sete de lume și soare...,
Dar unde-a pierit orbitoarea
Lumină de-atunci – cine știe?...

Lumina, ce-o simt năvălindu-mi în piept,
Când te văd, minunato,
E poate că ultimul strop
Din lumina creată în ziua dintâi...

LUCIAN BLAGA
(G.B., 10/23 ianuarie, 1919, nr. 54)

VEȘNICUL

Nedumerit îl cauți și dibuind în întuneric
I-adulmeci urma-n tine ori în slava lumii...
Avântul îl presimte-n zilele de mâne
Și-n nopțile, ce-au fost, găsește-i resignarea...

Un vâl de nepătruns ascunde Veșnicul în beznă:
Nu-l vede nimeni, nimeni,
Și totuș află-l fiecare
Așa cum eu îți aflu buzele pe întuneric,
Iubita mea, în miez de noapte, când șoptim
În taină vorbe mari despre-nțelesul vieții...

PĂMÂNTUL

Pe spate ne-am întins în iarbă: tu și eu...
Văzduh topit ca ceara-n arșița de soare
Curgea de-a lungul preste miriști ca un râu...
Tăcere-apăsătoare stăpânia Pământul –
Și-o-ntrebare mi-a căzut în suflet până-n fund:
N-avea să-mi spună
Nimic Pământul? Tot Pământu-acesta
Neîndurător de larg și-ucigător de mut
Nimic?...
Ca să-l aud mai bine, mi-am lipit

De glij urechea – îndoielnic și supus –
Și pe sub glij ți-am auzit
A inimei bătaie zgomotoasă...

Pământul răspundea...

LUCIAN BLAGA
(G.B., 11/24 ianuarie, 1919, nr. 55)

ZORILE

Ai nopți, care ți s-așează grele ca de plumb
Pe suflet și pe gânduri și pe visuri și pe vreri, –
Nopți negre-n care pieptul îți tresare de furtuni,
Ce nu le spui
Și-n cari întreg trecutul ți se pare înzădar
Și orice clipă, ce mai vine – de prisos...
Ai nopți,
Ai nopți, frumoaso, după cari
Dintre pleoape-ți izvoresc
Așa de reci și de mute – lacrimi mari:
Bobi de lumină plângi atunci –
Plângi – și-nvins eu cad, genunchii să-ți cuprind,
Căci înțeleg solia firei:
Când picurii de rouă
Răsar pe trandafiri – sunt zorile aproape...

LUCIAN BLAGA
(G.B., 19 ianuarie/1 februarie, 1919, nr.62)

CRESC AMINTIRILE

Într-un amurg, sunt ani de-atunci, mi-am zgăriat
Stăruitor
În coaja unui arbor – numele –
Cu slove mici, stângace și subțiri...
Azi am văzut din întâmplare,
Cum slovele-au crescut din cale-afară uriașe...
Așa îți tai și tu, copilo, numele
În inima-mi supusă
Mărunt, mărunt, ca un ștregar...
Și după ani

Și ani de zile-l vei găsi
Cu slove-adânci și uriașe...

STALACTITA

Tăcerea mi-este duhul
Și-ncremenit cum stau și pacinic
Ca un ascet de piatră,
Îmi pare
Că sunt o stalactită într-o grotă uriașă,
În care cerul este bolta...
Lin,
Lin,
Lin – picuri de lumină
Și stropi de pace – cad neconținut
Din cer
Și împietresc – în mine...

TREI FEȚE

Copilul râde:
„Înțelepciunea și iubirea mea e jocul“...
Tânărul cântă:
„Jocul și înțelepciunea mea-i iubirea“...
Bătrânul tace:
„Iubirea și jocul meu e-nțelepciunea“...

LUCIAN BLAGA
(G.B., 22 ianuarie/ 4 februarie, 1919, nr. 64)

ISUS ȘI MAGDALENA

Isus grăbea spre sat și gândul îi zbura aiurea:
„În ochii ei era numai păcat
Și numai crimă
Era în mâna ei și-n strângerea-i fierbinte, –
Și totuși, nu-nțeleg, – o rază ce-i juca-n privire
Striga și orbitoare mă chema: Și-n mine-i Dumnezeu“!...

Isus grăbea spre sat și soarele spre-apus...

Isus visa...

O clipă ochii-i s-au oprit pe luciul
Mocirlelor, ce ascundeau în trestie Iordanul,
Și-o undă de blândețe-i îneca deodată fața:
„O, soarele, divinul te orbește cu lumina-i
Și-atuncia chiar, când se răsfrânge în noroi“...

LUCIAN BLAGA

(G.B., 19 februarie/ 4 martie, 1919, nr. 86)

INIMA

O, inima: Mărturisiri afunde ard în ea...
Uimit eu mintea mi-o ascut
Și-n înțelesuri mari
Zvâcnirea i-o destrăm...

O, inima:

Nebună când se zbate-n foc sălbatic,
Atunci,
Atunci îmi spune, că din lutul ei
A fost făcut pe vremuri vasul,
În care Prometeu a coborât din cer
Aprinsul jar, ce l-a furat din vatra zeilor.
În timp ce zorile se ridicau preste Olimp
Și-și ascundeau în poală stelele
Ca un zgârcit comoara sa de aur...

O, inima: când para ea și-o năbușește
Când vâl de liniște,
Atunci îmi cântă,

Că lutul ei a fost odată un potir de lotos,
În care a căzut o lacrimă curată ca lumina
Din ochii celui dintâi sfânt și mare visător,
Care-a simțit îmbrățișarea veșniciei
Și straniul fior

Al înțelesului, ce stăpânește deopotrivă
Apusul, răsăritul, cerul, marea...

O, inima: Amurguri când se lasă

Tăcute preste ea,

Aud, cum tainic îmi șoptește,

Că ea e lutu-n care-odinioară pe Golgota
S-a scurs șiroaie sângele din trupul lui Isus,
Când ghimpii îl mușcau ca niște ochi de farisei...

O, inima: când pieptul ea mi-l sparge cu
Bătăi de plumb,
Atunci îmi strigă îndrăzneată,
Că preste veacuri lungi și goale și pustii,
Când Dumnezeu se va-ndemna
Să fac-o altă lume
Și-o omenire mai curată
Din neamuri mari de zei,
Stăpânul bun va plămădi atunci din lutul ei pe noul Adam...

LUCIAN BLAGA

(G.B., 22 februarie/ 7 martie, 1919, nr. 89)

VREAU SĂ JOC !

O, vreau să joc, cum niciodată n-am jucat,
Să nu se simtă Dumnezeu în mine
Un rob în temniță încătușat!...

Pământule – dă-mi aripi:
Săgeată vreau să fiu, să spintec
Nemărginirea, –
Să nu mai văd în preajmă decât cer,
Deasupra cer,
Și cer sub mine –
Și-aprins în valuri de lumină
Să joc
Străfulgerat de-avânturi nemaipomenite,
Ca să răsufle liber Dumnezeu în mine,
Să nu cârtească:
„Sunt rob în temniță!“ ...

LUCIAN BLAGA

(G.B., 26 februarie/ 11 martie, 1919, nr. 92)

VISĂTORUL

Spânzurat de aer printre ramuri
Se frământă în mătasa-i
Un paiangen...
Raza lunii

L-a trezit din somn sărmanul...
Ce se zbate?... A visat, că
Raza lunii-i fir de-a lui și
Cearc-acuma să se urce
Până-n ceruri – sus – pe-o rază...
Se tot zbate îndrăznețul
 Și s-azvârle...
Și mi-e teamă, c-o să cadă
 Visătorul...

LUCIAN BLAGA
(G.B., 28 februarie/ 13 martie, 1919, nr. 94)

URSITOAREA MEA

Frumoasă-i ursitoarea mea,
Frumoasă ca o zână din povești...
Și ochii ei sunt mari și limpezi,
 Strălucitori – minune...
Dar vai, de-ncerc să-mi oglindesc
În ochii ei avântul meu
 Și fruntea mea
Și râsul rumen din obraji, –
Nu mă zăresc pe mine-n ei,
Ci: capul unui mort...
 Și totuși cânt,
 Și totuși cânt:
Frumoasă-i ursitoarea mea,
Frumoasă ca o zână din povești...

LUCIAN BLAGA
(G.B., 12/25 martie, 1919, nr. 104)

NOI ȘI PĂMÂNTUL

Atâtea stele cad în noaptea asta:
Demonul nopții ține parcă-n mâni – Pământul
Și suflă preste el scânteii ca preste-o iască,
 Năprasnic să-l aprindă...
În noaptea asta-n care cad
Atâtea stele, tânărul tău trup
De vrăjitoare-mi arde-n brațe

Ca-n flăcările unui rug...
Nebun,
Ca niște limbi de foc eu brațele le-ntind
Ca să-ți topesc zăpada umerilor goi
Și ca să-ți sorb, flămând să-ți mistui
Puterea, sângele, mândria, primăvara, totul:
În zori, când ziua va aprinde noaptea,
Când scrumul nopții o să piară dus
De-un vânt spre-apus
În zori de zi aș vrea să fim și noi
Cenușă –
Noi și – Pământul...

LUCIAN BLAGA
(G.B., 1 aprilie, 1919, nr. 110)

EVA

Când șarpele întinse Evei mărul, îi vorbi
C-un glas, ce răsună
De printre frunze ca un clopoțel de-argint...
Dar s-a întâmplat, că-i mai șopti apoi
Și ceva în ureche
Ceva ce nu se spune în scripturi...
Nici Dumnezeu n-a auzit, ce i-a șoptit anume,
Cu toate că a ascultat și El...
Și Eva n-a voit s-o spună
Nici lui Adam...

De-atunci femeie-ascunde sub pleoape-o taină
Și-și mișcă genele șireată, parc-ar zice,
Că ea știe ceva
Ce noi nu știm,
Ce nimenea nu știe,
Nici Dumnezeu – chiar...

LUCIAN BLAGA
(G.B., 2 aprilie, 1919, nr. 111)

FIORUL

E Moartea-atunci la căpătâiul meu?...
În miez de noapte,

Când luna-și varsă preste mine aiurita ei privire,
Când zbor de lilieci
Pe fruntea-i de-ntuneric îmi sărută geamul,
Simt câteodată – un fior –
Din creștet străbătându-mi trupul, –
Întocmai ca și cum... mâni reci...
... mi s-ar juca în păr... cu degete de ghiță.
E Moartea-atunci la căpătâiul meu?...
Și în lumina lunii
Îmi numără ea oare firele cărunte?...

LUCIAN BLAGA
(G.B., 6 aprilie, 1919, nr. 115)

LEGENDĂ

Strălucitoare-n poarta raiului
Sta Eva:
Privea cum ranele amurgului se vindecau pe boltă
Și visătoare
Mușca din mărul,
Ce i l-a-ntins ispita șarpelui...
Fără de veste
Un sâmbure i-ajunse între dinți...
Mirată Eva-l suflă-n vânt, –
Iar sâmburile se pierdu-n țărână, unde încolți...
Un măr crescú acolo – și alții îl urmară
Prin lungul șir de veacuri:
Și trunchiul aspru și vânjos al unuia din ei
A fost acela,
Din care fariseii – meșteri –
Cioplră crucea lui Isus...
Oh, sâmburele negru aruncat în vânt
De dinții albi ai Evei...

LUCIAN BLAGA
(G.B., 9 aprilie, 1919, nr. 116)

IZVORUL NOPTII

Ți-s ochii-așa de negri, încât seara
Când stau culcat cu capu-n poala ta

Îmi pare
Că ochii tăi, adâncii sunt izvorul,
Din care curge Noaptea preste văi și preste munți
Și preste șesuri,
Acoperind pământul
C-o mare de-ntuneric...
Așa-s de negri ochii tăi
Lumina mea!...

LUCIAN BLAGA
(*G.B.*, 11 aprilie, 1919, nr. 118)

SCOICA

C-un zimbet îndrăzneț privesc în mine
Și inima
Mi-o prind în mână: tremurând îmi strâng
Comoara la ureche și ascult:
Îmi pare
Că țin în mâni o scoică,
În care
Prelung și ne-nțeleș
Răsună zvonul unei mari necunoscute...

Oh, voi ajunge, voi ajunge
Vr-odat- pe malul
Acelei mări, pe care azi
O simt,
Dar nu o văd?...

LUCIAN BLAGA
(*G.B.*, 18 aprilie, 1919, nr. 124)

MARTIE

Din caier încâlcit de nouri
Toarce vântul
Fire lungi de ploaie...
Flușturatici fulgi de nea
S-ar așeza-n noroi, dar cum li-e silă,
Se ridică iar.
Și zboară să-și găsească
Cuib pe ramuri...

Vânt și-i frig –
Iar mugurii
– Prea lacomi de lumină –
Își zgulesc acum
Urechile în guler...

LUCIAN BLAGA
(G.B., 20 aprilie, 1919, nr. 126)

LA MARE

Vițe verzi zugrumă casele-n lăstari sălbatici
Și vânjoși – asemenea unor polipi, ce-și
Strâng în brațe prada...
Soarele în răsărit de sânge-și spală-n mare
Lăncile, cu care a ucis în goană Noaptea
Ca pe-o fiară...
Eu
Stau pe țărnișă și – sufletul – mi-e dus de-acasă:
S-a pierdut pe-o cărăruie-n Nesfârșit și nu-și găsește
Drumul înapoi...

LUCIAN BLAGA
(G.B., 24 aprilie, 1919, nr. 127)

ZAMOLXE

Când clipele din urmă îmi vor bate
Rar
Cu inima lor obosită,
Când Soarta, cu genunchii
Pe trupul meu învins,
Neîndurătoare îmi va stoarce
Din pieptul
Celei din urmă
Dureri
Puterea de a mai striga, –
Atunci aș vrea s-aud deasupra mea,
Cum Soarta însăși
Răsuflă greu de truda-ncăierării,
S-o simt aș vrea – înfrântă de izbânda ei
Și istovită

De lupta dintre min- și ea,
Ca să-nflorească-atunci
Pe buza-mi moartă – întrebarea:
„Va îndrăzni să-nceapă Soarta
A doua oară lupta
C-un visător?...

LUCIAN BLAGA
(G.B., 27 aprilie, 1919, nr. 130)

ECOURILE

Târziu. Pe boltă trei pătrări de lună:
E ca o floare mare galben-dezvălită,
Pe care vântu-a despoiat-o de-o petală...
Eu trec prin singuratica cetate
Și-aud răsunetele pașilor mei rari
Sinistre cum se suie – ca niște lunatici –
Pe coperișe și pe vârfuri de biserici...
Aud răsunetele pașilor mei rari,
Cum își lovesc de ziduri fruntea
Și cum răsun-apoi din nou:
Mai slab, mai slab, mai slab,
Pic, pic,
Întocmai ca și cum printre ziduri în întuneric
S-ar scurge sângele ecourilor moarte,
Cari și-au zdrobit de pitre-trupul...

LUCIAN BLAGA
(G.B., 8 mai, 1919, nr. 137)

DORUL

Setos îți beau mireazma și-ți cuprind obrajii
Cu palmele-amândouă, cum cuprinzi în suflet o minune...
Ne arde-apropierea, ochi în ochi, cum stăm,
Și totuși tu-mi șoptești: „Mi-așa de dor de tine!“ ...
Cu glasul istovit mi-o spui
Și tremuri,
Așa de tainic tu mi-o spui și dornic parc-aș fi
Pribeag pe-un alt pământ...
Femeie,

Ce mare porți în inimă
Și cine ești?
Mai cântă-mi înc-odată dorul tău, să te ascult
Și clipele să-mi pară niște muguri plini,
Din cari înflor aieva – veșnicii...

LUCIAN BLAGA
(G.B., 11 mai, 1919, nr. 140)

GHIMPII

Eram copil. Mi-aduc aminte: culegeam
Odată trandafiri sălbatici...
Aveau atâtea ghimpi,
Dar n-am voit să-i rup...
Credeam, că-s muguri –
Și-au să înflorească...
Te-am întâlnit apoi pe tine: O, câți ghimpi,
Câți ghimpi aveai,
Dar n-am voit să te despoi –
Credeam, c-o să-nflorească...

Azi toate astea-mi trec
Pe dinainte și zimbesc. Zimbesc
Și hoinăresc prin văi
Zburdalnic în bătaia vântului: eram copil...

LUCIAN BLAGA
(G.B., 14 mai, 1919, nr. 142)

MUGURI

Un vânt zorit de sară
Aprins sărută cerul la apus
Și-i scoate ruji de sânge pe obraji...
Trântit pe iarbă rup cu dinții –
Gândind aiurea – mugurii
Unui vlăstar primăvărativ...
Îmi zic: „Din muguri
Amari-înflor potire grele de nectar“ ...
Și cald din temelii tresar
De-amarul tinerilor mele patimi...

LUCIAN BLAGA
(G.B., 16 mai, 1919, nr. 144)

NOAPTEA

Pe lună, când ne scapără-n argintul nopții
Pocalele de vin ca niște ochi de fiară,
Cu un surâs amețitor tu-mi răscolești
Tot furnicarul de porniri,
Cari nu-și mai afl-apoi odihna...
Sub ocrotirea limpede a zării
Biruitoare mă privești
Și-n ochii mei te oglindești
Strălucitoare, mândră și păgână,-
Iar eu încet, nespus de-ncet
Ploapele le-nchid
Îmbrățișând cu ele tainic
Icoana ta din ochii mei,
Surâsul tău, iubirea și lumina ta,
Pe lună, când ne scapără-n argintul nopții
Pocalele de vin ca niște ochi de fiară...

LUCIAN BLAGA
(G.B., 20 mai, 1919, nr. 147)

MI-AȘTEPT AMURGUL...

În bolta înstelată-mi scald privirea...
Și știu, că și eu port
În suflet – stele multe, multe
Și căi lacteie:
Minunile-ntunerului...
Dar nu le văd,
Am prea mult soare-n mine
De aceea nu le văd...

Aștept să îmi apună ziua
Și zarea mea pleoapa să-și închidă,
Mi-aștept amurgul, noaptea și durerea,
Să mi se-ntunice tot cerul
Și să răsară-n mine stelele,
– Stelele mele –
Pe care încă niciodată
Nu le-am văzut...

LUCIAN BLAGA
(G.B., 21 mai, 1919, nr. 148)

PRIMĂVARĂ

Visător, cu degetele-i lungi pătrunde vântul
Printre ramuri și pe fire de paiangen
Cântă bietul ca pe-o harfă...

Albi pe fruntea ta-și deschid subțirile pleoape
Trandafirii,
Fragezi ca florii unor tănuite presimțiri,
Tremurând de neastâmpărul, ce-ți joacă
Viu și cald în vine...
Lacomii și flămânzi îmi strigă – ochii –
Veșnic nesătui ei strigă
După ochii tăi – scăpărătorii, –
Cari de luminoși ce-ți sunt, copilo,
Nu văd niciodată – umbre...
Visător ne cântă vântul printre ramuri...

LUCIAN BLAGA
(G.B., 23 mai, 1919, nr. 150)

RESIGNARE

Cu gândul înnoptat te-am căutat din zori de zi,
Dar nu te-am întâlnit...
Din clopot cântă seara peste sat: nu te-am găsit...
Cu dorul pironit pe geamurile tale
Aștept doar te ivești în străveziul lor
Curat ca ochii tăi...
Dar cine mă aude,
Când inima mea bate ca un cerșitor
La poarta ta?...

Și totuși, zimbitor, într-un târziu pornesc spre casă
Mulțumit, că în odaie ți-am văzut o clipă – umbra –
Alunecând de-a lungul pe pereți...

Vieța-ntregă eu voi căuta viața
Și nu voi întâlni-o,
Dar poate-întâmplător îi voi zări vr-odată – umbra –
Și-atunci împăcat cu mine voi pleca
Acasă – pentru totdeauna...

LUCIAN BLAGA
(G.B., 11 iunie, 1919, nr. 163)

COPIII...

O, Dumnezeule!
Copiii tăi cei mai aleși, – copiii
Cu suflet rupt din strălucirea ta:
Ei nu trăiesc în lumea
De Tin-creată,
Ci-n lumea
Creată de ei înșiși...
Le-o ierți? ...
Eu știu ceva:
Știu că le-o ierți, știu că te bucuri chiar
De îndrăzneala
Copiilor tăi mari și buni și visători...

LUCIAN BLAGA
(G.B., 12 iunie, 1919, nr. 164)

FLACĂRI

Adânc, adânc, în inima pământului
În roșii vâlvății
Se mistuiește iadul,
În para-i purpurie pâlpâie potop păcate...
Adânc, adânc, – sunt flacări și vâltori de foc,
Ce-și ard otrava și se-nalță,
De-nebunești văpaia când le-o simți...
Satanic câteodată flacări – flacări uriașe –
Ridică-se din iad așa de mari de-ajung
Pân-pe pământ deasupra: una dintre ele
Ești tu, iubita mea, –
O flacăra, ce-o-ntinde cu sete iadul după mine...

LUCIAN BLAGA
(G.B., 18 iunie, 1919, nr. 169)

CUGETĂRI

Unora le poate plăcea numai ce înțeleg, alții pot înțelege nu numai ce le place.

*

Foarte des o minte aleasă este mai plină de absurdități decât o minte comună, din cauză, că e mai consecventă și are cutezanță să fie mai consecventă.

*

Unele spirite foarte adânci sunt atât de clare încât apar, ca fundul unui lac limpede, mai puțin adânci decât sunt.

*

De câte ori o putere nouă țîșnește în noi, ni se tulbură sufletul ca apa unei fântâni în care s-a desfundat un izvor nou.

*

Un copil voia să scoată peștele din apă – să nu se-nece.

*

Cu soarta se luptă omul cam după vorba aceea: când ea deasupra, când el de desubt.

*

Când am văzut mai întâi niște nuferi pe undele unui lac, nu credeam că niște flori se oglindesc de pe țărm în lac... Atâtea flori cresc din apele tăcute ale sufletului nostru și-și dezvălesc petalele pe luciul conștiinței noastre: ele cresc din noi, dar noi le credem oglindiri din lumea dinafară.

*

Convingerile noastre tari și intime sunt un fel de cristale, cari cresc într-o soluție saturată de „logică“, de „argumente“. Nu-i mirare deci: Cu cât cristalele se dezvoltă mai tare, cu atât se împuținează „soluția“, „logica“, cu atât căutăm mai zadarnic „argumentele“.

*

Câteodată suntem în stare să ne răzbunăm pentru o faptă bună, ce ne-a făcut-o cineva: când prin fapta aceea ne-am simțit umiliți.

*

Îndată ce faci Satanei concesiunea de-a discuta cu el, poți fi sigur, că te bate în dialectică și te convinge.

*

Nu se varsă toate râurile în mare, unele se pierd cu totul în nisipul pustiurilor.

*

Unii se dovedesc de naivi tocmai prin aceea, că iau toate lucrurile prea serios.

*

Nu numai o durere îți poate tulbura o fericire, ci și altă fericire.

*

Pentru nimic nu cheltuim atâta forță ca pentru lucrurile pentru care avem o „slăbiciune“.

*

Greșelile unui om mare se deosebesc de greșelile unui om de rând prin aceea, că de obicei se pot explica din însușirile lui bune.

*

De ce folos e filosofia? De folosul acela, că te învață să vezi, că „folositorul“ nu-ți folosește tocmai așa de mult cum îți place să crezi.

*

Omul simplu îl recunoști din aceea, că se miră de toate, dar simplitatea i-o recunoști și din aceea, că de unele lucruri nu se miră destul...

LUCIAN BLAGA

Din volumul de cugetări, ce va apărea în curând.
(G.B., 20 aprilie, 1919, nr. 126, p. 7)

Traduceri

MIHAIL LERMONTOV

POETUL

Lucrat cu aur, junghiu-mi scânteiază;
I-i fără greș tăișul și, călit
C-un tainic rost, oțelul lui păstrează
Zestrea războinicului Răsărit.

Slujind cinstit unui voinic, la munte,
Ani lungi în șir, lângă chimir ascuns,
Lăsat-a-n piepturi zeci de urme crunte
Și zeci de-armuri de criță a străpuns.

Împărtășea zăbăvi neasemuite,
La vorba rea, se-ntărâta avan.
Pe-atunci podoabele-i întraurite
Le socotea ceva nedemn și van.

Un brav cazac l-a smuls de sârg odată
De la stăpănu-n luptă junghiat,
Și-apoi, orfan, el vreme-ndelungată
La un armean în prăvălie-a stat.

Acum sărmanul nici tu teacă n-are;
Și, în trecut ortac unui erou,
Ajuns-a azi o jucărie, care
Străluce pașnic, ca un bibelou.

Nimeni acuma nu-l mai îngrijește,
Nimeni cu drag în mână nu-l mai ia.
Și-n ceas de rugă nimeni nu-i citește
Cuvintele săpate în plăsea...

Au nu și tu la fel, poete, anume,
În veacu' nostru lănced, ți-ai schimbat

Pe aur harul sfânt, pe care-o lume
Cu pioșie ți l-a admirat?

Cândva rostirea ta înălțătoare
Oșteni la luptă dreaptă ridica;
Era pentru popor ca vinu-n sărbătoare,
Ca fumul de tămâie-n hram era.

Versu-ți ales, duh sfânt întru toți vecii,
Zvonea peste mulțimi fără răgaz,
Ca glasnicul chimval din turnul Vecii,
În vremi de bucurii și de necaz.

Dar ce ni-i slova-ți simplă? Azi ne place
Minciuna învăscută în brocard...
Bătrâna lume de un timp încoace
Și-ascunde zbârciturile sub fard...

Au te vei deștepta vreodată oare,
Profet batjocorit, din somnu-ți greu?
Sau nu va mai zvâcni a răz bunare
Din teaca sa de aur junghiul tău?...

* * *

Scurtez cu temeri viitorul,
Trecutul mi-l prefir mahnit
Și, ca un osândit, de-a zorul
Caut în jur vreun chip iubit.
Au arăta-mi-se-va oare
Solia cea izbăvitoare,
Ca să-mi deschidă-al vieții rost?
Afla-voi oare ce-m-așteaptă
Și de ce scrisa mea nedreaptă
De tânăr vitregă mi-a fost?

I-am dat țărânei pe din două
Iubiri, speranțe – rău și bun;
Azi pot să-ncep o viață nouă;
Tac și aștept, și mă supun;
Dar la ceas greu nu-mi las ortacul;
Mi-e duhul istovit, săracul,
Întunecat și rece sloi;
S-a veștezeit precum o floare
În volbura mistuitoare
A sortii mele de nevoi.

PENTRU A. G. HOMUTOVA

Orb, inspirat de-un chin fierbinte,
El te-a cântat în vers vrăjit
Și-ale juneței doruri sfinte
Și, dulci, aducerile-aminte
Cu drag ți le-a destăinuit.
Nevăzător, el în neștire
Te-ascultă precum în trecut
Și orice nouă întâlnire
Îl tulbură ca la-nceput.
El mâna cu recunoștință
Ți-o-ntinde, surâzând sfios,
Când îi arăți bunăvoință
Și îi vorbești cu glas duios.
Ci eu, ce sunt din întâmplare
Nedeclaratul lui trimis,
Păstrez precum o taină mare
Năluca tristului său vis.
Sunt sigur: anii n-au șters încă,
Ba nici măcar n-au veștezeit,
Simțirea nobilă, adâncă,
Ce-odată-n suflet i-ai trezit.
Fii, deci, blagoslovită-ntruna
Prin harul pronieii cerești,
Chiar dacă-o clipă, numai una
Știut-ai să-i ridici cununa
Durerii și să-l fericești.

NU CREDE-N STEAUA TA

Que nous font après tout les vulgaires abois
De tous ces charlatans, qui donnent de la voix,
Les marchands de pathos et les faiseurs d'emphase
Et tous les baladins qui dansent sur la phrase?

*O. Barbier**

Nu crede-n steaua ta, o, june visător,
De inspirații fugi ca de-o otravă,
Căci toate-s un delir adânc, copleșitor,

* Ce ne pasă nouă, la urma urmei, de hămăiturile vulgare ale tuturor șarlatanilor care fac atâta larmă, ale neguțătorilor de patos, ale plămuitorilor de emfază și ale tuturor saltimbancilor ce dănțuiesc pe frază?

Iscat de-nchipuirea ta bolnavă.
Nu căuta în ele nici un însemn divin:
E glasul sângelui ce-n piept palpită!
Mai bine află-n trudă zăbavă și alin,
Varsă licoarea asta otrăvită!

Dar dacă va veni cândva cel ceas vrăjit
Și-n inimă-ți se va trezi deodată
Izvǎrul virginal, aproape adormit,
De sunete ingenui și curate, –
Tu fă-te surd la el, nu te lăsa-ncântat
De curgerea lui dulce și măreață;
I-i tâlcul prea adânc, să poată fi redat
În vers anost, inert, fără de viață.

Apoi mai ia aminte: când se vor strecura
Pasiunile-ți în suflet, furtunoase,
Tu la desfătul lumii, zău, nu te arăta,
Ci stai frumos cu muza ta acasă.
O, nu te înjosi! Rușine-i și păcat
Să faci negoț cu ura sau tristețea
Și rana inimii s-o scoți ca la mezat
Întru priveala gloatei nătăflețe.

Că ce ne pasă nouă de suferi sau ți-i greu!
Ce ni-s, mă rog, neliniștile tale,
Nădejtile-aurii, părerile de rău,
Nălucile-ți și visurile-ți goale!...
Privește, tinere: de veacuri lungi la rând
Vulgul străbate-același drum orbește;
Pe fețe zâmbitoare mai că nu vezi frământ,
Și nici o lacrimă nu licărește.

Și asta când, să vezi, nu-i unul nestrivit
De teascul greu al sortii ne'ndurate;
Mult prea de timpuriu li-i chipul scofâlcit
Și toți au pierderi, și toți au păcate...
Dar iată rîd în pumni de plînsu-ți monoton,
De versuirea ta neprihănită...
Pari un tragedian cu spadă de carton
Din nu știu care piesă răsufată...

* * *

Ți-s ochii precum bolta pură
În smalț de peruzeă;
Ca un sărut duios, murmură
Tânără vocea ta.

Pe-o vorbă-ți doar, pe o privire
Pe-un zâmbet cât de vag
Eu da-mi-aș fără șovăire
Chiar junghiul meu cel drag.

Ce zvon sprintar, ce luciu are,
În soare când îl joc!
La glasu-i, inima-mi tresare
Și sângele-mi ia foc.

Dar de când voce-ți îngerească
Odată m-a vrăjit –
Adio, viață voinicească,
Adio, junghi iubit!

DARURILE TEREKULUI

Geme Tereku-n vâltoare,
Printre stânci gonind mahmur,
Și-n sălbatica-i plânsoare
Mii de lacrimi varsă-n jur.
Dar, când dă în stepă-aice,
Se potoale și, viclean,
Către Lacul Caspic zice,
Revărsându-se-n liman:

„Lac bătrân, fără de moarte,
Dă-mi sălaş la sânul tău!
Am avut destulă parte
De frământ, azi tihnă vreu.
Din Kazbek, din nalte sfere,
Izvorăsc, de nori hrănit,
Și cu-a omului putere
Mă înfrunt necontenit.
Pentru fiii tăi, Darialul
L-am prădat în chip barbar
Și petroaie cu năvalul
Le-am adus acum în dar“.

Ci, lipit de țărnul moale,
Lacul pare-a dormita,
Și iar Terekul agale
Îi grăiește cam așa:

„Ți-am adus de sus, din munte,
Chiar din luptă, dar de preț –
Un voinic din cei de frunte,
Kabardin viteaz, semet,
Poartă zale măestrite
Și armură de oștean,
Iar pe ele daurite
Lucesc stihuri din Coran.
I-i sprânceana încruntată
Și obrazul palid, stins;
O șuviță-mpurpurată
Pe mustăți i s-a prelins.
N-are-n ochi nici pic de teamă,
Numai ură și venin;
Ciuful negru, ca o coamă,
Către ceafă-i cade lin“.

Dar, ca-n leagăn, între maluri
Lacul doarme, solitar;
Și, zbătându-se în valuri,
Terekul îi zice iar:

„O, bătrâne, -ascultă, iată:
Am și-un dar neprețuit,
Ce cu drag de lumea toată
Până azi l-am tănuit.
Trup de tânără cazacă
Îți aduc acum pe val;
Bălăioară, gâța-i joacă
Peste umărul ei pal.
Are chipu-n vâl de ceață,
Pleoapele-asfințite lin;
Roș, un ultim fir de viață
I se scurge pe sub sân.
După dulcea porumbiță
Nu tânjește-ndurerat
Unul doar în cea staniță –
Bărbățulul înșelat.
Pe-un fugar corbiu călare,
El în munți năuc s-a dus.
Și-ntr-o scurtă-ncăierare
De-un cecen va fi răpus.“

Râul tace dintr-o dată
Și-un cap dalb, cum altul nu-i,
Ud, cu pleata răsfirată,
Se arată-n unda lui.

Lacul din adânc tresare,
Apele-i în vifor cresc;
Patimi vechi, mistuitoare
Iar în ochi îi licăresc.

Și, săltând de fericire,
Nebunaticul bătrân
Cu un murmur de iubire
Strânge dalbul trup la sân.

PENTRU A. O. SMIRNOVA

Te-aș asculta, când ești de față,
Ți-aș spune multe, când lipsești...
Dar tac sfios, căci prea semeață,
Prea serioasă mă privești...
Nu știi cuvinte iscusite,
Să te vrăjesc cu tâlcul lor...
E comic cazul, dacă mite
N-ar fi atât de-ntristător.

Din rusește de Mircea Lutic

Aniversări cernăuțene

120 de ani de la inaugurarea Universității din Cernăuți

UNIVERSITATEA DIN CERNĂUȚI ÎN PERIOADA INTERBELICĂ

Preliminarii

Mircea Grigoroviță

București

Unul dintre marile centre culturale românești a fost în perioada interbelică orașul *Cernăuți*, devenit încă în timpul stăpânirii austriece un oraș în care pulsa intens viața culturală românească.

Să rememorăm unele evenimente istorice. La 31 august 1774, trupele austriece au ocupat Cernăuții, la 23 octombrie din același an – Suceava și Siret, localități care la acea dată erau considerate drept singurele orașe în cele două ținuturi (județe) ale Țării de Sus a Principatului românesc al Moldovei. Ocuparea nejustă a acestui teritoriu moldovenesc, denumit atunci de austrieci cu un nume nou „Bucovina“, a fost considerată de către istoriografia română drept o „răpire“, pe când istoriografia austriacă a caracterizat-o „foarte nevinovat“ drept o „unire“. Oficial aceasta samovolnică anexare a unui teritoriu, care nu avea nici o legătură de nici un fel nici cu imperiul habsburgic, nici cu Galiția și asupra căruia habsburgii nu puteau emite în mod normal nici un fel de pretenții, a fost consfințită prin tratatul austro-turc din 7 mai 1775, semnat la Constantinople. Moldova, fiind un stat vasal imperiului otoman, turcii erau obligați să apere granițele Moldovei, nu să facă altor imperii cadouri din teritoriul vasalilor.

La 100 de ani de la ceea ce scriitorul și profesorul universitar Ion G. Sbiera în cartea sa excepțional de valoroasă: *Familia Sbiera după tradițiune și istorie și Amintiri din viața autorului*¹ a denumit „împreunarea“ Bucovinei cu Austria, stăpânirea austriacă a înființat în capitala Bucovinei, Cernăuți, o universitate de limbă germană. Împăratul Franz Joseph a sancționat legea pentru înființarea universității la 31 martie 1875, iar prin rezoluția din 4 iulie a ordonat ca această universitate să se numească Francisco-Josefină și să se inaugureze la 4 octombrie 1875, ea urmând să aibă trei facultăți: *Facultatea de Teologie Ortodoxă*, *Facultatea de Drept* și *Facultatea Filosofică* (care corespundea celor două facultăți din țări negermane: *Facultatea de Litere și Filosofie* și *Facultatea de Științe*). I. G. Sbiera a închinat un capitol special înființării și inaugurării universității Francisco-Josefine², din care rezultă și contribuția esențială adusă de românii bucovineni la înființarea acestei instituții de învățământ superior, contribuție atât spirituală cât și financiară. Una din facultățile acestei Alma mater: *Facultatea de Teologie Ortodoxă* a fost dintotdeauna, și în perioada austriacă,

românească. Ea a fost singura de acest gen în tot imperiul hasburgic, iar în această perioadă cursurile s-au ținut și în limba germană și în limba română.

Această facultate era urmașa primului institut de învățământ superior bucovinean: *Institutul Teologic din Cernăuți* (1827 – 1875), care a fost tot o instituție românească.

Facultatea Filosofică a avut următoarele secții: Filosofie, Filologie și lingvistică, Istorie, Matematică și științele naturii, Limbi moderne (aici și cursuri de stenografie).³

Despre istoricul învățământului superior din Bucovina vezi și lucrările subsemnatului: *Învățământul în nordul Bucovinei (1775 – 1944)*⁴ (București, Editura Didactică și Pedagogică, 1993) și *Din istoria culturii în Bucovina (1775 – 1944)* (București, Editura Didactică și Pedagogică, 1994).

Fără îndoială că înființarea Universității din Cernăuți a avut o influență benefică asupra creării unei intelectualități românești atât prin cursurile universitare cât și prin apariția societăților studențești românești, care au contribuit decisiv la renașterea spiritului național românesc, care suferise o presiune străină foarte puternică în timpul când Bucovina a fost pur și simplu anexată la Galiția ca un cerc (district) administrativ (1786 – 1849).

În timpul primului război mondial autoritatea austriacă n-a funcționat, Bucovina devenind teatru de război, Cernăuții fiind ocupați în câteva rânduri de trupele țariste. În 1918 în istoria Bucovinei există trei date istorice de cea mai mare importanță: 27 octombrie, 11 noiembrie și 28 noiembrie. În urma războiului mondial din 1914 – 1918, care pentru români a fost *un război pentru întregirea neamului și a țării* (1916 – 1918), Bucovina revine în granițele ei istorice. Ca o consecință imediată, Universitatea din Cernăuți își reia, în februarie 1919, cursurile, pe data de 1 octombrie 1919 transformându-se în universitate românească. Noile autorități românești bucovinene au propus tuturor profesorilor neromâni de la universitatea austriacă să rămână în continuare la universitatea românească, bineînțeles cu condiția ca să învețe românește pentru ca să-și poată ține prelegerile, seminariile și toate lucrările în limba română. Dar numai puțini au acceptat invitația: Alfons Penecke, Fritz Netolitzky, Eugen Herzog și Carl Siegel, ultimul rămânând la Cernăuți numai până în 1928. La Cernăuți a mai rămas și Friedrich Kleinwächter (născut la Praga în 1838), membru onorar al Academiei Române, cetățean de onoare al Cernăuților, profesor onorar, care, deși pensionar, a mai ținut cursuri după 1920. Ceilalți profesori negermani au părăsit Bucovina.

Universitatea românească a fost inaugurată solemn la 24 octombrie 1920, în prezența regelui Ferdinand și a reginei Maria. Ziua de 24 octombrie a rămas în tradiția interbelică a Universității o zi simbolică, ea devenind ziua oficială consacrată deschiderii noului an de studii la universitatea bucovineană, deși cursurile începeau practic la 1 octombrie.

Transformarea universității de limbă germană într-una românească a fost ușurată de faptul că Facultatea de Teologie, care devenise celebră în spațiul european, fusese în permanență o facultate românească. Înlocuirea personalului didactic plecat în Austria nu a creat dificultăți continuării cursurilor universitare, existând și în țara reîntregită elemente capabile de a funcționa în învățământul superior, greutățile începutului fiind învinse cu foarte mare succes. Facultatea Filosofică a fost scindată în *Facultatea de Filosofie și Litere* și *Facultatea de Științe*. Pe bună dreptate profesorul universitar cernăuțean și primul rector al universității românești, Ion I. Nistor, a

subliniat în opera postumă *Istoria Bucovinei* (București, Ed. Humanitas, 1991) că posturile devenite vacante au fost ocupate de elemente capabile, originare din Bucovina sau din celelalte provincii ale României, care au dat o mare strălucire învățământului superior bucovinean, universitatea cernăuțeană înregistrând un *progres* din toate punctele de vedere, mărindu-se numărul catedrelor, al profesorilor și studenților. Trebuie subliniat faptul că la universitatea românească din Cernăuți *nu* a existat nici o discriminare socială, din punct de vedere al originii etnice sau al religiei studenților. Anuarele Universității publicate pentru anii de studiu 1923 – 1928 și 1933 – 1938 au publicat *statistici amănunțite* în legătură cu originea etnică și religia studenților. Oricine a dorit să studieze la această univesitate a putut să-și vadă visul împlinit, bine înțeles, dacă avea calitățile intelectuale pentru a face față cerințelor studiilor universitare.

Dacă *societățile studențești* au fost o moștenire a stăpânirii austriece, capitala Bucovinei fiind considerată un „Heidelberg” românesc, dacă *extensiunea universitară*, prin conferințele ținute în cadrul cursurilor de popularizare își au originea tot în timpul stăpânirii austriece, în schimb *asistența socială și medicală* sunt un câștig remarcabil al stăpânirii românești.

Un câștig remarcabil, un *progres vizibil* din timpul stăpânirii românești sunt *numeroasele periodice științifice și literare*, publicate de facultăți sau de profesorii acestor facultăți. Dar și studenții și-au avut periodicele lor. Trebuie să facem remarcă obiectivă că universitatea austriacă n-a editat periodice științifice.

Merituosul ministru al Instrucțiunii Publice, dr. C. Angelescu, a mărturisit că Universitatea cernăuțeană și-a asigurat un loc de frunte printre univesitățile românești, ea constituind una din speranțele României; corpul didactic universitar a reușit să se impună studențimii *prin tradiția și prestigiul său*. Ministrul își exprima încrederea că universitatea va duce peste hotare renumele țării. (Din păcate, din motivele bine cunoscute, în ultimele cinci decenii activitatea interbelică a universității cernăuțene nu a fost cercetată decât în tangență și foarte sumar.)

În *perioada interbelică s-a mărit considerabil și spațiul de învățământ* prin construirea *noului edificiu al Facultății de Filosofie și Litere*, de pe str. Cuza Vodă (azi Lesia Ukroinka), dată în folosință în 1935.

În 1918 universitatea cernăuțeană dispunea de următoarele clădiri: cele două clădiri de pe str. Universității nr. 11 și 16. Aceste clădiri au fost construite în secolul trecut nu prin contribuția statului austriac, ci de către *Fondul religiosar ortodox-român bucovinean* și de către *Primăria Cernăuți*. Iar Facultatea de Teologie se afla în monumentalul complex al Reședinței Mitropolitane din Cernăuți.

Inaugurarea solemnă a anului de studii 1935 – 1936 a avut loc la 12 octombrie 1935 în prezența regelui Carol II, al Marelui Voievod Mihai, a primului ministru și a membrilor guvernului român. Cu această ocazie s-a sfințit *noul edificiu al Universității*, în care a fost plasată în întregime întreaga Facultate de Filosofie și Litere, apoi o parte din Facultatea de Științe, adică „institutele” (adică secțiile) de zoologie, antropologie, fiziologie, astronomie, geografie și matematică. Totodată aici s-au instalat șase săli de cursuri, precum și noua aulă a universității și biblioteca Facultății de Drept. De asemenea în noua clădire a fost amplasat noul dispensar academic, inaugurat la 3 februarie 1936, căruia i s-au pus la dispoziție șase camere în parterul aripei drepte. Ministerul Sănătății a înzestat acest dispensar. La 5 martie 1936 a fost inaugurat Muzeul de antropologie.

În vechea clădire din str. Universității 16 au rămas în funcțiune sălile de curs pentru Facultatea de Drept, rectoratul, decanatele, biblioteca universitară, casieria și administrația, oficiul universitar și serviciul premilitar. Vechea aulă a rămas să fie folosită pentru serbările tradiționale. Iar în str. Universității nr. 1 funcționa o parte din Facultatea de Științe.

În același an de studii Institutul Botanic din Grădina Botanică a fost supraetajat cu un etaj, creându-se astfel condiții mai bune de studiu (Str. Regele Carol, astăzi str. I. Fredovici, în cartierul Vilelor).

Dacă *Biblioteca Universității* din Cernăuți a fost una dintre cele mai bogate, mai mari din România, dacă nu chiar a doua, în schimb ea nu dispunea de un local corespunzător, cel moștenit în 1918 fiind cu totul insuficient, datorită rapidei dezvoltări a Bibliotecii în decurs de 20 de ani de stăpânire românească. Permanent s-a pus problema construirii unui edificiu corespunzător.

Și construirea *noului palat al Bibliotecii Universității*, care urma să fie și al Arhivelor Statului din Cernăuți a început în 1937, sfințirea pietrei de temelie având loc într-o frumoasă zi de toamnă, la 24 octombrie 1937, când și rectorul Ion I. Nistor își sărbătorea 25 de ani de carieră universitară, de față fiind și mitropolitul Bucovinei, Visarion Puiu, ctitor al edificiului, arhitecți fiind Leon Sillion, arhitect pe lângă Ministerul Muncii, și A. Doliner. Serviciul divin a fost oficiat de profesorii Facultății de Teologie. În *Anuarul Universității* ni se descrie amănunțit planul grandiosului palat ce urma să fie construit. Suprafața terenului, unde urma să se construiască clădirea era plasat între străzile Cuza Vodă (fațada), Radu cel Mare, Suceava și 24 ianuarie, era de 3431 m². Clădirea urma să aibă o suprafață de 1725 m², iar cubajul de 32 250 m³. Stilul ei era neoclasic, cu planul în formă de T, o soluție dovedită a fi potrivită pentru construcțiile de bibliotecă.

Subsolul urma să cuprindă o parte din depozitele de cărți, atelierele de tipografie, legătoria de cărți și tâmplăria, uzina caloriferului și locuințele personalului de serviciu.

Parterul urma să adăpostească o sală mare de lectură cu 140 locuri, formând trunchiul lui T și având lumină de ambele părți laterale. O parte a birourilor administrative ale Bibliotecii și ale Arhivelor Statului urmau să fie așezate în partea frontală, formând capul lui T. Baza lui T era reprezentată printr-un turn de 7 etaje destinat depozitului și menit să lege totodată depozitele din subsol și din etajul al doilea, constituind astfel o unitate ușor de parcurs a depozitelor de cărți, cu o capacitate de peste 800 000 volume, existând din belșug posibilități de lărgire în viitor. Sălile de reviste, ale cataloagelor și ale profesorilor încăpeau în partea frontală. Numeroase ascensoare trebuiau să asigure transportul cărților la locul de citit. În holul mare de la intrare s-ar fi instalat o garderobă. Un portal închidea toate intrările de la parter.

Etajul I menționa deasupra sălii de lectură o sală festivă sau de conferințe de 300 de locuri și toate încăperile accesorii. La acest etaj erau planificate și o serie de birouri, direcțiunea și secretariatul Bibliotecii precum și locuința directorului ei.

Etajul II era destinat locuinței directorului Arhivelor Statului și depozitului de cărți.

Aripa stângă a părții frontale, exceptând etajul II și o sală la parter era destinată colecțiilor Arhivelor Statului cu numeroase săli de citit, birouri administrative și depozite. (Această schiță a fost prezentată după descrierea făcută în anuarele universității.)

Clădirea a fost adusă în stadiul de sub acoperiș înainte de 1940, dar n-a mai putut să fie terminată sub stăpânirea românească. Originile Bibliotecii Universității sunt *românești*. O încercare în 1848 de a înființa o bibliotecă românească nu a reușit, dar ea s-a deschis în 1852, fiind o creație autentic moldovenească, sprijinită și de boierii bucovineni. Cele dintâi volume au fost adăpostite în camerele edificiului guvernului local (în perioada interbelică devenită prefectura județului Cernăuți din Piața Arboroasa 1), apoi în casa donată de frații Scarlat și Constantin Vărnăv din str. Tudor Flondor. Această bibliotecă, „Biblioteca Țării”, a devenit, cu un număr de 15 544 volume, nucleul Bibliotecii Universității. În 1919 Biblioteca Universității, în afară de periodice și multe rarități, număra 229 321 volume. În 1938, la 30 septembrie, biblioteca aceasta centrală număra în afară de periodice și alte categorii un număr de 472 259 volume (dintre care 180 107 volume în limba română). În decurs de mai puțin de 20 de ani, deci în perioada interbelică, numărul cărților *s-a dublat*. Dar să luăm în considerare și celelalte biblioteci universitare: Biblioteca Facultății de Teologie număra 17 745 volume, cea a Facultății de Drept 7 657 volume, bibliotecile seminariale de la Facultatea de Filosofie și Litere însumau 26 434 volume, iar diferitele biblioteci de la Facultatea de Științe totalizau 19 299 volume. (Amintim exemplificând că Seminarul de Istoria Românilor avea o bibliotecă de 3156 volume de broșuri.) (Biblioteca Institutului Botanic dispunea, la un moment dat, de 1285 cărți, 1291 extrase, 178 reviste, iar în ceea ce privește ierburile existau 80 740 coli montate.) Deci la 1 octombrie 1938 Centrul Universitar Cernăuți avea o zestre de cărți și broșuri de 543 387 volume. În afară de aceasta biblioteca avea o colecție impresionantă de periodice, de tot felul: ziare, gazete, reviste, publicații oficiale (buletine județene, orașenești etc.), calendare, almanahuri, dări de seamă etc. Biblioteca era posesoarea unor valoroase cărți rare, tipărite între 1474–1532, între care deci și incunabule cărți vechi românești, tipărite până la 1830. Foarte valoroase erau și cele aproape 500 de manuscrise. Biblioteca poseda în general lucrări în multe limbi.

Personalul bibliotecii a avut o intensă activitate de organizare și cercetare științifică, serviciile interne fiind astfel organizate: 1. Serviciul creșterilor, 2. Serviciul periodicelor curente, 3. Serviciul de catalogare, 4. Serviciul legatului cărților, 5. Serviciul cataloagelor alfabetic și metodice și al informației bibliografice, 6. Serviciul referatelor științifice, 7. Serviciul reviziei colecțiilor, 8. Serviciul în sălile de lectură, 9. Serviciul împrumutului acasă al cărților și al restituirii lor, 10. Serviciul depozitului, 11. Serviciul expozițiilor, 12. Serviciul cancelariei. În serviciul cancelariei se mai încadrau și a) serviciul casieriei și contabilității și b) serviciul administrativ și al inventarierii mobilierului.

Universitatea cernăuțeană, în general, a avut în permanență, prin diferite manifestări, o *legătură strânsă cu publicul larg*. Biblioteca ei a contribuit și ea și prin *expozițiile* pe care le-a organizat de-a lungul anilor. Vom da câteva exemple ilustrative, atrăgând atenția că subiectele expoziției erau determinate de împrejurări externe sau urmăreau un plan unitar, luându-se în considerare cât mai multe aspecte și probleme regionale. O deosebită atenție se dădea laturii didactice, avându-se în vedere vizita elevilor de la școlile secundare.

La organizarea expozițiilor erau invitate să participe și alte biblioteci și institute, precum și persoane particulare, care dispuneau de obiecte interesante, din domeniul ce se expunea. Pregătirea bibliografică a exponatelor era cât se putea de completă. Expozițiile întocmeau cataloage manuscrise, care se păstrau într-un dosar comun.

În mai 1934 Biblioteca, răspunzând invitației Fundației Culturale Regale, a organizat expoziția: „Bucovina în cărți și icoane” cu sectoarele: monografiile istorice și geografice despre Bucovina; Bucovina văzută de călători străini; opere ilustrate (arta bisericească și populară etc); poeți și prozatori bucovineni; reviste, dicționare, calendare vechi etc. Pereții sălii au fost acoperiți de tablouri, acuarele și stampe, reprezentând peisajul bucovinean.

Între 28 februarie 1935 și 7 martie 1935 expoziția a avut ca temă Revoluția lui Horia, Cloșca și Crișan, prezentând unele piese și documente, care, până la acea dată, nu erau cunoscute literaturii de specialitate, iar catalogul manuscriselor, fiind o serioasă contribuție la bibliografia revoluției de la 1784, urma să se publice în *Codrul Cosminului*.

În „Săptămâna cărții” între 15 și 21 mai 1935 expoziția a fost închinată în parte istoriei și literaturii cehoslovace și folclorului cehoslovac, considerându-se în special și cărțile cu privire la relațiile culturale din România și Cehoslovacia. Cealaltă parte a expoziției a grupat edițiile clasice române, opera lui Vasile Alecsandri și scrierile despre acesta, și hărți istorice ale României.

În timpul Congresului de arheologie și numismatică între 29 octombrie și 2 noiembrie 1935, au fost expuse cărți vechi și rare din amintitele domenii. Catalogo-gele manuscrise ale expoziției indicând cărțile și obiectele expuse se păstrau la arhiva bibliotecii. S-au prezentat monede rare ce aparțineau universității.

În aprilie 1936 o expoziție a fost închinată Congresului Internațional de Științe Istorice din București semnalând cartea istorică veche, cartea istorică reprezentativă, istoria Bucovinei (în colaborare cu Arhivele Statului), opera profesorilor de istorie de la Universitatea cernăuțeană.

În „Săptămâna cărții” în mai 1936 s-a expus „Cartea bisericească bucovineană”, evidențiindu-se opera Institutului Teologic și apoi cea a Facultății de Teologie din Cernăuți.

La începutul lui aprilie 1936 în cadrul „Săptămânii pedagogice” cernăuțene a fost o expoziție a literaturii pedagogice. Iar în septembrie 1936, cu prilejul Congresului general al învățătorilor la Cernăuți, a avut loc o nouă expoziție pedagogică, adăugându-se și alte cărți rare și frumoase, în special cu privire la istoria românilor.

În aprilie 1937 cu prilejul „Săptămânii pedagogice”, ținute la Cernăuți în săptămâna Patimilor, s-au expus: enciclopedii, lexicoane pedagogice, opere cu privire la istoria pedagogiei universale, reviste pedagogice bucovinene, lucrări pedagogice contemporane din țară, colecții de reviste pedagogice moderne, toate aceste publicații ținute la zi.

La 10 septembrie 1937 s-a deschis o expoziție cu prilejul vizitei participanților la Congresul internațional de antropologie și arheologie preistorică: opere din aceste domenii și volume din bibliotecile seminariilor și ale particularilor. Au fost două categorii de cărți: literatură de specialitate străină și lucrările apărute în țară, precum și acele lucrări care înregistrau săpăturile făcute în țară. Erau expuse și o serie de cărți vechi, rare și frumoase, care constituiau mândria bibliotecii. Pereții au fost împodobiți cu scoarțe și cusături naționale, pe care erau fixate planșe, arătând porturi și peisaje românești. Congreșiștii și-au luat notițe, declarând că au găsit printre operele străine expuse pe mese și unele volume importante, totuși necunoscute lor. Iar titlurile românești au fost notate cu grijă de savanții străini.

La 15 noiembrie 1937, cu prilejul vizitei la Cernăuți a prințului moștenitor al Suediei, Gustav Adolf, căruia i s-a decernat atunci titlul de Doctor honoris causa,

expoziția de cărți și industrie casnică a oferit spre investigare istoria, geografia și știința suedează și legăturile istorice suedezo-române. Au fost expuse cărți din 1663, 1742 și 1752 și literatură în legătură cu regele Carol XII la Tighina. S-au expus și hărți contemporane. S-au expus lucrări de Karl Linné, Adolf Erik Nordenskiöld, Sven Hedin etc., scrierile arheologilor români, multe scrise de profesorii universitari cernăuțeni. Gustav Adolf, viitorul rege Gustav Adolf VI, a avut un rol important în inițierea unor săpături arheologice, colaborând efectiv la acestea. Vizitatorii au putut vedea și albume și scrieri în legătură cu monumentele Sucevei, covoare și tablouri de pictori bucovineni.

În aprilie 1938 a fost deschisă o expoziție cu subiecte englezești: istoria, geografia și literatura engleză. S-au expus lucrări ale autorilor români despre legăturile anglo-române.

La 1 noiembrie 1942 s-a deschis expoziția organizată de Guvernământul Bucovinei: „Un an de muncă românească în Bucovina reîntregită (5 iulie 1941 – 5 iulie 1942)“. Această expoziție a fost organizată la Cernăuți în mai multe clădiri: 1. Palatul cultural al Societății pentru cultura și literatura română în Bucovina din Piața Vasile Alecsandri (azi Piața Centrală), 2. Palatul Camerei de comerț din Piața Vasile Alecsandri, 3. Sala Tipografiei Mitropolitane din str. Lascăr Luția, colț cu Piața Vasile Alecsandri, 4. Clădirile Universității din str. Universității nr. 11 și 16. În ultima clădire expuneau Biblioteca Universității și Facultatea de Teologie.

Pentru a studia în întregime activitatea Bibliotecii Universității cernăuțene ar trebui să cercetăm periodicele care au apărut în Bucovina în perioada interbelică, acestea oferindu-ne reportaje amănunțite despre activitatea publică a acestei instituții de cultură.

Am prezentat până acum o parte din *averea Universității* din perioada interbelică; este însă cazul să inventariem pe scurt proprietățile ei, unele moștenite din perioada de până în 1918, celelalte, în majoritate, fiind achiziții ale perioadei interbelice.

1. Edificiul principal până la 1918 (Facultatea de Drept și Biblioteca) din str. Universității 16, colț cu str. Nicolae Iorga.

2. Clădirea, denumită inițial a „Institutelor“, apoi Facultatea de Științe din str. Universității 11.

3. Grădina Botanică, situată între str. Regele Carol, str. Andrei Șaguna, str. Simighinovici și Grădina Publică. Aici se aflau și serele precum și clădirea „Institutului“ botanic cu un laborator și un muzeu botanic. Grădina Botanică era bine întreținută, posedând plante exotice. Clădirea institutului a fost în perioada interbelică supraetajată cu un etaj.

4. Edificiul Facultății de Filosofie și Litere, ridicat în perioada interbelică și inaugurat în 1935.

5. Noul edificiu al Bibliotecii Universității și Arhivelor Statului, din str. Cuza Vodă, început să fie clădit în 1937, dar neterminat în perioada interbelică, până în 1940 fiind adusă în stadiul sub acoperiș.

6. Un lot de pământ de aproape 6000 m² în spatele Facultății de Științe, donat de Primăria Cernăuți.

7. Un teren de 4 ha situat pe str. Transilvaniei, între Spitalul Central și Cazarma de Roșiori, donat de Ministerul Românesc al Agriculturii și Domeniilor, în vederea adăpostirii unor viitoare clinici universitare. Până atunci a devenit teren de cultură.

8. În anul de studii 1923-1924 Ministerul Instrucțiunii a înființat pentru studenți două cămine și o mensa academică.

Căminul de studenți din str. *Xenopol 9* dispunea de 23 de camere. În anul de studii 1937 – 1938 aici au fost adăpostiți 70 de studenți.

9. Căminul de studenți din str. *Gheorghe Lazăr 11*, singurul cămin rămas de pe timpul stăpânirii austriece, avea 32 camere și două săli și a oferit adăpost în anul de studii 1937 – 1938 la 78 de studenți. Menționăm că Fondul religios ortodox-român întreține în complexul Reședinței Mitropolitane un internat pentru studenții teologi („seminarul clerical“) cu o capacitate de 50 de studenți.

10. Pentru studente autoritățile române au înființat un cămin pentru studente în str. *11 noiembrie nr. 19*. Aici puteau fi adăpostite 90 de studente. Menționăm că în toate căminele locurile erau gratuite.

11. Un bivouac de recreație la Păltinoasa (fostul județ Câmpulung), pe dealul Aninei deasupra Pârâului Negru, unde au fost trimiși studenții debili din punct de vedere fizic. Astfel în anul de studii 1934 – 1935 au fost trimiși 29 de studenți.

12. O mare realizare interbelică a fost înființarea Preventoriului Academic de la Gura Humorului inaugurat în octombrie 1937, fiind *prima* instituție de acest fel din România. Preventoriul avea 20 de camere pentru 40 de persoane, având și uzină proprie, băi, bucătărie, săli de mese și de lectură. Cheltuielile de construcție și înzestrare au fost acoperite de Ministerul Sănătății, Ministerul de Finanțe și Liga contra Tuberculozei. Această casă de recreație este așezată pe malul râului Moldova într-o pitorească regiune de munte.

13. La Cernauca (jud. Cernăuți), universitatea a achiziționat, tot în perioada interbelică, un teren de 17 ha, care în secolul trecut aparținuse familiei de patrioți români Hurmuzachi, teren pe o coastă plantată cu pomi fructiferi în fața iazului de la Cernauca. Terenul se găsea însă în paragină. Dar noua administrație universitară a transformat acest teren într-un parc, unde alături de cei 700 de pomi bătrâni s-au mai plantat 2500 de pomișori tineri. Iar pentru ca studenții cernăuțeni să poată găsi aici duminica și de sărbători, de Paști sau de Crăciun, o vacanță plăcută, s-au construit două case mari de adăpost și recreație în stil moldovenesc, una cu camere de studiu și de dormit, iar alta cu bucătărie și săli de mese. S-au mai construit dependințe pentru gospodărie și un beci. S-a lărgit și pietruit drumul care lega proprietatea universității cu șoseaua națională. Această proprietate cultivată a adus și un beneficiu din vânzarea fructelor și a plantelor furajere și a servit și ca fermă-model pentru populația regiunii.

14. De interes științific major au mai fost fânețele seculare de la Bosanci și Boianceni. Apoi și lotul pentru studiu la Hacicadar (Suceava).

15. Latura militară sportivă a Oficiului universitar a funcționat în 1935 prin căminul de la Aeroportul Cernăuți, construit de universitate cu concursul restrâns al câtorva studenți, având sprijinul universității și Aeroportului Cernăuți. Aici și-au găsit cândva masă și casă 20 studenți, dintre care 15 și-au luat brevetul de pilot fără motor, unii dintre ei fiind chiar recrutați pentru aviație, unde s-au activat doi dintre ei (vezi și cronică anulului 1933 – 1934).

16. Universitatea a mai posedat și un mare teren de cultură pe Prut, în apropiere de Gara principală din Cernăuți. (Vezi și Constantin Loghin. *Cernăuții*, 1936. Tipografia Mitropolitului Silvestru.) În perioada interbelică s-a avut în vedere și ajutorarea studenților și prin *burse*. Studenți, care apoi au devenit personalități marcante în viața culturală și științifică românească și internațională au fost bursieri

ai universității cernăuțene, aceasta dovedind preocuparea conducerii universității bucovinene de a ajuta studenții harnici, merituoși, dar lipsiți de mijloacele materiale corespunzătoare. Bursele au fost acordate de Ministerul Instrucțiunii Publice, de Primăria Municipiului Cernăuți, Fundația Universitară Regele Ferdinand I. Prin subvenții au fost susținute și *Căminul Societății academice „Junimea”*. Această societate studentească a înființat, după multe eforturi, un cămin studentesc în str. Mitropolitul Silvestru nr. 7. (Vezi *Societatea academică „Junimea” din Cernăuți. Raport anual 1927 – 1928*, Cernăuți, Editura Junimii, Tipografia Mitropolitul Silvestru.) Căminul avea 10 camere, dar 6 din ele erau ocupate de chiriași, care nu au putut fi evacuați. În anul de studiu 1929 – 1930, 16 „junimeni” au locuit în acest cămin, în grădina căruia s-a dezvelit bustul primului președinte al „Junimii”, Dimitrie Onciul. De asemenea a fost subvenționat și căminul „Asociației aeronautice studențești”. Se menționează că *pregătirea aeronautică* a studențimii cernăuțene a fost una din cele mai vajnice, viroase realizări medico-sociale ale universității din anul de studiu 1933 – 1934.

Menționăm că licențiați ai universității cernăuțene au fost trimiși pentru *specializare* la Școala Română din Roma și la Școala Română din Franța (Fonteney aux roses). Uneori licențiații de la Cernăuți au studiat și la Bordeaux. Și statul francez a acordat burse foștilor studenți cernăuțeni.

În anul de studii 1933 – 1934 senatul universității a hotărât înființarea *Oficiului Universitar*, cu patru secțiuni: 1. Secțiunea asistență socială, care avea grijă de cămine, de cantină și de ajutorarea studențimii pe orice căi, 2. Secțiunea asistenței medicale, care a înființat un dispensar propriu al universității cu scopul bine determinat de a da asistență studenților și studentelor în caz de boală și de a da ajutoare pentru internarea în spitale, 3. Secțiunea sportivă urma să concentreze toate organizațiile sportive într-o singură mare asociație sportivă universitară cu subsecții deosebite. 4. Secțiunea de plasare și de îndrumare profesională a tineretului universitar, cu un birou permanent de informații, care a luat ființă la începutul noului an școlar.

În perioada austriacă exista o veche societate particulară: „Kranken- und Unterstützungsverein der Studierenden an die Universität in Czernowitz”, care s-a reactivat în 1921 sub nume românesc, fiind până în 1923 o societate cu caracter particular. Din 1923 societatea a fost încorporată universității, primind un caracter public și, ca urmare, obținând subvenții de la statul român. Rectorul cernăuțean a devenit președinte de drept al societății, ajutat de un comitet compus din delegații celor patru facultăți și din comitetul studenților. Scopul societății era de a da ajutoare medicale și bănești studenților bolnavi. Înființarea dispensarului academic în noua clădire a Facultății de Filosofie și Litere a fost un succes deplin al perioadei interbelice.

Societățile studențești, care au luat ființă în timpul stăpânirii habsburgice, și-au conținut activitatea, atât cele românești cât și cele ale minorităților: germane, evreiești, ucrainene și polone. Societățile românești au fost: Junimea (1878), Bucovina (1880), Academia Ortodoxă (1884), Dacia (1905), Moldova (1910), centrul studentesc Arbo-roasa (1921). Germane au fost: Gothia (1876), Alemaniam (1877), Arminia (1879), Katholische Akademische Verbindung Unitas (1891), Katholische Deutsche Verbindung Franconia (1906); evreiești: Hasmonia, Zenlira, Hebronia, Emumach, Heatid; ucrainene: Sojus (1875), Sitsch (1902), Zaporoje (1910), Ciornomore (1913); poloneze: Ognisko (1884), Lechia (1910). Pentru toate naționalitățile bucovinene aceste societăți au avut o mare importanță națională și culturală.

La 24 octombrie 1938 toate societățile studențești din România au fost *desființate*, locul lor luându-le o unică organizație studentească oficială, care însă și-a găsit

sfârșitul în tragicul an 1940. Desființarea societăților studentești s-a devedit a fi fost o mare greșeală, ele având un rol pozitiv în activitatea studenților în perioada habsburgică și în perioada interbelică.

Societățile studentești au întreținut *legături cu societățile culturale și cele studentești din diferite localități*. Dăm un singur exemplu din istoria culturală a societății cernăuțene „Junimea”. Ea era membră pe viață a „Societății pentru cultura și literatura română în Bucovina” și a „Școlii Române” (Suceava). Societatea muzicală „Armonia” (Cernăuți) a fost înființată la inițiativa „Junimii” de junimeni. Și Reuniunea de Cântare „Tudor Flondor” (Cernăuți) are la origini junimeni de la „Armonia”. „Junimea” a avut legături cu „Societatea mazelilor și răzeșilor români din Bucovina”, cu „Societatea meseriașilor români” (Cernăuți), cu „Breasla cojocarilor” (Siret) și cu clubul sportiv „Dragoș Vodă” (Cernăuți). De mare importanță au fost legăturile cu Cabinetele de lectură de la sate și cu Arcășiile.

„Junimea” a întreținut și legături prietenești cu societăți românești și neromânești din Bucovina și alte regiuni. Din Cernăuți, Chișinău, Gherla, Sibiu, Iași, Graz, Timișoara, Cluj, München, Brașov, Viena, Arad, Berlin, Leoben.

Cercetarea științifică ar trebui să reînvie trecutul glorios al activității culturale a societăților studentești bucovinene, trecut care face parte integrantă din istoria culturii românești. Și deci din istoria Universității din Cernăuți.

Am creionat în puține cuvinte câteva elemente, care ne vor permite, în articolele care vor urma, să expunem în condiții cât mai prielnice, dar iarăși foarte rezumativ, activitatea didactică și științifică desfășurată la cele patru facultăți ale universității cernăuțene în perioada interbelică. Există destule greutateți, căci nu pentru toți anii de studii există anuare. Multe din studiile și articolele publicate de profesori cernăuțeni în reviste n-au fost reunite în volume, în cărți. Pentru a reda corect activitatea universității ar trebui cercetate periodicele vremii respective. Ultimele cinci decenii au cam aruncat un vâl de uitare asupra marelui centru cultural românesc, care au fost Cernăuții interbelici. De aceea activitatea Universității din perioada interbelică trebuie studiată cu toată atenția și readusă în atenția contemporanilor noștri.

NOTE

1. Ion G. Sbiera, *Familia Sbiera după tradițiune și istorie și Amintiri din viața autorului*. Cernăuți, 1899, Tipografia universitară î. r. a lui Eckhart.
2. *Ibidem*, p. 286 – 297.
3. *Verzeichnis der öffentlichen Vorlesungen an der k.k. Franz-Josephs-Universität zu Czernowitz im Wintersemester 1912 – 1913*, Czernowitz, Verlag des akademischen Senats, R. Eckhardtsche Universitäts-Buchdruckerei.
4. M. Grigoroviță, *Învățămintul în nordul Bucovinei (1775 – 1944)*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1994.

SUMMARY

The author presents an important epoch in the history of the University of Cernautz – the inter-war period. He mentions the scientific achievements, the numerous scientific and literary periodicals edited by various departments and teachers, the activity of the students' societies and the extending of the educational space by building a new edifice and a library. In the end, the suggestion is made that it is necessary to investigate this period covered by the veil of oblivion more thoroughly.

DIN ARHIVA FAMILIEI NANDRIȘ SATUL NOSTRU MAHALA DIN BUCOVINA* Însemnări pentru mai târziu

Dr. Ionică Nandriș

4

Era anul 1893, zi de sâmbătă în postul mare dinaintea Paștilor. Tânărul de 20 de ani, Ștefan Sainciuc, orfan, îngrijind și de două surori și un frate mai mic, și-a pus rânduială în modesta lui gospodărie și-a zăbovit să intre în casa mică – numită camera la noi – unde frații îl așteptau cu masa gata. Era pe-nserate. Când s-a înnoptat, frații au ieșit să-l cheme la masă. Afară nu era. Au văzut însă lumina în casa cea mare – adică în camera da oaspeți, cum s-ar zice pe la noi. Când au intrat în casa cea mare l-au găsit pe fratele lor Ștefan îmbrăcat ca de sărbătoare și culcat cu fața în sus, nemișcat și alături pe masă – aprinsă o lumânare. Văzându-l pe „bădița“ lor culcat, cu lumânare la cap și care nu răspundea la chemările lor, copiii s-au speriat și-au dat o fugă la vecini, spunându-le cele văzute la „bădița“ lor. Vecinii s-au dus la casa dealături, au văzut și ei lumină în „casa cea mare“, s-au uitat pe fereastră înlăuntru și l-au văzut pe flăcău în pat așa cum le-au spus copiii. Au intrat în casă, l-au întrebat ce are, poate e bolnav? Tânărul stătea cu ochii deschiși, nu s-a uitat la ei și n-a răspuns nimic. Oamenii au stat ce-au stat și-au plecat unul câte unul clătănând din cap și vorbind mânăniți între ei: „Bietul băiat, s-a stricat la cap“.

A doua zi duminică, pe când ieșeau oamenii din biserică, tânărul Ștefan Sainciuc, urcat pe temelia largă a crucii din fața bisericii unde se sfințește aghiazma în fiecare an de Bobotează, a început să vorbească lumii ce trecea despre păcatul băuturii de rachiu, despre nenorocirea ce-adoce acest păcat pe lumea asta și despre chinurile groaznice ce-i așteaptă pe ceea lume pe toți aceia ce-au căzut în darul beției. Pe lumea asta își pierd casa și pământul, pe lumea cealaltă își pierd sufletul. Descrăia în culori vii toate chinurile și caznele iadului ce-i așteaptă în lumea cealaltă. Și îi sfătuiește să lase acest păcat al băuturii până nu-i prea târziu, căci Dumnezeu le va ierta păcatele. Lumea din sat, care îl cunoștea, trecea pe lângă cruce și fiecare reacționa în felul lui. Unii rădeau, unii treceau nepăsători, alții se uitau la el, dădeau din cap cu întristare și vorbeau ei în de ei: „S-a stricat la cap, bietul băiat...“.

* Continuare. Începutul vezi: în *Glasul Bucovinei*, nr. 1/1995.

A doua duminică și cele următoare Ștefan își ținea regulat predica lui contra „băuturii“. Vorbea cu mare putere de convingere, ca un iluminat, nepăsător față de felul cum era primit. Satul a început să vorbească în cursul săptămânii de predicile lui Ștefan Sainciuc, oamenii au început să se oprească la crucea de unde predica tânărul și să-l asculte. Mai ales femeile care sufereau mai mult de pe urma beției bărbaților. În târguri, la moară, pe drum, lumea a început să vorbească tot mai mult despre acest fenomen și au început să-și dea seama că nu vorbește de rău și sfătuiește la bine tânărul Ștefan. După scurt timp a început să vină duminicile și lume din satele vecine. Vatra satului, destul de mare, nu mai cuprindea lumea adunată ca să-l asculte pe Ștefan.

Oamenii din Mahala au început să se ducă la popa din sat ca să-i jure pe sfânta evanghelie că nu vor mai pune în gură băuturi alcoolice. Crășmele au început să fie tot mai goale. Într-o duminică oamenii din sat au dus cu proesia (cu prapuri) și preoți în odăjdii un butoiș cu rachiu departe în câmp unde l-au îngropat adânc în pământ ca simbol de „moarte rachiuului“ și după o scurtă slujbă religioasă tot satul a jurat, încă o dată, acolo pe loc, ca să se lase de băutură. Și oamenii aceia s-au ținut de cuvânt cât au trăit.

Vestea despre „Proorocul din Mahala“ s-a întins repede în toate satele din Bucovina și o parte din Moldova, până la Pașcani. Veneau oamenii din depărtări ca să-l ia pe „Ștefan din Mahala“ ca să le predice și oamenilor din satul lor. Și în doi ani de zile, tânărul Ștefan, poreclit și „proorocul din Mahala“ a cutreierat aproape toate satele din Bucovina, din părțile Herței, Dorohoiului, până-n Pașcanii din Moldova, ducând lupta contra beției prin puterea cuvântului și a credinței. Și lucru interesant: acest tânăr în predicile lui n-a amintit, n-a vorbit nici un cuvânt de crășmari și n-a primit niciodată vreo răsplată sub nici o formă. Transportul cu căruța numai, găzduirea și masa care i se oferea din toate părțile.

Sadoveanu în nuvela lui „Sfântul Ștefan“ îi face nedreptate acestui om. El nu se ținea și nici nu spunea că „e trimisul lui Dumnezeu“ sau că ar fi „un sfânt“. El nu era nici ucrainean. Nu cunoștea nici o boabă din limba ucraineană și părinții lui au fost români băștinași cu numele de Sain la care autoritățile austriace au adăugat un „ciuc“, ca în atâtea alte cazuri. Acest tânăr era analfabet și nu putea fi învinuit de vreo influență sau îndemn din cărți citite. În vremea aceea nici nu se știa despre primejdia alcoolismului și nici nu se cunoștea vreo organizație „antialcoolică“. După aproape doi ani și jumătate satele din Bucovina s-au trezit, s-au lăsat de băutură fără nici o constrângere, crășmele s-au golit. Dar și mulți țărani până la această întâmplare au sărăcit și pierdut pământ și case.

În timpul acesta crășmarii și cămătarii evrei n-au stat degeaba. Ei vedeau că le scapă din mână afacerile bănoase. Au făcut întâi reclamație până la procuratura din Cernăuți că Ștefan Sainciuc din Mahala instigă țărani de la sate contra ordinii publice și ei sunt neliniștiți și în primejdie. Ștefan Sainciuc a fost ridicat din sat de jandarmi și dus la Cernăuți. Cum au aflat satele de arestarea lui „Ștefan“ din Mahala au venit cu miile în piața din fața Tribunalului din Cernăuți, cerând eliberarea lui Ștefan și spunând prin delegații lor că ei nu vor părăsi locul până nu va fi eliberat „Ștefan din Mahala“. Și numărul țărănilor creștea mereu prin noi veniți. În situația aceasta, sau fără judecată, Ștefan Sainciuc a fost pus în libertate și condus acasă de multă lume.

Peste două săptămâni Ștefan Sainciuc a fost înrolat în armata austriacă, deși era scutit de armată în mod legal. Dar și armata l-a trimis acasă peste alte trei săptămâni.

Dar crâșmarii evrei din Galiția nu aveau liniște, când îl știau pe „proorocul din Mahala“ liber și fama lui crescuse, crâșmele lor goale.

Nu mult după asta Ștefan Sainciuc a fost chemat la Cernăuți și examinat de-o comisie medicală și internat din ordinul procurorului în spitalul de boli nervoase și mintale din Cernăuți. Aici a stat sub observație medicală trei luni de zile. Pe baza unei expertize medico-legale făcută de conferențiarul de medicină legală de la Facultatea de Drept a Universității din Cernăuți, Ștefan Sainciuc a fost trimis acasă și din acest spital ca om în toată firea. Această expertiză a fost publicată într-o broșură în limba germană din 1894 și se găsea la dosarul lui Ștefan Sainciuc din Spitalul de boli nervoase și mintale și în anul 1942.

Urmările faptei lui Ștefan Sainciuc, cunoscut în satele Bucovinei ca „Ștefan din Mahala“ sau „proorocul din Mahala“ s-au văzut în tot cuprinsul Bucovinei. Oamenii s-au deșteptat, s-au lăsat de băutură, crâșmele s-au golit. Ștefan Sainciuc și-a îndeplinit „misiunea“ sau și-a „plinit nebunia“ și s-a retras. În sat la noi trei din cele mai mari crâșme au tras obloanele, au vândut casele și pământul cumpărat la țărani și s-au retras la Cernăuți. Ștefan Sainciuc s-a căsătorit, și-a întemeiat o familie, și-a muncit pământul puțin ce-l avea. A trăit tăcut, retras, cinstit de sătenii lui până a închis socotelile pământești. Parcă uitase tot ce-a făcut în tinerețea lui.

Eram copil și adesea vedeam sâmbăta șiruri de căruțe din satele depărtate în fața gospodăriei lui Ștefan Sainciuc. Și oamenii din sat vorbeau între ei că veneau să-l roage să le vorbească și lor și să-i sfătuiască. Omul îi primea frumos, dar le spunea hotărât să nu se supere, dar el nu mai are nimic de spus. După mulți ani poposind în satele Sucevei, gazdele mele mai în vârstă cereau iertare că nu mă pot cinsti cu altceva decât cu apă fiindcă au jurat lui „Ștefan din Mahala“ ca nici ei să nu ia în gură vreo băutură și nici în casa lor să nu fie nici o băutură alcoolică. Nu bănuiau că sunt din satul lui Ștefan și i-am ispitit să-mi povestească cum a fost pe-atunci și cine era acela „Ștefan din Mahala“. Și multe variate povești am ascultat. Așa a fost luat sfârșit o întâmplare, care nu e nici mit, nici născocire.

Și s-a mai ivit o a doua cale de ajutor a satului nostru și în general a satelor românești din Bucovina, ajunse pe marginea prăpastiei. Pe vremea aceea, pe la sfârșitul veacului al XIX-lea multă lume pleca în America unde se căuta mână de lucru. Au plecat și de la noi din sat mulți oameni – unii cu familia, alții numai partea bărbătească. Au muncit acolo din greu, au strâns cu zgârcenie dolari, i-au trimis acasă și-au răscumpărat casa și pământul pierdut pe băutură. Apoi unii s-au întors acasă, alții au rămas acolo și o parte din ei trăiesc și azi în America și unde și-au făcut o solidă bază materială. Nepoții lor s-au americanizat, ajungând ingineri, medici, mici comercianți, proprietari etc. Un coleg de clasă, Petrea Antonescu, fost wattman la tramvaiile din New York, trăiește și azi în acel oraș, avându-și casa lui undeva la periferia New York-ului, pe când ceilalți doi frați și-au creat o bună situație în Ohio.

În vara anului 1964 am avut bucuria să văd aici, în București, o bătrână de 77 de ani din satul nostru Mahala, plecată în America de 62 de ani și care a venit cu avionul să-și vadă două surori, refugiate de-acolo în Rădăuți în 1944. La vârsta ei bătrâna e foarte voinică și cu multă demnitate. După atâția ani a venit prima dată să-și vadă neamurile și pământul strămoșesc, înainte de-a închide ochii – cum spunea. De aici a plecat la Cernăuți, plătind cu dolari grei, ca să-și revadă doi frați și o soră din Mahala. A revenit după o săptămână în România, și-a luat rămas-bun de la neamurile ei și a plecat cu avionul spre apus de soare cu sufletul și cu inima grea de amintiri și despărțiri nespuse de duioase și dureroase. Știa că e pentru cea din urmă dată pe acest pământ ce nu l-a putut uita. Admirabil exemplar de om – mi-am zis – când, de pe aeroportul Băneasa, această femeie simplă din satul nostru, după un scurt bun-rămas,

a urcat foarte sigură scara avionului. Și peste câteva minute a dispărut în adâncimea cerului cu avion cu tot. Cine ar fi în stare să știe ce s-a petrecut în sufletul ei în acele clipe de desprindere de pe pământul românesc? Cum nimeni nu va ști vreo dată frământările ei sufletești, care au hotărât-o să întreprindă această călătorie după mai bine de șase decenii! La despărțire pe aeroportul Băneasa cele din urmă cuvinte au fost: „De-amu n-am să mai văd nici pământul ista a nostru, nici neamurile mele.“

Mahalenii aveau multe păcate, multe scăderi, dar aveau și unele calități. Cum am amintit în sat erau 42 familii evreiești, o așezare solidă a lor în vatra satului și lângă biserică. Și mulți erau bine situați, bogăți. În mai puțin de zece ani a rămas un *singur băcan* evreu, sărac și în cele din urmă mare comunist și primar sub ruși. Și asta s-a întâmplat fără violență, fără strigăte de „jos jidanii“. O familie de evrei cu numele Saidl s-a românizat, s-a botezat. Un urmaș de-a celei familii Saidl a ajuns popă, altul vornic în sat, dar sub ruși. O altă familie de crâșmar evreu, bogat, cu numele Liguornic, a trebuit să plece repede din sat fiindcă doi băieți mai mari s-au depărtat mult de legile iudaice. Umblau cu plăcere îmbrăcați românește. Duminicile veneau la joc cu flăcăii, mergeau să ajute la prășit păpușoi cu flăcăi și fete, seara ieșeau cu flăcăii din sat să învețe cântece. Toată înțelepciunea rabinului din Sadagura n-a putut să-i aducă pe calea lor. Și-atunci sfatul rabinului a fost să plece cât mai repede din sat.

Satul nostru era așezat dincolo de apa Prutului, adică în partea nordică a Bucovinei. Întregă această parte era ucrainizată și, cum am mai amintit mai sus, penetrarea ucrainenilor a ajuns până la Suceava. Două sate de „peste Prut“ au rezistat până astăzi ucrainizării: Boianul și Mahala care, ca un cap de pod, își păstrează limba, portul, datinile și tradițiile românești. Desigur de-a lungul anilor s-au oploșit și ucrainenii în Mahala fie prin căsătorii mixte – puține – fie ca servitori, care au rămas apoi în sat. Dar au fost românizați. Prima generație a lor nu mai cunoștea limba ucraineană. Mai erau trei familii de polonezi ca fierari și trei de țigani care însă vorbeau bine limba noastră. Polonezii au plecat și ei și țiganii s-au irosit în mulțimea satului.

În sat mai era și o mică moșie a „Fondului Bisericesc din Bucovina“ arendată unui evreu. Nici un om din sat nu s-a angajat la curtea arendașului sub nici o formă și nici n-au lucrat vreo dată la moșia arendașului. Evreul era silit să-și aducă personal din alte părți, iar în timpul secerișului aducea lucrători din Galiția. În sat nu rămânea nici unul. Cum am mai amintit mai sus, niciodată mahalenii nu intrau servitori la oraș. Niciodată băștinașii nu furau, dar făceau repede moarte de om. Și exista și „Vendeta“ până în 1914, cum am spus-o mai sus. Erau oameni cuviincioși dar nu stăteau cu pălăria în mână în fața nimănu. Bătrânii dădeau mai întâi „bună-ziuă“ copiilor pe drum și dacă nu răspundeau cum trebuie la binețe, îi întorceau și-i puneau să răspundă „frumos“. Erau credincioși, măsurători, păstrători de datini și a unor îndeletniciri mai vechi în forme mai simple.

5

În jumătatea a doua a secolului al XIX-lea și începutul celui de al XX-lea era în sat la noi o „viață culturală“ țărăneasă și poate mai mult. N-aș putea spune de când a început și cum a început această viață culturală, și nici dacă a fost inițiată și

îndrumată la început de cineva. O parte din această „viață culturală“ sâtească am apucat-o și eu în ultimul deceniu al veacului trecut.

Școala a fost înființată în 1860 și e greu de afirmat că această mișcare sau stare culturală a pornit la început de la școală numai. Erau în sat bătrâni care știau a citi cărți de rugăciune în litere cirilice, dar nu știau a scrie. Și acest lucru s-a întâmplat înainte de înființarea școlii din sat. Ei au învățat unii la dascălul de la biserică, alții în armată de la unii ardeleni. Armata sau cătănia, cum se spunea pe la noi, se făcea pe-atunci 12 ani. Îi prindea cu arcanul pe flăcăii din sat, îi tundeau și-i duceau la regimentele austriece în Ungaria, Bohemia sau Știria, departe de casă ca să nu fugă. Doisprezece ani ei nu vedeau casa, nici neamurile. Am cunoscut doi bătrâni care păstrau cu sfințenie câte un ceaslov de rugăciuni cu litere cirilice, cumpărat în Budapesta în 1861 și pe care un prieten ardelean din același regiment i-a învățat să citească în românește cu litere cirilice. Și-acum erau în vârstă înaintată și ei în timpul liber citeau cu glas rugăciuni din ceaslovul din Budapesta. La sfârșitul veacului trecut circulau în sat – e drept puține exemplare – dar erau: *Alexandria*, *Calendarul pe o sută de ani*, *Zodiacul*, *Esopia* și altele. Cărțile treceau ca împrumut dintr-o parte a satului în altă parte. Seara se aduna lumea în casa unui gospodar – firește în serile de iarnă – și unul mai tânăr, mai cu glas și cu școală din sat, citea, iar ceilalți ascultau. Am luat și eu parte în copilărie la asemenea „șezători literare“ sâtești la sfârșitul secolului trecut. Și lucru interesant. Dacă cititorul reda vreo întâmplare mai deosebită din acea carte, se întrerupea cititul și începeau comentariile ascultătorilor. În anul 1866 la înmormântarea lui Aron Pumnul din Cernăuți a cântat corul din Mahala, creat și condus de un admirabil învățător, Dimitrie Scarlat, un pasionat meloman și bun cântăreț. În biserică Dimitrie Scarlat conducea același cor al lui, format din țărani și țărance din sat. Și ce coincidență?! În anul 1961 mi s-a confirmat, și mai departe e pusă și fotografia corului bisericesc din Mahala, format din bărbați și femei și condus de vrednicul și tânărul poet Dimitrie Bivolaru. Și asta sub stăpânire sovietico-rusă-comunistă de 17 ani. Se vede treaba, că talentul muzical se moștenește. Dimitrie Scarlat a rămas în Mahala zeci de ani ca învățător și apoi ca director școlar. O fiică a lui ca și cei doi băieți au devenit buni cântăreți în societățile muzicale din Cernăuți „Armonia“ și „Tudor Flondor“. În Timișoara trăiește unul Hoinic, om mai tânăr, cunoscut compozitor și dirijor de orchestre. Acest Hoinic este nepotul lui Dimitrie Scarlat din Mahala.

În publicațiile cunoscutului folclorist bucovinean Simion Florea Marian din Suceava, fost membru al Academiei Române, se găsesc numeroase bucăți de folclor din Mahala (povești, legende, datini și obiceiuri, cântece, descântece etc.) culese de Ionică alu Iordache Isac, ajutat de prietenul său întru carte și stihuri Toader Chelbea. Ionică alu Iordache era un serios autodidact și colaborator harnic al lui Florea Marian din Suceava. El avea o respectabilă bibliotecă. Târziu de tot, în anul 1838 am văzut la finul lui Ionică alu Iordache Isac o bogată corespondență cu Simion Florea Marian și cu librăria Ciurcu din Brașov, de unde își comanda cărțile dorite. Iar în familia lui Toader Chelbea se păstrau trei caiete mai groase cu poezii scrise de acest poet țărăn Toader Chelbea, citite și cunoscute numai de prietenul lui, Ionică alu Iordache Isac. Cred că toate s-au pierdut, rămânând acolo în sat, sub ruși, familiile, deportate de ruși în Siberia unde s-au prăpădit.

În sat la noi se păstrau o sumedenie de povești, legende etc. Când am ajuns să-l citesc pe Creangă, toate acele povești îmi erau cunoscute din copilărie. Și am mai apucat câțiva bătrâni cu un neîntrecut dar în a povesti legende, povestiri etc. Aceștia

erau Niculae Lupu și Ionică a Ursăi, nelipsiți la clăcile din toamnă și la șezătorile de iarnă. Faima lor a ajuns și la Cernăuți. Între ani 1890 – 1895 au fost aduși în Cernăuți de familiile românești și reținuți cu săptămânile acolo. Aveau datoria să povestească tot ce știau ca povești, povestiri, legende, colinzi, urări de Anul Nou etc. copiilor acestor familii, adunați când la o familie, când la alta, și ei știau să povestească și aveau ce povesti. Erau și mulțămii, era cald pînă în casă, mîncarea bună și nu lipseau nici banii și unele daruri ce primeau bătrânii. După ani mulți am întîlnit intelectuali din Cernăuți care cu multă duioșie își aduceau aminte de acești bătrâni cu mare dar de povestitori, Niculae Lupu și Ionică a Ursăi, care-și dormeau de mult somnul vecinicii acolo, pe deal, în ținuturile din Mahala.

Tot pe la sfîrșitul secolului trecut sîtenii din Mahala au început să-și dea copiii la școlile medii – licee și școli normale din Cernăuți. Toți acești elevi, fii de simpli țărani, erau printre cei dintîi elevi ai liceului. Când, în anul 1896, elevul de clasa a cincea de la liceul german din Cernăuți, Gheorghe Isac, fiul lui Ionică alu Iordache Isac, a murit de tuberculoză pulmonară, la înmormîntarea lui în Mahala au venit directorul liceului D. Wolf, toți profesorii lui și sute de elevi. În cuvîntarea lui, directorul german Dl. Wolf a spus că e profesor bătrîn și că au trecut multe generații de elevi prin mîna lui, dar un asemenea fenomen ca Gheorghe Isac, ca dotare și minte, n-a întîlnit. Pe urmă oamenii au început să deie tot mai mult copiii la școlile medii din Cernăuți și ucenici la diferite meserii. Aceasta avea ca mobil lipsa de pămînt și nu mai era ce împărți între moștenitori, o înlesnire de-a întreține copiii la școlile din Cernăuți fiind orașul aproape și faptul că puteau astfel să-i aprovizioneze de-acasă pe la gazdele lor ieftine, iar în cele din urmă, datorită și „Internatului de Elevi“ al Societății pentru Cultură din Bucovina. Și poate toate acestea n-ar fi avut rezultate frumoase – că, de pildă, au ieșit din Mahala peste o sută de intelectuali (profesori, învățători, medici, magistrați, ingineri, funcționari, actori etc., dar curios, nici un avocat în afară de ucenici) și, în general, elemente bune – dacă nu era inima, munca și îndemnul celor doi vrednici preoți: Simion Cojocariu și Tanasă Gherman. Cel dintîi era din Șcheia, al doilea din Crasna, amîndoi fii de țărani, preoți în Mahala. Și astăzi avem intelectuali din Mahala răspîndiți în toată țara. Dar avem și peste hotare fii ai satului nostru. Astfel un tînăr din Mahala, Octavian Nandriș, plecat în Franța 1939 la studii, este azi profesor de limbi romanice la Universitatea din Strassbourg. Și ca un mic amănunt, la doctoratul de la Sorbona (Paris) a avut ca teză secundară „Idioamele graiului din satul Mahala din Bucovina“. Comisiunea de examinare a arătat un deosebit interes pentru această lucrare, cerînd informații secundare. Un alt fiu al satului nostru e profesor de limbi slave la Universitatea din Londra (Anglia) – Grigore Nandriș. Cum un altul e căpitan de vas comercial rusec în zilele noastre în Siberia de Nord – limanul râului Obi și Marea Nordului.

6

Vom aminti cîte ceva din medicina populară din sat de la noi ce se practica pînă la începutul secolului al XX-lea. Iată ce scrie în 1953 cunoscutul profesor Danielopol în *Revista Științelor medicale*: „... un însemnat sector al istoriei medicinei îl constituie medicina noastră populară. Nu este încă bine cunoscută această minu-

nată bogăție a poporului nostru...; ... înlăturând învelișul obscur de interpretări iraționale, medicina populară reprezintă un bogat izvor de fapte și observații care vor trebui valorificate de istoria medicinei.“

Cine cunoaște mai de aproape viața și structura unui sat românesc, neschimbat de filoxera „culturalizării“ forțate, știe că satul e un organism viu, complex. Cât privește medicina populară umană, ca și cea veterinară, din satul nostru, putem spune că era dezvoltată și ramificată.

Să începem cu moașele satului, care erau bătrâne pricepute și cu multă experiență adunată din generație în generație. Era și o „moașă împărătească“ poreclită în sat moașă cu școala moșitului din Cernăuți, cu diplomă. Această moașă nu era prea mult chemată. Mai ales că arătase la primele cazuri o lipsă de experiență și stăpânire în cazuri mai dificile.

Mai erau bătrâne care făceau oarecare medicină, dar și ele aveau o anumită specialitate. Să fim drepecți, aceste bătrâne aveau experiență și corectitudine. Acolo unde vedeau cazuri mai grele, ce treceau peste puterea lor, le refuzau și le trimiteau la doctor la Cernăuți.

Am apreciat-o pe „Prunoaia“, o bătrână uitată de moarte. Se ocupa numai de boli de ochi și urechi. Vorbea frumos cu bolnavii, vorbea puțin dar cu rost, întreba bolnavul de când are boala, cum a început și ce simte acum. Încuraja bolnavul, sau dacă vedea că nu-i poate ajuta, spunea familiei: „aice nu mă apuc“. Nu primea nici o plată. La boli de urechi cu dureri mari, Prunoaia punea bolnavul în tindă sub un țol de cânepă, intra și ea sub cort și aprindea o mână de fuior de cânepă. Atât ea cât și bolnavul respirau acolo cam un sfert de ceas și de cele mai multe ori bolnavul pleca mulțumit. Aici Prunoaia folosea un principiu cunoscut și recomandat și în medicina de azi. Inhalația fumului cald cu principiu activ, calmant, decongestiv, rezultat din arderea cânepii (ceva pe aproape cu Hașișul din cânepa indiană). Mai recomanda „iruri calde“ (unt de lemn) la urechea bolnavă sau o lumânare subțire introdusă cu un capăt în ureche și cu celălalt arzând până aproape de ureche, care, cum spunea bătrâna „trage boala“. Pentru acasă dădea niște buruiene uscate din care să facă o fiertură și să clătească gâtul.

Am văzut-o pe Domnica a lu Toader Andrieș, o bătrână specializată în masaje abdominale, brațe, spate etc. De pildă venea un bolnav cu dureri abdominale pentru masaj. Bătrâna mai întâi se uita la burta bolnavului, îl pipăia ușor, îi punea unele întrebări și pe urmă îl primea sau îl refuza pentru masaj. La fel la extremități. Căuta să nu fie fracturi, atunci nu se apuca de masaj.

Când cineva își „rupea“ o mână sau un picior sau își „sclintea“ o articulație, venea moș Vasile a Palamariții, întreba cum s-a întâmplat, privea întâi locul cu pricina, pipăia ușor cu mâna, chibzuia el în capul lui și apoi se apuca de treabă. Unde credea el punea „lopățele“ la fracturi de extremități, unde socotea ținea extremitatea întinsă săptămâni de zile și-o trata cu comprese reci, unde era rană deschisă avea moș Vasile leacurile lui. Și toate se vindecau fără complicații, fără supurații.

Erau bătrâne cu buruienile lor pentru stomac și „fiere“. Ei se bucurau de considerarea satului și erau chemați la nevoie. Să nu credem că toți acești „tămăduitori“ empirici erau mai proști sau mai răi în datul „primul ajutor“ decât unii tineri „medici“ trimiși la țară să aibă practică cât de mică la patul bolnavului.

Nici medicina veterinară nu era cu totul neglijată. Erau oameni în sat care la nevoie, când se îmbolnăvea o vită, puteau da o mână de ajutor. Și de multe, multe ori cu folos. Când o vită păștea prea mult trifoi și se umfla de gata să piară, bătrânul

chemat îi făcea mai multe împunsături cu „suhacul“ în deșertul umflat al animalului de unde țâșneau gaze sau băga o mână în stomac și scotea o parte din trifoi. Și mai turna cu sila rachiu cu usturoi în gură. În alte boli slobozea sânge din vena gâtului cu „stricneaua“ de la bulicherul ce-l purta fiecare mahalean. Freca bine animalul cu un „șumuiag“ de fân sau paie, îl învălea cu un țol și-l ținea la grajd o zi-două. Altele fiind bolnave, după ce le vedea bătrânul spunea să le fugărească (cal, vacă) până asudă bine, apoi să le frece cu un șumuiag de paie, să le învelească cu un țol cald și la grajd. La porci era alt tratament, la găini alt tratament.

Un capitol aparte e tratarea rănilor ca accidente de muncă și după sezon. Vara se întâmplau asemenea „răniri“ la prășit, la secerat, la cosit; iarna la tăiatul lemnelor în pădure. Ca tratament pentru răni se folosea: cenușa din pânză arsă aplicată pe rană după spălarea cu apă prin turnare de apă multă pe rană, apoi cenușă și pansamentul. Se mai folosea pânza de păianjen. Vara se întrebuinta conținutul în formă de praf cafeniu al unei ciuperce numită la noi „bișica porcului“ ce creștea în cantități pe tolocă sau pe fânețe. Niciodată nu supurau rănilor după un asemenea tratament. Bolile de ochi se tratau cu „apă neînceptută“ de la o anumită fântână numai. „Neînceptută“ înseamnă ca apa să fie luată în zori de zi, înate de-a fi luat întâi altcineva. Nu știu dacă lucrul acesta trebuie să provoace zâmbete „științifice“. Știința recunoaște absorbția de raze cosmice – mai ales noaptea – a suprafeței apei, când nu acționează așa puternic razele solare.

Tuberculoza ganglionară și cutanată se trata prin aplicare locală de carne proapătă de ciocănitoare. Ofica, cu grăsime de bursuc. Dar să ne oprim, fiindcă am lungi prea mult această problemă de medicină populară.

În ziua de 24 iunie, ziua Sânzâienelor, era la noi ziua când se „strângeau“ buruienile de leac. Cu săptămâni înainte se vedea o mișcare, o preocupare a gospodinelor din sat. Se puneau la cale, ele între ele, cu cine să se întovărășească, pe care bătrână cunosătoare de buruiene de leac să o roage să vină cu ele, în ce parte a locului să plece în acea zi – la pădure, la fânațele din șes, în partea Hucăului. În ziua aceea de Sânzâieni porneau în zori de zi grupuri-grupuri de femei din sat pregătite cu mâncare, traiste și unele unelte de săpat rădăcini. Nu putea lua parte o femeie cu menstruație în acea vreme, sau „necurată“ cum era vorba lor. Buruienile trebuiau culese pe rouă. Bătrâna grupului făcea cu acea ocazie și o mică lecție de botanică și de medicină populară. Le arăta la femei diferite flori și buruiene de leac și cu numirile lor, altele otrăvitoare și le spunea să se ferească de ele. Le dădea în timpul acela sfaturi cum se culeg, cum se usucă și se păstrează, care părți din buruienă se folosește (rădăcină, tulpină, floare) și la ce boli e bună și cum se folosește. Nu lipseau nici plantele întrebuintate la bolile animalelor sau la sporirea laptelui la vaci. Toată această operație se făcea cu un ritual milenar, ca o foarte serioasă preocupare, fără vorbă, în tăcere, fără râsete, fără cântece, fără glume. Era ceva mistic în toată acea atmosferă unde oficia bătrâna satului, bună cunosătoare și transmitea „știința“ ei urmașilor. Când plecau și când se întorceau femeile cu traistele pline de buruiene legate și puse fiecare cu rânduială în traistă, după soiul lor, și acasă le întindeau la umbră pentru uscare, aveau parcă ceva misterios, tăcut și foarte grav în mișcările lor, ca în îndeplinirea unui anumit ritual, a unei misiuni venită ca o poruncă de undeva de departe ca timp și loc.

Pe lângă cele arătate mai sus în legătură cu medicina populară, mai erau la noi în sat și tot felul de superstiții, erau vrăjitoare, descântătoare, femei care știau a face farmece de dragoste, de blesteme, altele care știau a da „în bobii“ și preziceau viitorul

sau spuneau dacă bărbatul sau copilul plecat undeva departe și întârziat va sosi curând sau i s-a întâmplat vreo nenorocire.

Dacă un copil se speria de un câine sau era deochiat (asta și la animale) era îndată chemată descântătoarea. Baba venea repede, vedea despre ce e vorba, cerea, dacă era cu puțință, puțin păr de la câinele care a speriat copilul și-l afuma, cerea o ulcică cu apă și câțiva cărbuni aprinși. Lua copilul lângă ea, bolborosea descântecul ei, sufla de trei ori la copil și în ulcică, arunca cărbunii încinși în apa din ulcică, cărbunii sfârâiau, copilul holba ochii în ulcică, îi dădea să beie din apa din ulcică și-l spăla pe față cu apă din ulcică. Și treaba era gata, și copilului îi trecea „speriatul“.

Altă dată, pentru alte boli, baba chemată îl descânta – mai mult la copii – afurisea boala cu o formulă lungă de descânțece cu numere ce mergeau descrescând până se ajungea la zero și boala trebuia să fugă. Sau îl punea pe bietul copil să treacă de 33 de ori printr-un zolnic și în timpul acela baba bolborosea descântecul ei. Zolnicul era un butoiăș făcut dintr-un copac bătrân, înalt cam de 1,40 m și care se folosea la zolitul rufelor spălate. Erau bătrâne anume care făceau farmece de dragoste sau blesteme și afurisenie etc. Vrăjitul la noi nu se făcea de țigănci – fiindcă nu erau – și nici cu ajutorul cărților de joc, necunoscute, și nici din ceașcă de cafea. Se făcea de o anumită categorie de femei din sat și se știa că neamul lor femeiesc s-a ocupat cu această treabă de vrăjitorie. Se mai cunoștea „cetitul în palmă“, „datul în bobi“, când pe-o sită întoarsă se așezau mici grupuri de bobi (de obicei fasole, bob, sau grăunțe de păpușoi) de la 3 până la 21 în grup, se mișcau ca figurile de șah, se observa foarte „adânc“, „un nu știi ce vedeau“ și începea tâlcul ce arătau și preziceau acești bobi. Și multe altele. Trebuie însă să facem deosebirea între aceste forme de descânțece și superstiții și formele de medicină populară. Toată medicina noastră de azi a pornit de la medicina populară și milenară a experienței popoarelor.

În vremea noastră China comunistă, dar cu un popor cu vechi și adânci tradiții, a înțeles valoarea medicinei populare chineze. La Pekin a luat ființă un mare Institut de Medicină Populară cu șapte secții. În fiecare sat are corespondenți care adună tot ce se vorbește și se practică în legătură cu medicina populară locală și trimit la acest institut. Poșta e gratuită și plicurile la fel. Materialul e împărțit la secțiile speciale unde este studiat și reținut ce are valoare practică sau științifică. Dacă cele aflate de la o persoană dintr-un sat oarecare prezintă ceva nou, ceva deosebit care are interes pentru viitoarele cercetări, atunci acea persoană este chemată la Institut pentru informații de completare. Drumul și întreținerea sunt gratuite. Acest Institut din Pekin are și o școală unde tinerii chinezi studiază serios, teoretic și practic, medicina populară chineză și sunt trimiși la sate ca medici de „medicină populară chineză“ cu dreptul de-a aplica cunoștințele lor, ca orice medic. În același timp ei devin prețioși colaboratori ai acestui „Institut de medicină populară chineză“ din Pekin, dând regulat informații despre rezultatele obținute. Bineînțeles că în China există și Facultăți de Medicină ca în toată lumea.

Poate nu e rău să amintim și metodele de castrare a animalelor. Tăurașii cam de doi ani „se întorceau“ (acesta era termenul) prin legarea strânsă deasupra glandelor masculine cu o ață (sfoară) mai groasă din lână albă. Se ținea această legătură cam 10 zile. Purceii masculini se „curățau“ prin scoaterea glandelor masculine. Cocoșeii se „curățau“ și ei la trei luni și deveneau „căpluni“ care creșteau mai mari și se îngrășau ușor. Carnea lor era mai bună decât a găinilor. Operația la cocoșei o făceau femeii mai în vârstă din sat, celelalte operații le făceau oameni anume pregătiți empiric din sat. Mânzii se castrau la doi ani. Dar pentru treaba asta veneau în fiecare primăvară

„valașiochii“ din Moravia. Erau niște oameni înalți, voinici, îmbrăcați în negru și purtau o „tașcă“ de piele neagră cu instrumentele lor de castrare și unele medicamente. Aceștia erau „Valohii“, adică românii cehizați din Moravia. Ca fizic, ca temperament se deosebeau de cehi. După ce isprăveau treburile lor prin satele vecine, veneau la noi și mai întârziu. Erau foarte atenți la felul de viață din părțile noastre, la port, la limbă, la gospodărie, datini și obiceiuri. Cumpărau lucruri din industria casnică românească. Mereu cereau explicații, priveau cu atenție anumite lucruri, se duceau la stâni să vadă cum sunt organizate. A rămas o taină pentru mine cum și când au început să vină în Bucovina acești oameni din Moravia cu asemenea îndeletniciri. După primul război mondial s-au pus două granițe între Moravia și Bucovina și „valașochii“ noștri n-au mai venit.

ȘEMATISMUL SOCIETĂȚII ACADEMICE „JUNIMEA“ DIN CERNĂUȚI

Prezentare de Rodica Șcraba

Suntem în 1912. Transferat la cerere cu postul de la Suceava la Cernăuți, bădița Arcadie Dugan, deși ieșit din rândul membrilor activi, nu poate sta deoparte ca simplu spectator la tot ce se întâmplă în Junimea lui dragă, ci se implică cu toate forțele și puterea sa de muncă în activitatea societății, militând permanent pentru înflorirea ei.

Încă de atunci jubileul semicentenar, care urma să aibă loc în anul 1928, începe să-l preocupe cu insistență. În acest sens, face o serie de propuneri. Printre cele dintâi este și aceea de a scrie o *Cronică a Arboroasei și a Junimii* (azi pierdută), precum și un *Șematism* al membrilor care au trecut prin cele două societăți și au avut o activitate mai bogată, în ordine alfabetică, cu fotografiile și date biografice sumare, dar nu numai, ci alternativ, tot în ordinea respectivă, cu explicații la toate noțiunile și termenii, legați într-un fel oarecare de viața și activitatea societății și a membrilor ei.

Deoarece membrii Arboroasei și Junimii sunt cuprinși în mod mai amplu și în *Albumul Mare*, în cele ce urmează am extras doar explicațiile menționate, un fel de „minienciclopedie“ de uz intern a Junimii care, pe lângă conținutul informațional, are și nota sa de inedit ce ne face martori postumi ai unor vremuri de demult, de pe care încercăm să ștergem praful depus de ani și de uitare. Deci executată paralel cu munca didactică, precum și cu elaborarea altor proiecte cu termen final (de ex., Jubileul din octombrie 1928), lucrarea de față a necesitat timp îndelungat.

Mobilizarea generală din 1914 l-a găsit pe Arcadie Dugan lucrând la șematism. A întrerupt lucrul, a încuiat cabinetul și a predat cheile președintelui Societății pentru Cultură, Dionisie Bejan, punând astfel Junimea sub scutul Societății și ... a plecat la război, locotenent în armata austriacă.

După terminarea conflagrației mondiale au fost necesare oarecare eforturi pentru reactivarea Junimii. În adunarea generală extraordinară, sub președinția ad-hoc a lui Arcadie D., din 11. V. 1919, s-au prezentat: unsprezece membri vechi, zece membri noi și patruzeci și șapte fucși (boboci). Acestora li se adaugă și Bădița Dugan care, pentru a se putea implica mai direct în rândul membrilor activi, se înscrie din nou ca student la Universitatea din Cernăuți (cu același carnet), primul caz în analele Junimeii – fiind ales, în noul comitet, secretar I (cu probleme externe).

În cronică Arboroasa-Junimea, la pag. 268 se menționează: „S-a terminat, deocamdată în mod provizoriu, Șematismul Junimeii, lucrare foarte grea și minuțioasă, datorită membrului emeritat Arcadie Dugan.“

În 1925 Arcadie Dugan predă Șematismul, dar în forma finală, cu toate adaosurile de rigoare făcute pe parcurs, de abia în 1927.

Registrul care conține Șematismul Junimei și care se găsește cuprins în „Fondul Dugan”, cu nr. crt. 19, nu este exemplarul nr. 1, cel expus la Jubileul din 1928, ci exemplarul al doilea care-i aparținea autorului, așa cum precizează el însuși, chiar în cadrul acestei lucrări. Astfel se explică probabil tendința lui de a capta din mers informația și a o așterne spontan pe hârtie, amânând pentru o etapă ulterioară exercițiul redactării definitive a textului. Sigur că exemplarul Junimei, care urma să fie tipărit, a avut parte de toată atenția autorului. În acesta pe care îl reproducem, cu unele prescurtări (după criteriul anunțat mai sus), nu s-a intervenit absolut deloc.

Cronicarul sau Șematismul Societății academice române Junimea din Cernăuți încheiat la 20 iulie 1929*

Arboroasa – societate social-literară a românilor bucovineni din România, cu sediul la București, anunță constituirea în 1913–1914 (președinte Mironovici – secretar Ivanovici).

Alemania – chipiul albastru, înființată înainte de Junimea (avea și un român ca membru: Vlad Iliutz). Hărțuiele cu Junimea. După război devie societate germană națională.

Arboroasa – decembrie 1875. Deviza: „Uniți să fim în cuget, uniți în Dumnezeu”. Primul președinte Gherasim Buliga. Viața ei se termină în 1877 prin procesul de înaltă trădare și reînvie prin Junimea. Ultimul președinte: Ciprian Porumbescu.

Arcășia – societăți ale tineretului din satele românești (în cele rutene Sicz) sprijinite de Junimea. La unele sfîntiri de steag Junimea a fost nașă.

Armonia – societate de cântare din Cernăuți. Totdeauna sprijinită de Junimea – înființată în 1881.

Arminia – societate academică germană-chipiu roșu.

Ateneul popular există în Iași și Dorohoi. S-a înființat și unul la Suceava la inițiativa lui Gh. G. Burghel.

Austria – corp. acad. internațional – 1879 – are legături cu Junimea. În 1905 e declarată de „unfamă”. Erau în ea și români. După război nu mai există-chipiu alb.

Balul Junimii. Primul bal s-a aranjat ca „soirée” în 7. II. 1882 (premergându-i prima serată în ian. 1881). S-a dansat „româna” de 20 de perechi, călușelul și bătuta de către 10 junimeni în costume naționale (care apar pentru prima dată). Leon Goian președintele comitetului organizator, muzica: Horner. Balul a devenit apoi tradiție și e un titlu de glorie pentru Junimea.

Banca „Casa Română” – ctitor 5000.

Banca Rădăuților – ctitor.

Banca Românească – 1920–1921 – 1000 pentru cămin.

Banca Suceveană – ctitor.

Biblioteca – În 1875 – 1876 biblioteca Arboroasei consta din 50 opuri în 53 volume. Ea a fost confiscată și predată „Societății pentru cultură”. În 1880 – 1881 Junimea nu avea încă cabinet de lectură. Biblioteca o păstra Ștefan Popescu în

* Arhivele Statului – Iași, Fondul personal Arcadie și Ilie Opaț Dugan, Inventarul Colecția Dugan, nr. 1275, 1960–1951.

locuința sa. În 1881 – 1882 Junimea capătă cabinet de lectură în Presbiteriul Reședinței Mitropolitane. Biblioteca ia un avânt îmbucurător: 659 opere în 637 volume, 175 broșuri. Ea crește continuu prin daruri și cumpărare. În 1885 – 1886 capătă un regulament (de Emil Popescu). În 1895 e numită cea mai bogată bibliotecă română din țară. E rânduită de Octav Scalat și I. Nistor. În 1905 – 1906 e rânduită după sistemul cataloagelor de țidule (Eug. Tarangul). Propunerea de a o transforma în Bibliotecă publică (1907 – 1908) nu reușește. La inițiativa lui Octav Scalat se înființează biblioteca juridică (1901) iar în amintirea lui Lascăr Luțea, în 1927, biblioteca primește numele: „Biblioteca de studii Lascăr Luțea“.

Boboc=Vulpoi, „Boboc“ pentru întâia dată amintit în 1910 „Sființirea bobocilor“.

Bucovina, întrunirea acad. română, Cernăuți, înființată în 1. XII. 1880, de junimenii: Bocancea Iraclie, Cehan Osias, Cocinschi Ștefan, Comoroșan Mihai, Haras Heinrick, Ilasievici Ștefan, Olinschi Julian, Popovici Alexandru și Simighinovici Eugen. Se face legătura cu „Bucovina“ dar ea o rupe.

Bucovina, foaia (gazeta) fraților Hurmuzachi în limba română și germană. Conține „procesul Arboroasa“

Bucovina – Societate forestieră în Cernăuți, a donat 5000 lei pe lista dr. Victor Hidnei.

Bukovyna – societate acad. ruteană, Cernăuți, în legătură cu Junimea.

Cabinete de lectură de la sate, înființate direct sau indirect de Junimea. Multe au fost înființate sub influența dr. Gh. Popovici, cel mai credincios discipol al lui Grigore Filimon. Junimea a sprijinit cabinetele de lectură prin cărți donate, concurs la petrecerile populare, propagandă în „Deșteptarea“.

În 1919 – 1920 Junimea a înființat mai multe cabinete de lectură în Jud. Hotin și le-a înzestrat cu cărți, tablouri și chiar donații în bani.

Căminul studenților bucovineni – societate acad. București, înființată de Eusebie Vicol, fuzionează cu Cercul studenților bucovineni.

Căminul studenților din Junimea (înainte de război „Alumneul“), în 1902, 1904, predă Gh. Bărtoiu colecta de 120 coroane pentru fondul alumneului. Raportul anual din 1907 – 1908 numește deja pe primii ctitori cu câte 2 000 coroane (promise). În 1908 se alege un comitet al Alumneului. Colecta începe abia în 1923 – 1924.

Carmen – Societate de cântare din București, a venit la Cernăuți în septembrie 1907 și a dat un concert și la Suceava.

Carmen Sylva – Regina Elisabeta, proclamată membru de onoare în 1913.

Carmen Sylva, societate acad. social-literară-Graz 1895 (există și în 1911–1912).

Cârligul – foaie umoristică a Junimii – adversar al *Hacului*.

Carpat – societate acad. ruteană (rusofilă) din Cernăuți. În legătură cu Junimea până la 26.I.1902, la propunerea lui Ion Nistor.

Centru studențesc este în București.

Iași, 1901 – 1910, anunță constituirea, face excursie în Bucovina și e foarte bine primită (Soc. „C. St.“ – nota red.) de Junimea

Cluj – Centrul studențesc „Petru Maior.“

La Cernăuți nu-i, dar este „Comitetul Central“. De la 1928 este președinte Gârbu Laur, președintele Junimii.

Centrul studențesc „Arboroasa“ – Societate acad. din Cernăuți înființată în 1919. În ședința din 25. I. 1920 și în ședința plenară din 26. 12. 1920 se decide moțiunea: „Junimea vă recunoaște ca a VI-a societ. acad. din Cernăuți, dar sub alt

nume, deoarece numirea de «Centru» nu corespunde adevărului, iar «Arboroasa» suntem noi «Junimea». De abia în 25. 5. 1921 ea își va schimba denumirea în „Cercul stud. Arboroasa”, dar din cauza numelui, Junimea nu o recunoaște.

Cercul studențesc „Bucovina” – soc. acad. București. În 1919 – 1912 își trimite statutul și intră în legătură cu Junimea.

Cercul studenților bucovineni din Cluj este înființat de junimeni în cea mai mare parte. Primul președinte Constantin Mudreac.

Cercul studențesc – Chișinău (înființat după ziarul *Universul* în aprilie 1925).

Cercul studențesc național român, din ținutul Chișinăului, înființat în 1924 (după *Glasul Bucovinei*). str. Cetatea Albă 23.

Clubul tinerimii române – membrii au voie să vorbească numai românește – 1897.

Clubul membrilor emeritați

În ședința de comitet din 19. 5. 1905, la îndemnul lui Radu Sbiera: „Cinci membri emeritați să grijească de un statut”. În 1911 se primește statutul, primul președinte al clubului Tudor Stefaneli. În 1912 primul delegat în Comitetul Junimii active: Emil Forgaci. În 1920 – 1921 se modifică statutul.

Clubul academic din Timișoara – soc. acad. înființată de Junimea, cu însemnele Junimii. Este recunoscută de Junimea care este invitată la „Comersul” din 1924.

Comersul – aranjare specific studențească, e în Junimea (după Arcadie Dugan) adunarea generală festivă a tuturor junimenilor și a celor care sunt pentru Junimea. În 13. II. 1881 se propune: „serbarea unei ședințe sociale, generale”. „Comersul” e prima dată amintit în raportul anual 1884 – 1885. El s-a dezvoltat și modificat cu timpul. În 1885 se țineau patru orațiuni. Președintele vechi, președintele nou, secretar I pentru universitate, secretar II pentru societățile române. În 1887 se invită dame. La orațiunea pentru dame, concurs în toată forma. La „comers” se invită și popor.

„Comersul” e menit să ridice moralul națiunii (Grig. Filimon). În 1907, Alex Popovici propune modificarea Comersului – nu reușește. E combătut de V. Bodnărescu. În 1918 se decide iarăși: Comersul să rămână cum a fost. În 1910–1911, la partea neoficială: tenorul Ionescu Milano, alteori dans. De la 1921 „Comersul” se numește: „Inaugurarea festivă”.

Comitetul central

Înainte de război exisita, ca for central al studențimii române din Cernăuți, așa-numitele delegațiuni. În 1913 Ion Nistor voiește un centru studențesc – e vorba de un Comitet Central.

După război a venit pe tapet ideea unui centru studențesc (precum exista deja în Regat). S-a înființat Centrul studențesc „Arboroasa”, dar el n-a fost recunoscut ca „centru” de „Dacia”, „Bucovina” și „Moldova”, care s-au reactivat în același timp, nici de „Junimea”, reactivată mai târziu.

Ideea unui Comitet Central al întregii studențimi române din Cernăuți s-a născut în Junimea în ședința de comitet din 12. 5. 1919 (la o zi după reactivarea Junimii). Vorbește președintele V. Baculinschi de un Comitet Central. În ședința plenară 24. 10. 1919 se ratifică statutul Comitetului Central – referent V. Vlaicu. În 27. 11. 1919 aranjează Comitetul Central o serbare în Casa Germană (n-a reușit căci s-au făcut pregătiri în fugă). „Comitetul Central Cernăuți are ștampilă. În Comitetul Central sunt: președintele societății de iure, un delegat și un substitut”.

Cronica conține în mod cronologic cele mai însemnate întâmplări din istoria Junimii. Ea s-a pierdut în război. Reconstituită, compusă până la ad. generală din 2. 11. 1924, inclusiv de Arcadie Dugan.

Cronicarul – o demnitate la partea neoficială a Comersului. El are să povestească în mod hazliu, imitând limba vechilor cronicari, întâmplările cele mai însemnate.

Citorie – un dar de 5 000 lei pentru căminul studenților junimeni.

Curs de dans – aranjat în fiecare toamnă, după război, de doamna Ana Stefureac. E condus de președintele secției sportive și are menirea de-a iniția în viața societății pe tinerii junimeni. (La curs nu se primește oricine, se face selecție.)

Cartea jertfelor compusă de Arcadie Dugan, evidențiază în modul cel mai exact toate contribuțiile în bani, în primul rând ale membrilor sprijinitori permanenți. (Ca adaos, deci condica cea mare sau listele de colectare pentru cămin, rânduite alfabetic.)

Cartea neagră – e dosarul fiecărui membru exclus pentru totdeauna sau „cum infamia“. Se păstrează ca ochii din cap.

Dacia, înființată în 12 mai 1905 de junimeni, din cei picați la examenul regulamentar. Primul președinte Liviu Marian care ulterior își dă demisia. O împăcare cu *Dacia* a fost sub președinția lui Aurel Morariu, apoi legătura s-a rupt din nou (Congresul de la Cluj). În 1920 – 1924 s-a făcut din nou împăcarea.

Dacia de la Iași, o fiică a *Daciei* de la Cernăuți, a fost recunoscută de Junimea, nu însă și de „Avram Iancu“ de la Iași.

Dragoș Vodă – Club sportiv Cernăuți. În legătură cu Junimea (a împrumutat de la societate 1500 lei).

Economul 1883 – 1884 – El are numai vot consultativ și stă sub supravegherea vicepreședintelui.

Primul econom – Victor Olinescu.

Enciclopedia Junimei conține în mod cronologic, bazându-se pe procese verbale, raporturi anuale, acte intrate și ieșite, articole din ziare, biografia tuturor arborosenilor și junimenilor – în ceea ce privește societatea. Ideea a fost a lui Arcadie Dugan care în urma „memorandului“ său din 1913/14, a început lucrul în iulie 1914 (am găsit-o doar în formă embrionară cu notițe scoase la ședințe de diverși secretari – Lipsește lucrarea în sine. – R.S.).

Excursia Junimei. Un obicei, desigur, german sau poate chiar român, împrumutat de la „România Jună“, se amintește pentru prima dată în raportul anual 1878/80. Se făcea de regulă în păduricea Horecea, dar și la Tețina sau Chicera (Azi Dumbrava Roșie). Familiile române veneau din Cernăuți cu birja sau pe jos; în urma lor găfâia servitoarea cu coșarca cu merinde; băutura furniza cârciumarul din pavilionul pădurii. În pădure era un rondou pe care se dansa, seara în pavilion. Intrare nu se percepea – cheltuielile erau numai pentru muzică.

Excursia la Atena a studenților români din Regatul liber la 1901, sub conducerea lui Grigore Tocilescu. Au luat parte și junimenii: Eusebie Antonovici, Emanuil Isopescu și Atanasie Gherman (conform tabloului: înaintea propyleelor!).

Expoziția din București, 1906, cu ocazia a 40 de ani de domnie a regelui Carol I – la 17 iunie. La ședința comună din 24/4, 1906 – la București se vor expune: steagul, poza Junimii, Agatha Bărescu-tabloul, albumul, rapoarte anuale, ordinea de dans, emblemele, poza de la jubileul 1903/4, o fotografie din cabinet, statute și regulamente, icoana „Deșteaptă-te Române“, lucrată de Pișlea din Câmpulung-Mold.

Regele Carol a vizitat expoziția dar președintele și vicepreședintele Junimei nu erau de față (ploua cu găleata și n-au putut ieși din hotel). „Dacia“ a condus la expoziție țărani, Junimea a primit medalia de argint cu diplomă specială. („Academia ortodoxă“ a primit medalia de aur fiind desigur confundată cu Facultatea de Teologie). Toate societățile au primit medalii de argint. Alexandru Procopovici a compus (cam pe fugă) și „Istoricul Junimei“ pentru scrierea festivă „Românii din Bucovina“ apărută în 1906.

Expoziția din Iași 1906 oct. S-a dezvelit în Iași bustul lui Vasile Alecsandri. Junimea a condus un mare număr de bucovineni (popor) și a depus o cunună de lauri.

Examenul regulamentar numit și colocviu regulamentar. Discuția începe în 20/6 1894 sub președinția lui Iorgu Toma. El constă dintr-un examen din statut, regulament, istoria națională și istoria literaturii române. Proiectul s-a primit în 3 iulie 1894.

Cel dintâi candidat a fost Taniu Dracinschi, aprobat 15/V 1895. Comisia constă din: un examinator pentru istorie, un examinator pentru literatura română, președintele și vicepreședintele pentru statut și regulament. Ardelenilor li se ușura examenul regulamentar. După război s-a introdus alt sistem:

1. Statutul și regulamentul de președinte sau vicepreședinte.
2. Istoria vieții studentești în general, istoria Junimii în special – de îndrumătorul societății.

3. Un delegat al clubului membrilor emerițați face parte din comisie ca votant.

4. Cartea cu examen regulamentar trece de la secretarul I la secretar II.

Filiilele Junimei înființate în urma memorandumului lui Arcadie Dugan – în mai multe orașe. Biroul constă din: președinte, un vicepreședinte, secretar și casier.

Regulamentul Clubului membrilor emerițați, modificat în 1920/1921 prevede astfel de filiale pentru fiecare localitate unde sunt cel puțin trei membri emerițați. În Rădăuți și Câmpulung M. există astfel de filiale înființate de Arcadie Dugan în 1919. Până în 1924 s-au mai înființat în Suceava, Siret, Zastavna. Filialele poartă prin secretari corespondență cu societatea centrală din Cernăuți și colectează bani.

Filiala din Cosmeni – ctitorie dublă.

Flondor. Dr. Iancu cavaler de Flondor.

Doamna Isabela Flondor – soția lui Gheorghe – membru onorar.

Nicu Flondor j. frate cu Iancu, Dr. primar, deputat, este primul președinte al societății „Tudor Flondor“.

Otto, cavaler de Flondor, proprietar mare în Cernăuți.

Radu Flondor – președinte al Junimei.

Tudor Flondor – dedică Junimei „Cântec ostășesc“. O polcă.

Fondul „Arcadie Dugan“ înființat în 1923 (25 de ani de la primirea în Junimea) la inițiativa lui Vespazian Grigorovici, care a dat 100 lei. Din acest fond să se remunereze junimenii foarte activi și zeloși.

Fondul Basarabiei înființat în 1919/20 pentru propaganda în Basarabia.

Fondul de școală „Eudoxiu Hurmuzachi“ – fondul disponibil exista din capul locului – după război era de 3 coroane!

Fondul „Grigore Filimon“ înființat în 1906 pentru ridicarea unui monument.

Fondul „Mihai Teleman“ 1904. Din venitul curat al operelor lui Teleman se va ridica un monument pe mormântul lui în Sirete.

Fondul neatacabil, exista din capul locului și a fost foarte des... atacat. Era deus la bănci reiffesiene – după război la Banca Est Cernăuți.

Fondul „Lascăr Luțea” înființat pentru cumpărarea de cărți de studiu în 1922 cu 10 000 lei.

Fruștiuc – termen german pentru românescul aperitiv, dar nu e cu totul identic. El constă dintr-un rachiou cu 4 cruceri, o scrumbie, o franzelă, o păreche de cârnăciori, două beri mici și costa, cu bacșiș cu tot, una coroană! Ce timpuri fericite! De fruștiuc e adesea vorba, în Hacu: așa în 1909 „noi vrem fruștiuc” parodia la „noi vrem pământ”.

Glasul Bucovinei – primul și la început singurul ziar românesc după prăbușirea Austriei – în 1918 de dr. Sextil Pușcariu, dr. Max Hacman și dr. Vasile Bodnărescu, Gheorghe Băncenscu etc. s-a instalat cu redacția și ad-strația în cabinetul Junimii unde a rămas până la 20 mai 1919.

În redacția *Glasului Bucovinei* a luat ființă și ideea unirii Bucovinei cu Patria mamă. Localul Junimii e, deci, local istoric, dar *Glasul Bucovinei* n-a amintit acest lucru nicăieri, nici chiar în numărul festiv: 1000!

Hacul – ctitor în 1927.

Foaia umoristică a Junimii devenită tradițională, înființată în 1889 de Arcadie Dugan, nr. din 18/9 1900 are și o parte serioasă și contribuții pur literare; *Hacul* pledează în acest număr pentru:

– o disciplină model, activitate literară mai bogată, regularea chestiunilor financiare, studiu intensiv, creșterea vulpoilor în sens național.

În 1901, *Hancu* se organizează – în redacție intră: Gh. Tofan, Victor Morariu, Traian Brăilean, Orest Luțea... Hancu devine popular mai ales prin caricaturile sale, apare în fiecare duminică și costă numai 12 bani. În Hancu își face școala jurnalistică Gh. Tofan, V. Morariu, Brăileanu, Liviu Marian ș.a.m.d. *Hancu* apare apoi neîntrerupt (când poate) până azi 1924.

Hora Junimii de Const. cav. de Buchental, apărută în anul 1882/1883, a devenit, pentru frumusețea ei, hora tradițională a Junimii; fiind epuizată se decide retipărirea ei în 1921.

Hebronia ia ființă în 1919/1920 – conflicte de stradă cu Junimea.

Imnul festiv al Junimii este identic cu cel al „Arboroasei”, numai numele sunt schimbate în strofa a patra. Autorul e Tudor Ștefanelli – compozitor Ciprian Porumbescu. Barbu Grigoroviță a introdus la strofa a patra o inovație: strofa se cânta mai încet, mai estuos, ca un fel de jurământ, sfânt, solemn. Refrenul imnului festiv e deviza Arboroasei și Junimii: „uniți să fim în cuget, uniți în Dumnezeu”.

Înmormântarea unui junimean activ sau membru emerit: se tipăresc anunțuri funebre, se lipesc pe ziduri, se trimite la societățile academice cu care Junimea are legături, se condolează familia, corul cântă eventual în biserică. La mormânt se ține o orățiune, se depune pe sicriu o panglică și se cântă „Tricolorul”. La membrii onorari nu se vorbește (sunt însă și excepții: Iancu Flondor). Steagul se scoate numai la funeralii naționale. În provincie vorbesc și cântă membrii emeritați.

Invitări speciale prin președinte și vicepreședinte (în joben și eșarfă) – se fac conform deciziei plenare din 27/ I 1924: rectorului, decanilor, mitropolitului și episcopului, generalului comandant, președintelui Curții de Apel, primarului, șefului administrației și foștilor miniștri.

Înmatricularea se face la botezul noilor membri prin simpla iscălitură a membrilor noi și a bădiței sau leliței.

Junimea literară – revistă.

Junimea a dat viață *Junimii literare* în urma deciziei plenare din 1903, condusă de membri activi și emeritați, parte de persoane care au stat totdeauna în contact cu Junimea.

Gh. Tofan în 1903 face un memoriu pentru editarea unei foi literare. Primii redactori au fost Ion Nistor și Gh. Tofan. Redacția (fiind transferat Ion Nistor) se mută la Suceava în 1904.

Discuții în privința proprietății *Junimii literare*, în ședința din 1904/1905. Dl. Nistor a garantat că „foaia va trece în mâinile Junimii, dar nu este acum momentul“. Tot în 1905 *Junimea literară* „poate trece oricând în posesia noastră – acum nu e momentul potrivit“. În timpul războiului n-a apărut, după război o poveste întreagă. Apare în 1923 martie, sub conducerea lui Ion Nistor și Leca Morariu. Din august 1924, o primim chiar gratuit căci Junimea este leagănul *Junimii literare*.

Jurământul tinerilor junimeni

Cu ocazia primirii panglicei tricolore, s-a cântat prima dată la inaugurarea festivă din 20 nov. 1921 – publicat în *Hacul* anul XXI, nr. 15

„Scumpă Junime, sub steagul falnic
Noi fiii tineri ne adunăm
Spre tricolorul cu farmec tainic
Privind credința, voim să-ți jurăm
Pentru Junimea și a ei menire
Pentru Junimea ce o adorăm,
Pentru Junimea și a ei mărire
Jurăm, Jurăm, cu toții să luptăm
O țară mândră, o Românie,
O țară dulce, noi te iubim,
O țară scumpă, noi pentru tine
Jurăm, jurăm, cu toții să murim !“

(După corul plăieșilor din
Cetatea Neamțului de V. Alecsandri, modificat de Arcadie Dugan).

Juriul de arbitri aplanează definitiv și irevocabil certele iscate între membrii societății. La început președintele juriului era ales de adunarea generală pentru tot anul; mai târziu se alege imparțialul la fiecare caz separat, de către comitet. Degenerare de ieșire pe teren numai în două cazuri – Const. Iosep și Val. Volcinschi; Aurel Cușniriuc și Romeo Reuț.

Localul Junimei

La început Junimea nu avea local propriu – de-abia în 1881/1882 capătă, prin bunăvoința Mitropolitului Silvestru, un cabinet în presbiteriul Reședinței. Cabinetul s-a deschis în 4 decembrie 1881, în prezența lui Gh. Sion, membru al Academiei Române – urmează conflictul cu Arcadie Ciupercovici. Din 1894/1895 Junimea trebuie să plătească chirie și locuiește în str. Albertinei nr. 7, apoi de la 1897 în str. Franz nr. 5. Din 1900/1901 în Palatul Național și se mută apoi în spațiile din aripa nouă a Palatului.

Manuscrise. Din arhiva Junimii (care au fost) *Lucaefărul* de M. Eminescu, dar nu se știe de e autentic. România Jună l-a cerut în repetate rânduri ca fiind proprietatea ei. *Doina* și *Iarna* de V. Alecsandri, apoi manuscrise de N. Iorga, Ion Nistor etc.

Mazilii și răzeșii – urmașii nobilimii mici de pe vremea lui Ștefan cel Mare, așezați de acesta în părțile de peste Prut spre paza Țării, în mare parte rutenizați sub guvernul austriac, deșteptați la noua viață națională de „Societatea pentru cultură“ (școli de minoritate), organizați apoi și în „societățile mazililor și răzeșilor“ ca un organ propriu, au fost totdeauna sprijiniți și ajutați de junimeni, mai ales de Iancu Cuparencu.

Masa legii amintită prima dată în ședința plenară din 18 mai 1912. Ea există încă de pe timpul lui Teliman – 1898, la birtul Aufmesser. Bând bere se punea „țara la cale“.

Memorandumul românilor ardeleni prezentat la Viena împăratului (care nu i-a primit) conținea plângeri contra asupririlor maghiare. După reîntoarcere, conducătorii (dr. V. Lucaciu, dr. Rațiu și alții) fură arestați și închiși la Seghedin. A urmat procesul Memorandumului. Românii ardeleni s-au îndârjit și mai mult și au luptat mai departe. Valurile înviorătoare ale acestui proces renumit au ajuns până în Bucovina, dându-i un bărbat politic ca dr. Gh. Popovici și Junimei o directivă național-radicală. Contra acestei simțiri radicale erau boierii deputați moderați, în frunte cu „Excellenz“ Iancu Lupu.

Memorandumul lui Arcadie Dugan

Venind Arcadie Dugan în 1912 din Suceava la Cernăuți, a studiat referințele din Junimea și după multe greutăți și-a citit memorandumul în ședința plenară din 28. 3. 1914. A fost aprobat și s-a decis în consecință: secția de sport, șematismul, enciclopedia, activitate multilaterală.

Matricola e cartea care are cele mai elementare date asupra membrilor. Bine purtată ea înlocuiește în general toată evidența.

Muzeul Junimei amintit întâia oară de arhivarul Julian Găină 1922/23, apoi în apelul pentru căminul Junimei. Va fi un cămin, totodată sală festivă și va conține obiecte de artă, steagul, busturi, icoane.

Panglica este semnul distinctiv al junimeanului. Era la început roș-galben-albastru, apoi din 1878 galbenul a fost schimbat în auriu (roșul în sus). Panglica Junimei e cea mai simplă, n-are inscripții bătătoare la ochi și deci cea mai frumoasă.

Parastas. S-a oficiat în amintirea lui Dr. Gh. Popovici, Grigore Filimon, Kramerijs. După război s-a oficiat „parastasil mare“ în amintirea celor căzuți, morți în războiul mondial.

Pre dica în catedrală Dr. V. Gheorghiu, cântarea de „Armonia“. Un parastas oficial se va oficia și cu ocazia jubileului de 50 de ani.

Propaganda cea mai de seamă făcută de Junimea a fost creșterea membrilor săi pe tărâm național-literar în vederea luptelor contra letargiei naționale, cosmopolitismului, contra slavizării – cel mai mare merit al Junimei.

Junimea a făcut însă propagandă și pentru: –costumul național, limba strămoșească, cabinete de lectură, băncile raiffeisiane, la numărarea poporului, pentru muzica națională, pentru teatrul național.

Planul financiar (vezi raportul anual 1908-1926) și articolul cu reforma financiară. Planul financiar ridicat la rangul de lege a adus în finanțele Junimei rânduială exactă și în casă bani.

Dr. Sextil Pușcariu prof. univ. la Cluj, membru onorar, invită Junimea la o adunare fără insigne. La ordinea de zi: „Înfrățirea studențimii“ – în 1907. În 1913 depune mandatul de-a fi mijlocitor al împăcării studențimii din Cernăuți. Ion Nistor și Sextil Pușcariu au convocat o adunare a studenților pledând pentru un program mare.

Serbarea de la Putna din 1871 aranjată de „România Jună“ din Viena, prin M. Eminescu, Slavici, Ștefanelli.

În 16 iulie 1904, Junimea a fost membră în comitetul executiv al acestei serbări. Rectorul Universității din Budapesta oprește participarea studenților la serbare. Junimea a ținut în mai multe sate conferințe despre importanța istorică a serbării și a împărțit, pe la cabinetele de lectură și particulari, 500 de exemplare din N. Iorga (*Istoria lui Ștefan cel Mare pentru poporul român*). Pentru poporul adunat a vorbit Gh. Popovici.

Băncile Raiffeisiane s-au aflat ca cele mai potrivite pentru poporul de la sate. Cea dintâi a fost înființată de preotul Mihai Bendevschi (fost junimean) în Crasna jud. Storoiineț. Cele mai multe sunt înființate de fostul președinte al Junimei Grigore Filimon, cu cheltuiala lui Iancu Flondor. Filimon le-a organizat apoi într-o centrală, dar a fost dat la o parte de Florian Lupu. Cu mare greutate și numai ca prin minune a scăpat „Centrala băncilor Raiffeisiane“ de bancrot. Junimea le-a sprijinit întotdeauna, depunând la ele fondul neatacabil (Roșă, Cuciur, Chicera), unele au fost înființate chiar de junimeni (Chicera), multe conduse de ei.

Raportul anual, publicație periodică a Arboroasei și Junimei.

Regulamentele Junimei. Junimea a avut un regulament în manuscris încă din 1878 care s-a pierdut. Dimitrie Onciul, în 1880, trimite din Viena Regulamentul „României June“. El s-a modificat de mai multe ori. În 1890, 1894, în 1908 intră în vigoare regulamentul compus de Tacu Popescu și Cornel Cornean.

Regulamentul Bibliotecii – autor Ștefan Văcărean.

Regulamentul comisiei literare – autor Ionescu Vasile.

Regulamentul secției muzicale – autor Ștefan Scalat.

Regulamentul secției juridic-economică – autor Aurel Comoroșanu.

Replica – de dr. Gh. Candrea.

La acuzațiile aduse unguirilor de românii ardeleni prin memorandum, tinerimea maghiară a replicat că românii nu sunt asupriți și se bucură de toate drepturile – la care a răspuns dr. Gh. Candrea în „Replică“ că nu este adevărat și că memorandumul stă în picioare.

Societatea academică Română Jună formată prin fuzionarea la 8/4 1871 a „Societății literare-științifice“ (1864-1871) și a „Societății România“ (1867-1871). După Ion Grămadă (fost membru al Junimei) în „Societatea acad. social-literară“ „România Jună“, Arad – tip. Concordia 1912).

În 1871, „România Jună“ a organizat serbarea de la Putna (Eminescu, Slavici), a recunoscut societatea „Arboroasa“, dându-i desigur statutul și așa-numiții membri extraordinari (un fel de îndrumători), recunoaște și încurajează Junimea la 1879. La jubileul de 25 de ani ai „României June“, Junimea trimite trei reprezentanți. Jubileul de 50 de ani l-a aranjat Junimea la Cernăuți, la Teatrul Național – 1923.

Serate – Ceea ce era la balul în Cernăuți, erau seratele în provincie; manifestări naționale, ocazie de a se cunoaște membrii activi cu cei emeritați. Pe la 1900 erau în uz seratele literar-declamatorii-muzicale, cărora le urma a doua zi „Comers“ adesea cu popor. Seratele aveau un președinte de onoare și ordine de dans. Prima serată cu joc, la 8 februarie 1881 în Cernăuți, în 1881/1882 avem deja serate în provincie, la Suceava și Rădăuți. Seratele sunt aranjări tradiționale.

Serata mascată pentru prima dată la 3/3 1913, în Cernăuți, a devenit tradițională și aducea totdeauna venit curat.

Serbarea de Sf. Nicolai devenită tradițională: cântece, declamări, teatru, daruri. După război și cu dans.

Sematismul Junimei – lucrat de Arcadie Dugan. El conține în ordine alfabetică pe toți membrii Arboroasei și Junimei – societățile acad. din Cernăuți și alte centre. E un fel de carte informativă – un exemplar se păstrează în arhiva Junimei – alt exemplar – acesta de față – de două ori mai mare rămâne în posesia autorului.

Stâlp al Junimei a fost numit Mitropolitul Silvestru și așa se pot numi și alți mari sprijinitori ai Junimei.

Statutele Societ. Acad. Junimea sunt alcătuite după statutul Arboroasei. El s-a schimbat în mai multe rânduri, acomodându-se referințelor și lărgind sfera de activitate a societății.

Modificări în 1881, 1898, 1903, 1922 de Aurel Comoroșan.

Steagul Junimei – În 1894 donează dl. Cerneavski 30 de florini pentru ridicarea unui stindard tricolor – și s-au strâns 42 de florini și 30 cruceri. Profesorul dr. I.G. Sbiera află ideea nepractică. În 1898 Eusebie Antonovici propune „ca și Junimea să aibă un steag propriu”. Steagul este donat de doamne și domnișoare române cu ocazia jubileului de 25 de ani 1903/1904.

În teatrul orășenesc, a predat dra Minodora Ștefanelli, Junimei, steagul și uricul de donațiune pe pergament. Cel mai prețios document ! Steagul apare la „Comers”, bal, la 10 mai, funerarii naționale, pentru membrii Junimei, de ex.: Dimitrie Onciul, Lascăr Luțea, Dr. Iancu Flodor. Pe timpul războiului a fost la Academia Română din București.

Teatrul Național există în Cernăuți din 30/12 1921 – conf. ședinței plenare 29/1 1922 și *Cronica* 1921/1922. Conducătorul studenților era Eugen Nicolescu și alții. M. Vlaicu face „garda”.

Tinerimea română – societate științific-literară, București, fondată în 1887-9/12 – în legătură cu Junimea.

Tricolorul – simbolul și distincția Junimei – a fost în repetate rânduri atacat. Chestiunea „Tricolor” a devenit acută mai ales pe timpul guvernatorului Bourguignon care s-a exprimat într-o cuvântare rostită în catedrală în 18 august – ziua împărțitului: „că se poartă prea mult tricolor (text german...)”. În urma acestei cuvântări tricolorul se purta demonstrativ și de domnișoarele române. A început goana împotriva tricolorului și alte neplăceri: afacerea Florian Lupu, excluderea lui Baloșescu și broșurica dr. Gh. Sbiera: *Ceva despre tricolorul românesc*, Cernăuți, 1899.

Teutonia – Societate Acad. germană, fiica „Arminiei” – chipiu negru – înființată în 1903. Are legături cu Junimea.

Urzica – foaie umoristică a „României June” – apare 1907.

Urzica – foaie umoristică a Junimei – redactor Partenie Siretean.

Vulpan-Vulpoi. Membru nou intrat, provizor, fără examen regulamentar, fără vot, fără experiență (fucs, boboc), naiv, credul, se cheamă vulpoi. Intră sub conducerea unui vulpan (conducător) care are vot, expert, rafinat, rutinat (în ședință comună din 29/10 1904 – pag. 27, se decid vulpanii pentru 18 vulpoi). Vulpoi e nume tradițional.

Vulpoiul – foaie umoristică a Junimei – redactor Victor Moraru.

Alte foi umoristice: Leușteanul, Broscoiul, Cociorva, Cociorv nouă liberă, Cocoveica, Hacu, Urzica, Vulpoiul, Tângălău, Săpunul, Moartea Hacului, Cârli-gașul, Ciocârlanul (a Daciei), Mojiul.

SCRISORI CĂTRE ION NISTOR (GEORGE ENESCU)

Dragoș Olaru
Cernăuți

Scriitorul și epigramistul ieșan Alex. O. Teodoreanu (zis Păstorel), în 1931, cu ocazia ceremoniei dezvelirii bustului lui George Enescu la Iași (sculptorul Richard Hette, acela care cu un an înainte a dezvelit, la Cernăuți, și bustul lui Mihai Eminescu) a rostit cu o divină inspirație următoarele cuvinte: „Te-ai ivit deodată și tocmai când trebuie, ca și Celălalt, ca Mihai Eminescu, care a izbucnit pe neașteptate, ca un havuz de apă vie într-o pustiitate seacă.

El a făcut limba românească să cânte, Tu ai făcut cântecul să vorbească ! Fii binevenit în casa noastră !¹

La fel ca și primul, George Enescu a fost legat de Bucovina, de Cernăuți, de oamenii pe care i-a cunoscut aici. Ion Nistor, care era un îndrăgostit pasionat de muzică, l-a cunoscut pe George Enescu cu ocazia concertelor sale la Cernăuți. Turneele sale aici au fost următoarele:

- 1919 – 10, 11 iulie/ (în scop de binefacere);
- 1923 – 16, 17, 18 mai (pentru orfanii de război);
- 1927 – 21, 22, 23, 27 ianuarie;
- 1929 – 6, 7 mai (la 12 mai la Hotin);
- 1930 – 8, 9 decembrie;
- 1932 – 25, 26 mai;
- 1936 – 26, 27 noiembrie;
- 1937 – 30 noiembrie, 1, 2 decembrie;
- 1938 – 24 noiembrie;
- 1943 – 21, 22 aprilie (pentru bolnavii din spital).

Presa vremii a oglindit pe larg fiecare turneu al marelui muzician în capitala Bucovinei. Iată numai câteva dintre titlurile consemnărilor de gazetă cu care au fost primite: *Enescu. Cu prilejul celor patru concerte cernăuțene*², *Un mare Român la Cernăuți*³, *Concertul maestrului George Enescu*⁴, *Concertele Enescu*⁵. Un alt mare îndrăgostit de muzică, cercetătorul literar Leca Morariu scria următoarele cu ocazia unui turneu la Cernăuți al maestrului: „Enescu, care ne-a ridicat alături de cele mai înaintate neamuri..., care-și revarsă generozitatea asupra întregii umanități, Enescu, în plină culminație a maturității sale, Enescu, glorie între gloriile etosului român, Enescu aduce din nou cinstire celui mai istoric pământ românesc, și aduce primăvăratice alean unor atât de cernite și de sălbatec-uitate meleaguri...“⁶. Chiar la primul său turneu la Cernăuți, în iulie 1919, un spectator anonim semnala: „D-l George Enescu e un izbăvitor, un dezlegător al sufletelor robite de păcate. Când

îl auzi cum cântă, te simți pare-că mai om, mai bun, mai curat la suflet. Iată astfel d-l Enescu e un mare român, un desăvârșit artist, un suflet bun și primitor a tot ce este frumos, și mai presus de toate un mare binefăcător al omenirii”.⁷

Despre prietenia sinceră și stima reciprocă ce s-a înfiripat între marele muzician și istoricul bucovinean Ion Nistor vorbesc foarte elocvent următoarele fapte.

În 1916, la propunerea lui Șt. Hepites, Academia Română, prezidată de Barbu Delavrancea, l-a ales pe George Enescu ca membru onorific al ei. După acest eveniment, dar mai ales după ce Enescu a devenit membru al mai multor Institute și Academii străine – membru corespondent al Academiei „Beaux Arts” din Paris (1929), membru de onoare al Clubului „International Hause” din New York (1929), membru de onoare al „Academiei de Muzică Santa-Cecilia” din Roma (1931), – se discută tot mai insistent faptul că era rândul ca unica noastră instituție superioară, Academia Română, să-l adopte și ca membru titular.

Ocazia s-a ivit în 1932, când moare academicianul Iacob Negruzzi, care, ca scriitor, își ocupa postul la Secția Literară. Propunerea de a-l numi pe Enescu membru titular al Academiei a venit din partea matematicianului Gh. Țițeica și a fost susținută de mulți academicieni. Opoziția venea numai din partea Secției Istorice, unde erau cei mai dogmatici membri în materie de legi statutare. A făcut excepție doar Ion Nistor.

Deși aproape toți academicienii erau siguri că marele muzician și interpret, atât de ocupat și mereu în turnee în străinătate, nu va participa la ședințele generale și ordinare ale Academiei, la 27 mai 1932 el este ales cu 26 bile albe (pentru) și numai cu 3 roșii (cuntra) drept membru activ al Academiei Române la Secția Literară.

Trecerea pentru prima dată de G. Enescu, în calitate de academician, a pragului Academiei, se datorește tot lui Ion Nistor. Academicianul bucovinean îi trimite la începutul lui septembrie 1932 o invitație prin care era rugat, foarte cordial și prietenește, să participe la o comunicare a sa în cadrul ședințelor ordinare ale Academiei. Invitația fiind din partea unei persoane atât de dragi, pe care o prețuia foarte mult, Enescu nu a putut să o refuze.

În acel an se împlineau 500 de ani de la moartea lui Alexandru cel Bun și I. Nistor și-a ales această temă pentru comunicare (despre Alexandru cel Bun el mai ținuse două conferințe: una la Universitatea din Cernăuți și alta la Radio). Fiind unul dintre cei mai iscusiți interpreți ai trecutului nostru, Nistor a rostit atunci o comunicare excepțională, care l-a impresionat profund pe marele muzician. După eveniment, în convorbirile cu prietenii, Enescu amintea mereu această comunicare.

Se minuna de iscusința marelui domn, care, în acei ani grei de domnie, a reușit să-i liniștească și să-i domine, prin diplomație, pe lacomii săi vecini. Această temă putea să-i prilejuiască un minunat subiect pentru o eventuală operă, dar maestrul lucra atunci, de mai multă vreme, la *Oedip*.

Comunicarea lui I. Nistor l-a cucerit definitiv pe G. Enescu pentru Academie, după care marele muzician putea fi văzut adesea la ședințele Secției Istorice, unde, cu mare interes, îl asculta pe Nicolae Iorga sau pe alți istorici. Și această dragoste pentru istorie i-a fost înfiripată de bucovineanul I. Nistor.

Mai este cunoscut un caz din viața lui Enescu, legat indirect tot de Nistor. Profesorul bucovinean îl prezentase lui Enescu pe colegul său Teofil Sauciuc-Săveanu, care, ca arheolog, de ani de zile făcea cercetări la Mangalia, căutând urmele vechiului oraș grecesc Callatis. Acesta povestea că în partea de sud a orașului se pot găsi tot felul de pietre răsfirate, ce par a vorbi despre rămășițele vechiului oraș

grecesc. Enescu ar fi exclamat atunci: „Ce n-aș da eu să pot să zbor, să văd cu ochii mei lucruri ascunse sub pământ ! Un astfel de turneu, pe sus, ar fi de o mie de ori mai interesant decât toate turneele mele pe pământ”⁸.

Compozitorul Alex. Cosmovici, fiind prezent la această discuție, a intervenit pe lângă administrația Aviației civile și în scurt timp acest zbor a fost aranjat. Fiind anunțat că zborul este deja planificat, Enescu, după un minut de reflecție, i-a propus lui Cosmovici următoarele: „Deoarece lucrurile sunt stabilite, nu ne putem dezice, ne facem de răs ! Ce-ar fi însă să-mi iei locul, spunându-le că m-am simțit rău. Numai să nu te am pe Conștiință ! Vezi, mie unul nu-mi vine încă să mă urc în avion. Poate peste treizeci de ani...”⁹.

A fost, deci, nevoit să zboare Alex. Cosmovici în locul lui G. Enescu, dar n-a regretat niciodată, căci într-adevăr a avut ocazia să admire de sus o panoramă neîntrecută a unui vechi amfiteatru grecesc. George Enescu se angajase chiar să adune ceva bani pentru a putea efectua unele săpături în vederea descoperirii și conservării acestui amfiteatru. Dar, din cauze ce nu depindeau de Enescu, aceasta nu s-a putut împlini și construcțiile moderne de mai târziu au „înghițit” definitiv amfiteatrul antic.

George Enescu n-a mai zburat niciodată cu avionul, deși a călătorit atât de mult în viața sa.

În sfârșit să relatăm și ultimul caz, pentru care, de fapt, s-au scris și rândurile de mai sus, culese, parțial, din amintirile compozitorului Alex. Cosmovici. În Arhivele Statului Cernăuți s-a descoperit o scrisoare, semnată de mâna marelui compozitor și interpret, care este probabil unicul autograf al lui Enescu de care dispunem la Cernăuți. Aceste rânduri, scrise din Sinaia, de la vila sa „Luminiș”, sunt adresate ministrului Ion Nistor. Prin căldura prietenească pe care o emană, ele sunt foarte semnificative pentru dezvăluirea ținutei morale a lui Enescu, pentru probitatea *acutului simț al adevărului*, al cinstei și al respectului reciproc ce domnea în acest mare suflet de om.

Reproducem în continuare textul scrisorii:

Sinaia, în 22 septembrie 1929.

Preastimate Doamnăle Ministru,

Cu toată dorința de a vă fi agreabil ne-a fost imposibil să nu numim pe tânărul Clubal la catedra de piano auxiliar la Conservatorul din Cernăuți. Acest candidat s-a prezentat cu diplome mult superioare acelor ale competitorilor săi, astfel c-ar fi putut să pretindă chiar la o catedră de curs principal.

În ce privește pe Domnul Tarnavski, care-ntr-adevăr i-a devotat mult Conservatorului din Cernăuți, Domnul Director Zirra a promis că-i va obține compensațiune la o altă școală în așteptarea unei noi vacanțe la Conservator.

Primiți vă rog, preastimate Doamnăle Ministru, cu sincerele mele regrete, expresiunea naltei mele considerațiuni.

George Enescu¹⁰.

Născut la Liveni, lângă Dorohoi, George Enescu era un copil al Moldovei, al Țării de Sus. „Aici a văzut lumina vieții și aici și-a dobândit un tovarăș care l-a dus la glorie: muzica”¹¹. Acest colț de țară i-a fost pururi un izvor de apă vie. El era legat

sufletește de meleagurile natale, de oamenii acestor locuri. Ar putea fi și aceasta o explicație a legăturilor atât de sincere și prietenești pe care le avea cu bucovineanul Ion Nistor, descendent al unei familii de pe aceleași iubite meleaguri moldave.

NOTE

1. Alex. Cosmovici, *George Enescu în lumea muzicii și în familie*, București, 1990, p.161.
2. Vezi: gazeta *Glasul Bucovinei* din 27 mai 1923.
3. Vezi: gazeta *Glasul Bucovinei* din 12 iulie 1919.
4. Vezi: gazeta *Bucovina* din 23 aprilie 1943.
5. Vezi: gazeta *Glasul Bucovinei* din 9 mai 1929.
6. Leca Morariu, *Enescu*, în gazeta *Glasul Bucovinei* din 26 mai, 1932.
7. *Un mare român la Cernăuți*, în gazeta *Glasul Bucovinei* din 12 iulie, 1919.
8. Alex. Cosmovici, *opera citată*, p. 128.
9. *Ibidem*, p. 129.
10. Arhivele Statului Cernăuți, fondul 988, inventar 1, d. 259, f. 1.
11. Victor Crăciun, *George Enescu și locurile natale*, Botoșani, 1970, p. 19.

SUMMARY

The author describes George Enescu's tours to Cernautz, the friendship relations that existed between the renown musician and the Bukovinian historian Ion Nistor. Some telling episodes from Enescu's biography are pointed out, an unpublished letter signed by the great musician is wholly quoted, the signature being unique in itself and the letter being kept in the State archives in Cernautz.

ÎN ATENȚIA COLABORATORILOR

Autorii sunt invitați să ne trimită studii originale sau eseuri, recenzii ale unor volume publicate, cu precădere despre Bucovina sau aparținând unor autori bucovineni, precum și materiale ce se încadrează în celelalte rubrici. Studiile sau eseurile vor fi extinse până la maximum 25 de pagini dactilografiate la două rânduri (intervale) cu un scurt rezumat (10 rânduri) în limba română sau engleză. Materialele scrise de mână nu vor fi luate în discuție spre publicare. Autorilor le revine în exclusivitate responsabilitatea pentru conținutul materialelor. În mod normal vor fi acceptate numai studiile sau articolele care nu au mai fost publicate altundeva. Manuscrisele nepublicate nu se restituie.

Titlul articolelor se va scrie cu litere mari și va fi urmat de numele autorului și orașul de reședință. Caracterele cursive trebuie subliniate cu o linie, iar caracterele îngroșate – cu două linii (cu creion negru). Referințele bibliografice se vor face fie prin numere în text, notele necesare urmând să fie așezate la sfârșitul lucrării în ordinea în care se trimit la ele, fie prin numere încadrate între paranteze rotunde, indicând ordinea în lista bibliografică și, respectiv, pagina din care s-a extras citatul. (Volumul va fi indicat cu cifre latine, în poziția a doua).

Revista noastră a trecut la ortografia cu „â“ și cu forma „sunt“. În consecință, rugăm colaboratorii noștri să țină seama de aceste reguli.

Manuscrisele pentru publicare sau volumele pentru recenzie vor fi expediate pe adresa: Revista GLASUL BUCOVINEI, Fundația Culturală Română, Aleea Alexandru, nr. 38, București, România sau prof. dr. Alexandrina Cernov, str. Kamarova, nr. 30, ap. 38, Cernăuți, cod 274013, Ucraina.

ÎN ATENȚIA CITITORILOR

Anunțăm cititorii noștri că abonamentele la GLASUL BUCOVINEI, revistă trimestrială de istorie și cultură, se pot face prin toate centrele de difuzare RODIPET S.A. (Lista-Catalog RODIPET 1995, poziția 7165) sau direct la Fundația Culturală Română (Cont nr. 45106262 B.C.R., Sector 2), București, Sector 1, Aleea Alexandru nr. 38, Departamentul Casa de Presă și Editură, telefon 212.28.54.

Prețul unui abonament este de 4.000 lei.

Pentru cititorii din străinătate, costul abonamentului în dolari SUA (sau echivalentul în orice monedă convertibilă) poate fi depus în contul Fundației Culturale Române nr. 4625000344300-3 BRCE, specificând pentru revista GLASUL BUCOVINEI, sau cu cec pe adresa redacției. Prețul unui abonament pe un an este de 20 dolari SUA pentru zona europeană și 25 dolari pentru celelalte continente.

Tehnoredactare computerizată:
INFO-TEAM Ltd.
fax: 659.46.26

Tiparul executat la
Tipografia „ARC“ SRL
Tel: 211.86.17
Tel/Fax: 615.15.27

ISSN 1222-5606